

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

TAYVAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (1923-2017)

Yüksek Lisans Tezi

Chia Yi LIN

Ankara-2018

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

TAYVAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (1923-2017)

Yüksek Lisans Tezi

Chia Yi LIN

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Gökhan ERDEM

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

Chia Yi LIN

TAYVAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (1923-2017)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Dr. Öğretim Üyesi Gökhan ERDEM

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Erdem
Dr. Öğr. Üyesi Berrak Adıbelli
Dr. Öğr. Üyesi Atay Aldemirli

[Handwritten signatures]

Tez Sınavı Tarihi 9 Temmuz 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../2018)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İmzası

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca ve çalışmanın her aşamasında benimle ilgilenen, kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam sayın Dr. Öğretim Üyesi Gökhan ERDEM'e, bu süreçte benden yardımlarını esirgemeyen Ekonomi Bakanlığı Asya ve Pasifik Ülkeleri Dairesi uzmanlarına ve Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara yöneticilerine teşekkür etmeyi borç bilirim.

Bu çalışma sürecinin başından sonuna kadar değerli bilgilerini ve zamanını benden esirgemeyerek her fırsatta çalışmamla yakından ilgilenen, eleştirileriyle yol gösteren, bana inanan ve manen destek olan sevgili arkadaşım Özkan'a ve bu süreçte beni yalnız bırakmayarak yanımda olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ve minnetimi özellikle belirtmek istiyorum.

Türkiye'de geçirdiğim dört sene boyunca bana inanan ve güvenen, benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen bu hayattaki en büyük şansım olan aileme ve özellikle anneme gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE TAYVAN

1. GENEL HATLARIYLA TAYVAN	4
1.1. Tayvan'ın İsim Olarak Ortaya Çıkışı.....	5
1.2. Coğrafi Keşifler ve Ming Zhong Dönemi	5
1.3. Çin-Japonya Savaşı (1894-1895)	7
1.4. Japon Yönetimi Altında Tayvan (1895-1945)	8
2. TAYVAN'IN KISA TARİHİ.....	12
2.1. Çin Cumhuriyeti'nin Ortaya Çıkışı	12
2.2. Çin Komünist Partisi'nin Ortaya Çıkışı	13
2.3. Birinci Çin İç Savaşı (1927-1937).....	14
2.4. Çin-Japonya Savaşı (1937-1945)	17
2.5. İkinci Çin İç Savaşı (1945-1949)	19
2.5.1. Liaoshen Seferi	21
2.5.2. Hsupeng Seferi	22
2.5.3. Pingjin Seferi	22
3. ÇİN CUMHURİYETİ'NİN TAYVAN ADASI'NA ÇEKİLMESİ.....	24
3.1. I. Tayvan Boğazı Krizi.....	25
3.2. II. Tayvan Boğazı Krizi	26
3.3. III. Tayvan Boğazı Krizi	28

4. TEK PARTİ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE TAYVAN (1950-1987)	29
5. LEE TENG-HUI DÖNEMİ (1988-2000).....	32
6. CHEN SHUI-BIAN DÖNEMİ (2000-2008).....	34
7. MA YING-JEOU DÖNEMİ (2008-2016).....	37

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİ (1923-2017)

1. DİPLOMASİ	42
1.1. Genel Hatlarıyla Tayvan Dış Politikası	42
1.2. Tayvan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler	44
1.2.1. Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti Arasında Dostluk Antlaşması ...	44
1.2.2. Dostluk Antlaşmasının Ardından Yaşanan Gelişmeler	48
1.2.3. Türkiye'nin Tutumunu Değiştirmeye Başlaması.....	51
1.2.4. Tayvan-Türkiye İlişkilerinin Resmen Kesilmesi Öncesindeki Gelişmeler ..	56
1.2.5. Tayvan'ın BM Üyeliğinden Çıkarılması	65
1.2.6. BM Üyeliğinden Çıkarılma Sonrası Tayvan-ABD İlişkileri	67
1.2.7. Genel Hatlarıyla 1970'ten Günümüze Tayvan-Türkiye İlişkileri.....	69
1.2.8. Tayvan-Türkiye Arasındaki Diğer Ziyaretler	75
2. EKONOMİ	82
2.1. Tayvan-Türkiye Arasında Ticaret Anlaşması İmzalanmasına Yönelik Girişimler	82
2.2. Dış Ticaret Göstergeleri.....	87
2.2.1. 1950-1980 Arası	87
2.2.2. 1980-2000 Arası	91
2.2.3. 2000-2017 Arası	94
3. KÜLTÜR	97
3.1. Ankara Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı	

.....	97
3.2. Çin Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Kültür Anlaşması	99
3.2.1. Kültür Anlaşması çerçevesinde �ğrenci Değişim Programı	102
3.2.2. Kültür Anlaşması �er�evesinde Profesör Değişim Programı	106
3.3. Türk Dili ve Kültürü Bölümü	108
3.4. Türk-Çin Dostluk Cemiyeti	110
3.5. Tayvan ve Türkiye Arasındaki Diğer Kültürel işbirlikler.....	112
3.5.1. Tayvan Bursları.....	112
3.5.2. Akademik işbirliği	113
3.5.3. Kültürel İlişkiler	115
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120
ÖZET	139
ABSTRACT	140
EKLER	141

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: 1970-1979 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi.....	89
Şekil 2: 1980-1989 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi.....	91
Şekil 3: 1990-1999 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi.....	93
Şekil 4: 2000-2009 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi.....	94
Şekil 5: 2010-2017 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi.....	95

KISALTMALAR

APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
AVİM	Avrasya İncelemeleri Merkezi
CNA	Tayvan Merkez Haber Ajansı
ÇDP	Çin Demokrasi Partisi
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Komünistler, Çin Komünist Partisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
G8	Sekizler Grubu
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İEF	İzmir Enterasyonal Fuarı
KMT	Kuomintang, Çin Milliyetçi Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
SEATO	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAİTRA	Tayvan Dış Ticaret Geliştirme Konseyi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THA	Türk Haberler Ajansı
THAAD	Bölge Yüksek İrtifa Hava Savunması
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı

GİRİŞ

1945 yılına kadar Japonya'nın yönetiminde kalan Tayvan adasının, bu tarihe kadar Türkiye ile bir teması bulunmamaktadır. Ancak 1945 yılından beri Tayvan'ı yöneten Çin Cumhuriyeti'nin Türkiye ile resmi ilişkileri 1925 yılına dayanmakta olup bu iki ülke 1934 yılında bir dostluk antlaşması imzalamıştır. Çin Cumhuriyeti'nin Çin İç Savaşını kaybederek 1949 yılında Çin Anakarasından Tayvan'a taşınmasının ardından ikili resmi ilişkiler 1971 yılına kadar devam etmiştir. 1971 yılında uluslararası konjonktürün etkisiyle Türkiye, Tayvan ile resmi ilişkilerini keserek Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımış ve Birleşmiş Milletler (BM)'in Çin Anakarasının temsili konusunda yaptığı oylamada Tayvan'ın aleyhine oy kullanmıştır. BM'de yapılan oylama sonucunda Tayvan üyelikten çıkarılmıştır. 1971 yılı itibarıyla, Tayvan ve Türkiye arasındaki ilişkiler, gayri resmi olarak devam etmiştir. Günümüzde Tayvan ve Türkiye arasındaki ilişkiler, ekonomi, kültürel, teknoloji ve akademik işbirliği alanında günden güne ilerlemektedir.

Tezin dayandığı temel varsayım, coğrafi açıdan birbirlerine uzak olmalarına ve bir dönem resmi ilişkilerinin kesilmesine rağmen Tayvan'ın ve Türkiye'nin 1934 yılından günümüze kadar ticari ve kültürel ilişkilerinin süreklilik gösterdiği ve buna her iki tarafın da gayret gösterdiğidir. Tayvan ve Türkiye arasındaki ilişkiler Dostluk Anlaşması'nın imzalandığı 1934 yılının ardından ivme kazanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler Tayvan'ın BM üyeliğinden çıkarıldığı 1971 yılına kadar resmi düzeyde seyretmiş, bu yıldan sonra ise kültürel ve ticari konularda gayri resmi düzeyde devam etmiştir. 1989 yılında Tayvan tarafından Ankara'da "Taipei Ekonomi ve Kültür Ofisi"nin kurulmasının ardından ikili ilişkiler de artmıştır.

Bu tezin araştırma amacını, 1971 yılında iki ülke arasındaki ilişkiler resmi olarak kesilmesine rağmen, incelenen dönem boyunca ikili ilişkilerin nasıl şekillendiğini

gösterebilmek oluşturmaktadır. İlişkilerin resmen kesildiği 1971'den sonra iki ülke arasındaki ilişkiler ekonomik ve kültürel boyutlarda ilerlemiştir. Bu doğrultuda çalışmada yıllar itibarıyla iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi grafiklerle gösterilecek ve kronolojik olarak iki ülke arasındaki önemli siyasi kişiliklerin veya devlet adamlarının gerçekleştirdikleri bir takım gayri resmi ziyaretlere atıfta bulunulacaktır.

Tayvan ve Türkiye coğrafi açıdan birbirlerine uzaklıkları ve seyrek bir diplomatik ilişki içinde olmaları nedeniyle iki ülke ilişkileri üzerine çok fazla bilgi kaynağı bulunmamaktadır. Bu tez hazırlanırken Tayvan Ulusal Akademisi Arşivleri, Tayvan Tarih Akademisi Arşivleri ve Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Arşivleri sıklıkla ziyaret edilerek iki ülke resmi temaslarına ilişkin arşiv taraması yapılmış, Türkiye Milli Kütüphane Başkanlığı ziyaret edilerek geçmişten günümüze günlük yayımlanan gazeteler incelenmiş ve Tayvan ve Türkiye ilişkilerine dair bilgi toplanmıştır. Çalışmanın içeriğinin zenginleştirilmesi amacıyla Türkiye'de ekonomi alanında çalışan orta ve üst düzey bürokratlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra kitap, dergi, makale vb. kaynaklardan sıklıkla faydalanılmıştır.

Günümüzde halen Tayvan ve Türkiye arasında resmi ilişki söz konusu olmadığından iki ülke ilişkileri üzerine yapılmış çok fazla akademik çalışma bulunmamaktadır. Tayvan ve Türkiye ilişkilerini inceleyen ve derleyen bir akademik çalışma olması açısından önem taşıyan bu çalışma, konuya ilişkin akademik literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, Tayvan adası hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra adanın yakın tarihi, isminin nereden geldiği ve Çin Cumhuriyeti hakkında genel bilgiler verilecek ve Çin İç Savaşları'nı da içeren tarihi arkaplan kısaca anlatılacaktır. Bu bölümde özetle, Tayvan adasının genel durumu, Çin Cumhuriyeti'nin kurulması, Çin Milliyetçi Partisi ve Çin Komünist Partisi'nin ortaya çıkışı, bu iki parti arasındaki ilişkiler, dönemin süper güçlerinin Çin üzerindeki etkisi,

Çin-Japonya Savaşı ve Çin İç Savaşı, Çin Cumhuriyeti'nin Tayvan'a taşınması ve taşınmanın ardından günümüze kadarki dönemde Tayvan iç siyasetinde yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise, özellikle Tayvan dış politikasının genel özelliklerine değinilerek Tayvan ve Türkiye arasındaki diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkiler incelenecektir. Bu bölümde öncelikle iki ülke arasında 1934 yılında Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasına giden süreç anlatılacaktır. Sonrasında Tayvan'ın BM üyeliğinden çıkma sürecinden bahsedilerek Tayvan ve Türkiye'nin resmi ilişkilerinin kesilmesi öncesi dönem ve ilişkilerin kesilmesi sonrasında yaşanan gelişmeler analiz edilecektir. Ardından iki ülke arasında diplomasi, ekonomi ve kültür başlıkları altında Tayvan ve Türkiye arasındaki resmi, ticari ve kültürel ilişkiler incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE TAYVAN

1. GENEL HATLARIYLA TAYVAN

Tayvan, resmi adıyla Çin Cumhuriyeti, Çin'in güneydoğusunda, Japonya'nın güneyinde ve Filipinler'in kuzeyinde Büyük Okyanus'ta yer alan bir ada devletidir. Tayvan Adası'yla birlikte Büyük Okyanus'taki Lanyu ve Lüdao adaları; Tayvan Boğazı'ndaki Penghu, Matzu ve Kinmen adaları Tayvan yönetimi altındaki topraklara işaret etmektedir. 36.000 km² yüz ölçümüne sahip Tayvan'ın nüfusu 2016 yılı itibarıyla yaklaşık yirmi üç buçuk milyondur. Nüfusun %95,5'i Han ulusu, %2,23'ü Tayvan Aborijinleri ve %2,21'i diğer ülkelerden gelip yerleşen göçmenlerden oluşmaktadır. Tayvan'ın başkenti Taipei'dir ve resmi dili Çince'dir. Tayvan'ın resmi bir dini olmamakla birlikte ülkede çeşitli dinler mevcuttur. Tayvan'ın yönetim şekli cumhuriyet olup rejimi demokrasidir.

1927 yılında Çin Anakarası'nda, bugünkü ÇHC topraklarında, Kuomintang (Çin Milliyetçi Partisi, kısaca KMT) ve Komünistler (Çin Komünist Partisi, kısaca ÇKP) arasında başlayan iç savaş 1949 yılında sonlanmış ve bu savaşın mağlubu olan Chiang Kai-shek yönetimindeki KMT hükümeti, taraftarlarıyla birlikte Tayvan adasına taşınmıştır. Chiang Kai-shek Çin Cumhuriyeti'nin burada devam ettiğini tüm dünyaya ilan etmiştir ve bu durum o zamanlar başta batılı ülkeler olmak üzere çok sayıda ülke tarafından kabul görmüştür. İç savaşın galibi ÇKP, Çin Anakarası'nda Çin Halk Cumhuriyeti adında yeni bir yönetim kurmuştur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC), Tayvan'a uyguladığı yalnızlaştırma politikasından dolayı günümüzde uluslararası arenada sadece on sekiz ülke tarafından

tanınan Tayvan diğer bazı ülkelerle ticaret ve kültürel ilişkilerini gayri resmi olarak devam ettirmektedir. Yine, uluslararası arenada Tayvan veya Çin Cumhuriyeti adını kullanamayan ülke uluslararası kuruluşlara veya toplantılara “*Chinese Taipei*” adıyla katılım göstermektedir. Tayvan’ın yıllardır sürdürdüğü tam bağımsızlık ve tanınma çabaları ile BM’e üyelik arzusu ÇHC tarafından veto edilmektedir.

1.1. Tayvan’ın İsim Olarak Ortaya Çıkışı

Uluslararası arenada Tayvan olarak bilinen ülkenin resmi adı Çin Cumhuriyeti’dir. “Tayvan” adının ilk olarak nereden çıktığı tam olarak bilinmemekle birlikte konu üzerine tartışmalar devam etmektedir. Genel kanı olarak “Tayvan” adının adada daha önce yaşamış olan ova aborijinlerinin dilinden geldiği düşünülmektedir. Tayvan adası “Formosa” olarak da bilinmektedir.

1.2. Coğrafi Keşifler ve Ming Zhong Dönemi

Çin’de yaşayan en büyük etnik grup olan Han ulusunun, 9. yüzyılda hüküm süren Tang Hanedanlığı’ndan beri Tayvan adasında yerleşim yeri bulunmaktadır.¹ Adada ilk idari yapılanma Yuan Hanedanlığı (1271-1368) zamanında Penhu şehrinde kurulmuştur. Ming Hanedanlığı (1368-1644) zamanında ise Japonya’dan gelen saldırılardan ve korsanlardan korunmak için adaya izolasyon politikasını uygulanmıştır. Bu tarihlerde Batılı ülkeler coğrafi keşiflere başlamıştır.

Coğrafi Keşifler döneminde Avrupalı ülkeler yeni ticaret yolları bulmak için okyanuslara yelken açmışlardır. Tayvan ilk olarak Portekizler tarafından keşfedilmiş ve “Formosa” adıyla anılmıştır. Çin ve Japonya ile yapılan ticareti kolaylaştırmak için bu bölgede bir yerleşim yeri arayışı içinde bulunan Hollandalılar, 1624 yılında Tayvan’ın

¹ 連橫, 臺灣通史, 臺北市, 台灣銀行經濟研究室, (Lian Heng, *Tayvan Tarihi*, Tayvan Bankası Ekonomi Araştırma Odası Taipei), 1962, s. 6.

güney bölgesini fethederek buraya yerleşmiştir. 1626 yılında ise İspanya, yine aynı nedenle adanın kuzey bölgesini fethederek buraya yerleşmiştir. 1642 yılına gelindiğinde adanın tamamını eline geçirmek isteyen Hollanda, İspanya ile savaşarak adanın tamamını kendi kontrolü altına almayı başarmıştır. Böylelikle Tayvan, tamamen Hollanda yönetimine geçmiştir.²

Hollanda yönetimi ada tarihindeki ilk güçlü ve sistematik yönetim olarak bilinmektedir. Hollandalılar tarımsal üretimi arttırmak için işgücüne ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyaçlarını çoğunlukla Çin Anakarası'nda Han ulusu'ndan insanları adaya getirerek karşılamışlardır. Hollandalılar, Han ulusu için adada uygun yerleşim ve yaşam alanları oluşturmuşlardır. Tayvan'daki tarım ve tarıma bağlı ekonomi Hollandalılar ve adaya yerleşen Han ulusunun birbirleriyle yaptığı işbirliği sayesinde gelişmiştir. Bundan dolayı bu duruma “ko-kolonizasyon” denilmiştir.³

1644 yılında, Çin Anakarası'nda bulunan Ming Hanedanlığı'nın başkenti Pekin, Çing Hanedanlığı ordusu tarafından işgal edilmiştir. Bu sebeple Ming Hanedanlığı yöneticileri güneye taşınmış ancak yenilgiden kurtulamamışlardır. Ming Hanedanlığı'ndan kalanlar kendilerine yeni bir yerleşim alanı bulmak için 1662 yılında Hollandalıların yönetiminde olan Tayvan'ı işgal etmiş ve Hollandalıları Tayvan'dan çıkartarak adaya yerleşmişlerdir. Buradan yola çıkarak, Ming Hanedanlığı'nın adada ilk Han ulusu hükümeti olarak Tayvan'ı yönetmeye başladığı söylenebilir. Bu dönemde meydana gelen önemli gelişmelerden bir tanesi 1670 yılında Tayvan adasını yöneten Ming Hanedanlığı ile İngiltere'yi temsil eden Doğu Hindistan Şirketi'nin aralarında

² Ronald G. Knapp, “The Shaping of Taiwan's Landscapes”, Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999, s. 12-13.

³ Andrade Tonio, *How Taiwan Became Chinese: Dutch, Spanish, and Han Colonization in the Seventeenth Century*, New York, Columbia University Press, 2008, s. 115-132.

Uluslararası Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nı imzalamalarıdır.⁴

1683 yılına gelindiğinde Çin Anakarası'nı yöneten Çing Hanedanlığı Tayvan'da yerleşik olan Güney Ming Hanedanlığı'na saldırmış ve adayı ele geçirmiştir. 1684 yılında Çing Hanedanlığı İmparatoru Kangxi, Tayvan'ı Çing toprağı ilan etmiştir.⁵ 1684'ten 1895'e kadar Tayvan, Çing Hanedanlığı tarafından yönetilmiştir.

Çing Hanedanlığı'nın Tayvan'ı yönettiğı iki yüz on iki sene içinde birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Öncelikle 1884 yılında, Tayvan'ın idari sistemi yeniden yapılandırılarak, yetenekli memurlarından biri olan Liu Mingchuan Tayvan'a vali olarak atanmıştır. İki yıl sonra Tayvan, Çin'in idari teşkilatına bağı bir eyalet haline getirilmiştir. Liu Mingchuan, göreve geldikten sonra Tayvan'da karayolları, demiryolları ve limanlar inşa ettirmiş, Tayvan'ın ekonomisinin gelişmesine yardımcı olmuş ve adanın savunmasını güçlendirmiştir.⁶

1.3. Çin-Japonya Savaşı (1894-1895)

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 1853 yılında donanmasını Japonya'ya göndererek Japon pazarının uluslararası ticarete açılması için baskı uygulamıştır. “Perry Seferi” olarak bilinen bu olay sonrasında Japonya 1854 yılında ABD ile Kanagawa Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu Anlaşma'daki şartların ağırlığından dolayı Japonya'da ekonomik durum kötüleşmiş ve 600 yıl boyunca yönetim biçimi olarak kullanılan Samuray Feodal Sistemi 1867'de sona ermiştir. Samuray sisteminin sona ermesi ile orta çıkan Meiji Restorasyonu'nun ana ideolojisi Japon Milliyetçiliğı ve Batılılaşma üzerine

⁴ 王泰升等, 追尋臺灣法律的足跡: 事件百選與法律史研究, 台灣, 五南出版社, 第二版, (Wang Taisheng(ed.), *Tayvan Hukuk Mevzuatının Peşinde: 100 Olay ve Hukuk Tarihinin İncelenmesi*, Tayvan, Wu-Nan Yayınevi), 2014, s. 42-43.

⁵ 臺灣銀行經濟研究室, 清史稿臺灣資料集輯, 台北市, 國史館台灣文獻, (Tayvan Bankası Ekonomi Araştırma Odası, *Çing Hanedanlığı Tayvan Bilgileri Koleksiyonu*, Taipei, Taiwan Historica), 1968, s. 34.

⁶ Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 38.

yoğunlaşmaktadır. Ülke, gücünü artırmak için diğer Avrupalı ülkelerin yaptıkları gibi başka ülkeleri işgal etme ve sömürme eğilimi göstermeye başlamıştır.

Japonya 1872 yılında, Çing Hanedanlığı'nın haraçgüzarı olan Ryukyu Krallığı'nı (Okinawa Adaları) işgal etmiştir. Coğrafi açıdan hem kendisine hem de Çin'e yakın bir konumda olan Ryukyu Krallığı o dönemde, Japonya açısından oldukça önem teşkil etmekteydi. Diğer taraftan, Joseon Krallığı (Eski Kore), pirinç ve soya fasulyesi üretimi için çok verimli topraklara ve zengin ormanlara sahipti. Bu iki ham maddeye ulaşım Japonya için hayati önem taşınmaktaydı. Bundan dolayı, Japonya 1875'ten beri Çing Hanedanlığı haraçgüzarı olan Joseon Krallığı'na da (Eski Kore) saldırılar yapmaya başlamıştır.⁷ Bu sebeplerle Çin Anakarası'nın yönetiminde bulunan Çing Hanedanlığı ile Japonya arasında muhtelif savaşlar meydana gelmiştir.

Son olarak 1894 yılında Japonya ve Çing Hanedanlığı arasında başlayan savaşta Çing Hanedanlığı Japonya tarafından yenilgiye uğratılmış ve 1895 yılında bu iki devlet arasında Shimonoseki Anlaşması imzalanmıştır. Shimonoseki Anlaşması'nın 1. maddesine dayanarak Joseon Krallığı (Kore) bağımsız bir ülke haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren Kore artık Çing Hanedanlığı'nın haraç sisteminden çıkmıştır. Anlaşmanın 2. maddesine göre ise Çing Hanedanlığı Liaotung Yarımadasını, Tayvan'ı ve ona ait diğer adaları Japonya'ya devretmek zorunda kalmıştır.⁸ Bu vesileyle Tayvan, Japonya'nın kontrolüne geçmiş ve Tayvan'da Japon yönetimi dönemi başlamıştır.

1.4. Japon Yönetimi Altında Tayvan (1895-1945)

Japonya'nın koloni yönetimi üç döneme ayrılmaktadır. İlk dönem 1895-1918 yılları arasında geçen askeri vali yönetimi dönemi; ikinci dönem, 1918-1937 yılları

⁷ *Ibid.*, s. 41.

⁸ “Shimonoseki Antlaşması”,

<http://www.taiwandocuments.org/shimonoseki01.htm> (04.06.2018).

geçen sivil vali yönetimi dönemi ve üçüncü dönem 1937-1945 yılları arasında geçen askeri vali yönetimi dönemidir.⁹

İlk dönem, 1895'ten 1918'e kadar sürmüştür. İlk dönemde Tayvan yerli halkı, Han ulusu, Japonya'nın koloni yönetimine karşı direnmiş ve zaman zaman isyanlar çıkarmışlardır. Bu sebeple, ilk dönemde Japonya'dan gelen yöneticiler özellikle generallerden oluşmuştur.

Bu dönemde, Japon Hükümeti tarafından Japonya'da sanayinin, Tayvan'da ise tarımın geliştirilmesi öngörülmüştür. Buna, gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülkelere hammadde ve ucuz işçi temin etmesini öngören merkez-çevre sistemi denilmektedir.¹⁰

İkinci dönem, 1918 yılında I. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1937 yılında meydana gelen Marco Polo Köprüsü olayına kadar sürmüştür. Ocak 1918'de I. Dünya Savaşı sonrası düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda ABD Başkanı W. Wilson'ın, halkların kendi kaderlerini belirleme haklarının (*self-determination*) bulunduğu altını çizmesi, sömürge yönetimi altında bulunan hakların bağımsızlık için umutlanmalarına neden olmuştur. Bunun ilk somut yansıması 1 Mart 1919 tarihinde Kore'de görülmüştür. Bu tarihte Kore'de bağımsızlık yönünde bir ayaklanma çıkmıştır. Kore'de ortaya çıkan ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen bu hareketten Tayvan oldukça etkilenmiştir. Bundan sonra Tayvan bağımsızlığını kazanabilmek için birçok kez ayaklanma girişiminde bulunmuştur.¹¹

Japonya, Tayvan'da meydana gelen isyanları bitirmek için kültür asimilasyonu

⁹ International Business Publications(ed.), *Taiwan: Country Study Guide- Volume1 Strategic Information and Developments*, USA, 2012, s. 72. Ayrıca bkz. Fong Shiaw-Chian, "Hegemony and Identity in the Colonial Experience of Taiwan, 1895-1945", Liao Ping-hui, David Der-wei Wang(ed.), *Taiwan Under Japanese Colonial Rule 1895-1945*, New York, Columbia University Press, 2006, s. 160.

¹⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press, 1976, s. 66-129.

¹¹ Adıbelli, 2006, s. 63.

politikası uygulamıştır. Kültür asimilasyon politikasının amacı, Tayvanlıların kendilerini Japon olarak hissedirerek Japonya'ya katkıda bulunmalarını sağlamaktır. Japonya, bu politikayı sağlıklı bir biçimde uygulamak için Tayvan'a bölgesel özerklik statüsü vererek halkın yerel seçimlere katılmasına izin vermiş, Tayvanlı ve Japon  ocukların aynı okula gitmelerinin önünü açmış ve ülkede Japonca'nın yayılması için çalışmalarda bulunmuştur.¹²

   nc  dönem ise 1937'den 1945'e kadar sürmüştür. Bu dönem 1937 yılında ortaya çıkan Marco Polo Köprüsü Olayı ile ba lamı  ve II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile sona ermiştir.

 kinci Çin-Japon Sava ını başlatan Marco Polo Köprüsü olayı 7 Temmuz 1937 tarihinde Japonya'nın, Çin'in Wanping  ehri yakınlarında gerçekleştirdiği askeri tatbikat sırasında bir askerin kaybolmasıyla meydana gelmiştir. Japon Ordusu'nun kayıp askeri aramak için WanPing şehrine girmek istemesi ve bu isteğin Çin Ulusal Devrimci Ordusu tarafından reddedilmesi sonucu Japon Ordusu, Çin Ulusal Devrimci Ordusu'na saldırmı tır. Bu olayla birlikte Çin ve Japonya birbirleriyle savaşa tutu mu tur. Bu olay,  kinci Çin-Japonya Savaşı'nı (1937-1945) başlatan çatışma olarak bilinmektedir.¹³

II. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın hammadde sıkıntısı çekmesi, onu sömürgeleri üzerinde daha talepkar bir hale getirmiştir. Japonya, Tayvan'dan karşıladığı tarımsal ve madensel ürünlerin daha fazlasını alabilmek için birtakım sert önlemlere ba vurmu tur. Bu vesileyle Japonya, Tayvan'a uyguladığı asimilasyon politikasının dozunu bir hayli artırmış, Tayvanlıların protesto hakkı gibi bazı demokratik haklarını ellerinden almış ve zorunlu askerlik uygulamasını getirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında

¹² Harry J. Lamley, "Taiwan Under Japanese Rule, 1895-1945 the Vicissitudes of Colonialism", Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999, s. 219-221.

¹³ Lloyd E. Eastman, "Nationalist China During the Nanking Decade, 1927-1937", Lloyd E. Eastman ve diğerleri, *The Nationalist Era in China 1927-1949*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, s. 115-118.

birçok Tayvanlı gencin savaşta hayatını kaybettiği yetmezmiş gibi, Tayvan'ın ekonomisi bu durumdan çok kötü bir biçimde etkilenmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın, savaş sonrası uluslararası düzeni tartışmak için 1943 yılında Çin Anakarası'nda bulunan Çin Cumhuriyeti'nin (Chiang Kai-shek), ABD'nin (Franklin D. Roosevelt) ve İngiltere'nin (Winston Churchill) liderleri Kahire'de bir araya gelmişler ve görüşme sonucunda Kahire Deklarasyonu'nu ¹⁴ imzalamışlardır. Kahire Deklarasyonu'nda alınan en önemli karar, Japonya'nın Tayvan adasını (Formosa) Çin Cumhuriyeti'ne geri vermek zorunda bırakılmasıdır.

Buna benzer bir karar da 1945 yılında Çin Cumhuriyeti, (Chiang Kai-shek), ABD (Harry S. Truman), İngiltere (Winston Churchill) ve Sovyetler Birliği (Joseph Stalin) tarafından imzalanan Potsdam Deklarasyonu'nda alınmıştır. ¹⁵ Potsdam Deklarasyonu'nun 8. maddesine göre Kahire Deklarasyonu'nda alınan kararların aynen uygulanması konusunda anlaşılmıştır. Aynı yıl Japonya, II. Dünya Savaşı'nda yenilerek Teslimiyet Belgesi ¹⁶ bildiriminde bulunmuş ve bu belgeye göre, Japonya Tayvan adasını Çin Cumhuriyeti'ne geri vermek zorunda kalmıştır.

Özetle, Tayvan adası 1895 yılından 1945 yılına kadar Japonya Meiji Restorasyon yönetiminin ilk sömürgesi olarak 50 yıl yönetilmesinin ardından Çin Cumhuriyeti yönetimine girmiştir.

¹⁴ “Kahire Deklarasyonu, 1 Aralık 1943”,

http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46tx.html (04.06.2018).

¹⁵ “Potsdam Deklarasyonu, 26 Temmuz 1945”,

<http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html> (04.06.2018).

¹⁶ “Instrument of surrender, 2 Eylül 1945”,

<https://www.archivesfoundation.org/documents/japanese-instrument-surrender-1945/> (04.06.2018).

2. TAYVAN'IN KISA TARİHİ

2.1. Çin Cumhuriyeti'nin Ortaya Çıkışı

Çing Hanedanlığı, 1644'ten 1911'e kadar Çin Anakarası'nı yönetmiştir. 19. yüzyılda dönemin büyük güçleri ticaret yapmak için Çing Hanedanlığı ile ilişki kurmaya başlamıştır. Ancak, batılı ülkeler Çing Hanedanlığı ile adaletsiz anlaşmalar imzalamak istediklerinden Çin'in Batı ile olan ilişkileri genellikle savaş üzerine olmuştur.

1840 ve 1856 yılında Çin ve İngiltere arasında Afyon Savaşı meydana gelmiştir. Afyon Savaşı sonunda imzalanan Nanking Anlaşması'na göre, Çing Hanedanlığı İngiltere'ye Hong Kong adasını ve bir miktar savaş tazminatı vermenin yanı sıra Çin Anakarası'nda bulunan İngiltere vatandaşlarına diplomatik dokunulmazlıklar gibi ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmıştır.¹⁷

1900'lü yıllarda Batı'nın Çin üzerindeki ekonomik ve siyasi etkisine karşı Boksör Ayaklanması adını taşıyan bir hareket başlamıştır. Bu hareket ile tüm yabancıların ülkeden çıkarılması hedeflenmiştir. Hareket 1899 yılında başlamış ve 1901 yılında bastırılarak sona ermiştir. Ayaklanmayı bastırmak için Japonya, Rusya, İngiltere, Fransa, ABD, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya'nın aralarında bulunduğu sekiz ülke ittifak yaparak Çin'e asker göndermişler ve ayaklanmayı bastırmışlardır. Savaş sonunda Çin, ittifak devletlerine büyük tazminatlar ve askeri garnizon kurulması için toprak vermek zorunda kalmıştır.¹⁸

Uluslararası güçlerin saldırıları karşısında Çing Hanedanlığı'nın eli kolunun bağlı kalması vatandaşlar arasında huzursuzluk yaratmıştır. Çing Hanedanlık yönetimini

¹⁷ Jeffery N. Wasserstrom, *21. Yüzyılda Çin: Çin Hakkında Bilmek İstedığınız Her şey*, Çev: Hür Güldü, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 58.

¹⁸ Adıbelli, 2006, s. 73-76

sona erdirerek bir cumhuriyet yönetimi kurmak isteyen Sun Yat-sen¹⁹ adında bir genç, çeşitli ülkelere giderek isyanın ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Sun Yat-sen ilk olarak Honolulu (Hawai) şehrinde “Çin Toplumunun Dirilişi Örgütünü”nü kurmuş, ardından Çing Hanedanlığı’na karşı isyan başlamıştır. 1905’te diğer devrimci gruplarla birlikte Tokyo’da “Çin Devrimci Birliği”ni kurmuştur.²⁰ 1894’ten 1911’e kadar, Çing Hanedanlığı’na karşı meydana gelen birçok isyan girişimi olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Nihayet 10 Ekim 1911’de “Xinhai Devrimi” olarak bilinen devrim gerçekleşmiş ve Çin Anakarası’nda Çing Hanedanlığı yönetimi 1912’de sona ermiştir.²¹

1912’de Çin Anakarası’nda Çin Cumhuriyeti geçici hükümeti kurulmuş ve Çin’in atası olarak bilinen Sun Yat-sen ilk geçici cumhurbaşkanı olmuştur. 6 Ekim 1913 tarihinde Sun Yat-sen yerine Yuan Shikai²² ilk resmi cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Aynı gün Japonya başta olmak üzere on beş ülke Çin Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmuştur.

2.2. Çin Komünist Partisi’nin Ortaya Çıkışı

Çin Anakarası’nda marksizmin öncülerinden olan Li Tao-Çao, marksizm üzerine denemeler yazmaya 1912 yılında başlamıştır. Li, Lenin’den ve Marx’tan yaptığı çeviriler ile Çin Anakarası’nda köktenci düşüncüyü yaymaya başlamıştır. Li ve onun

¹⁹ Sun Yat-sen (1866-1925), modern Çin’in babası kabul edilen düşünür ve siyaset adamı. İmparatorluk yönetiminin yıkılmasında önemli rol oynayarak geçici cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiş ve 1923-1925 yılları arasında ülkeyi fiilen yönetmiştir.

²⁰ 唐德剛，晚清七十年 (5) 袁世凱，孫文與辛亥革命，台北市，遠流出版社 (Tong Te-Kong, *Çing Hanedanlığı’nın son 70 yılı (5) Yuan Shih-kai, Sun Yat-sen ve Xinhai Devrimi*, Taipei, Yuan-Liou Yayınevi), 1998, s. 210.

²¹ “Republic of China (Taiwan) Government Entry Point Birth of the Republic of China”, <http://www.taiwan.gov.tw/ct.asp?xItem=27744&ctNode=1929&mp=1001> (05.02.2017).

²² Yuan Shikai (1859-1916), Çinli komutan ve devlet adamı. Çing Hanedanlığı’nın eski bir generalidir ve taraf değiştirerek 1911’de devrimcilerin safına katılmıştır. 1912-1916 yılları arasında Çin Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür.

gibi düşün enler daha sonraları, marksist eserlerin yaratılması ve yayılması için Mao'nun kurduğu Yeni Halk İnceleme Derneği'nin de aralarında bulunduğu çeşitli   renci dernekleri ve merkezler kurmuşlardır.²³

1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'nin ardından Çin'in entelektüelleri de cesaret kazanmı lar ve Rusya'daki gelişmeleri taklit ederek yeni bir Çin kurmak istemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Versay Barış Konferansı'nı protesto etmek amacıyla anti-emperyalist, kültürel ve politik bir hareket olarak 1919'da 4 Mayıs Hareketi ile bir kitle gösterisi düzenlenmiştir. 4 Mayıs Hareketi ile bilim insanları ve öğrenciler geleneksel Konf y    düşünceleri protesto etmişlerdir. Devrimciler başta bilim ve demokrasi olmak üzere Batı kaynaklı düşünceleri y celtmi tir. Aynı zamanda 4 Mayıs Hareketi nedeniyle Marksizm Çin'de yayılmaya ba lamı tır.²⁴ Tüm bu gelişmeler sonucunda 1921'e gelindiğinde, Çin Komünist Partisi kurulmuştur.

2.3. Birinci Çin İ  Savaşı (1927-1937)

Çin İ  Savaşı iki döneme ayrılmaktadır: Birinci dönem 1927'den 1937'ye kadar ikinci dönem ise 1945'ten 1949'a kadar s rm  tur. 1912 yılında  ing Hanedanlığı'nın yıkılmasıyla Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından askeri diktatörler kendi iktidarlarını genişletmek için Çin'i b lm  lerdir. Sun Yat-sen bu durumu sone erdirmek için elinden gelen çabayı göstermiştir. Sun Yat-sen'in başında bulunduğu Kuomintang (KMT), ilk kurulduğu 1919 yılında maddi kaynaklara ve kendine ait askeri güce sahip olmadığı için destek arayışı içine girmiş ancak Batılı ülkelerden aradığı desteği bulamamıştır. Bu sebeple, Sun Yat-sen zoraki olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ilişki kurmaya ba lamı tır.

²³ Adıbelli, 2006, s. 82.

²⁴ Wasserstrom, 2011, s. 69-74.

1923 yılında Sun Yat-sen ve Sovyetler Birliği'nin Dışişleri Bakan Yardımcısı Adolf Abramovich Joffe, "Sun-Joffe Manifestosu"nu imzalamıştır. Bu manifesto ile KMT ve ÇKP işbirliği yapmaya başlamıştır. Bu döneme "Birinci Birleşik Cephe" dönemi denilmektedir.²⁵ Birleşik Cephe vasıtasıyla SSCB, Sun Yat-sen'e askeri ve maddi yardımda bulunmuştur. Ayrıca Sun Yat-sen'in Çin'i birleştirmek adına yürüttüğü Kuzey Seferi'ne²⁶ yardım etmek için askeri ve siyasi danışmanlar göndermiştir.²⁷ Bu dönemde KMT içinde adını duyuran diğer isim Kuzey Seferi planı dâhilinde 1924 yılında Wampoa Askeri Akademisini ilk başkan olan Chiang Kai-shek'tir.

Birleşik Cephe çerçevesinde komünistler de bireysel olarak KMT'ye katılabilmiştir. İlerleyen zamanlarda ise KMT, Chiang Kai-shek önderliğinde milliyetçiler ve genç komünist Mao Zedong liderliğinde sosyalistler olarak ikiye ayrılmıştır. Sun Yat-sen'in 1925 yılında hayatını kaybetmesinin ardından komünistler KMT içinde güçlerini gittikçe arttırmış ve parti içinde önemli pozisyonlarda yer almaya başlamışlardır. Bu durum iki grup arasında yaşanan çatışmanın dozunu günden güne artırmıştır.

9 Temmuz 1926'da Chiang Kai-shek, Ulusal Devrimci Ordusu'nun başına geçerek askeri diktatörlere ve emperyalizme karşı mücadele için yemin etmiş ve Kuzey Seferi'ni başlatmıştır. Bu sırada Chiang Kai-shek'in dikkatinin başka yöne kaydığını gören ÇKP ülkede gücünü artırarak ülkenin yönetimini ele geçirme mücadelesini hızlandırmıştır. Bu çerçevede, KMT'nin içerisinde bulunan komünistler Chiang Kai-

²⁵ Christopher R. Lew and Edwin Pak-wah Leung, *Historical Dictionary of the Chinese Civil War: Historical Dictionaries of War, Revolution, and Civil Unrest*, Maryland, Scarecrow Press, 2013, s. 220-223.

²⁶ Kuzey Seferi, Sun Yat-sen'in güneydeki kalesi Guangdong eyaletinde 1926'da başlamıştır. Milliyetçiler ve komünistlerin oluşturduğu Chiang Kai-shek önderliğindeki karma ordu, 1926'da Pekin üzerinden kuzeye doğru harekete geçmiş ve bölgesel ordulara karşı milliyetçilerin zaferiyle sonuçlanan bir dizi muharebede bulunmuştur.

²⁷ Adıbelli, 2006, s. 91.

shek'in gücünün zayıflatılmasına karar vermiş ve KMT içindeki komünistlerin daha da güçlenmesi için Chiang Kai-shek'i KMT başkanlığından komite üyeliğine düşürmüşlerdir.

Chiang Kai-shek, ülkeyi komünist tehditten kurtarmak için KMT'de "parti içi tasfiye" yapmaya başlamıştır. 12 Nisan 1927'de KMT içindeki komünistler tutuklanmış ve öldürülmüştür. Bu vaka, "Şangay Katliamı veya" "412 Olayı" (*April 12 Incident*) olarak anılmaktadır.²⁸

1927 yılından beri, ÇKP'nin önderlerinden biri olan Mao Zedong, Zhou Enlai²⁹ ve KMT'de yer alan ve tutuklanmaktan kaçmayı başaran diğer solcu üyelerle isyanlar başlatmış ve ÇKP'nin desteği ile Çin Kızıl Ordusu kurulmuştur. Mao Zedong, Çin'in topraklarının geniş olması nedeniyle hükümetin gücünün köylere kolaylıkla uzanamayacağını düşündüğü için "Kentleri Kırsal Alanlardan Kuşatma Politikası"nı uygulamaya koymuştur. ÇKP, köylülerin devrime katılmasını sağlamak ve feodalizmi ortadan kaldırmak için toprak reformu yapmıştır. Toprak reformları uyguladıktan sonra köylülerin ÇKP'ye katılmalarıyla ÇKP'in gücü gitgide büyümüştür.³⁰

1930'lardan beri ÇKP'nin ordusu olan Çin Kızıl Ordusu ve KMT'nin (Çin Cumhuriyeti'nin) ordusu olan Ulusal Devrimci Ordusu beş kez savaşmıştır. Çin Kızıl Ordusu, Ulusal Devrimci Ordusu'nun karşısında istediği güce ulaşamamasına rağmen gerilla taktiği uygulayarak ilk dört savaşta Ulusal Devrimci Ordusu'nu başarısızlığa uğratmayı başarmıştır. Beşinci savaşta Ulusal Devrimci Ordusu, "uzun savaş" stratejisi

²⁸ Eastman, 1991, s. 15-17.

²⁹ Zhou Enlai (1898-1976) ÇKP'nin önderlerinden. 1949-1976 yılları arasında başkanlık, 1949-1958 arasında dışişleri bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Çin Devrimi'nde büyük rol oynamıştır. Müzakereciliği ve ayrıntıları kavramada gösterdiği sınırsız yetenekle 20. yüzyılın en büyük siyaset adamlarının biri olarak sivrilmiş, parti içi tasfiyelerden her seferinde önderlik konumunu koruyarak çıkmayı başarmıştır.

³⁰ "Kentleri Kırsal Alanlardan Kuşatma Politikasıyla Devrimci Yol Nasıl Açıldı?", News of the Communist Party of China

<http://cpc.people.com.cn/BIG5/64156/64157/4418377.html> (01.06.2018).

izleyerek Çin Kızıl Ordusu'nu zayıflatmayı başarmış ve geri çekilmeye zorlamıştır. Sonuç olarak Çin Kızıl Ordusu, Ulusal Devrimci Ordusu'nun şiddetli saldırılarından korunmak için Shanxi'den Yanan şehrine doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekilmeye “uzun yürüyüş”denilmektedir.³¹

Bu süre zarfında, Çin Anakarası Japonya tarafından çeşitli işgal girişimleriyle karşılaştığından, 1937'de iç savaş tarafları aralarındaki savaşa bir son vererek dış düşmana karşı ortak bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu vesileyle, Çin İç Savaşı'nın birinci bölümü sona ermiştir.

2.4. Çin-Japonya Savaşı (1937-1945)

7 Temmuz 1937 tarihinde Japonya, Çin'in Wanping şehri yakınlarında askeri tatbikat yaparken kendi ordusuna ait bir askerin kaybolmasının neden olduğu Marco Polo Köprüsü Olayı meydana gelmiştir. Japon Ordusu'nun kayıp askeri aramak için WanPing şehrine girmek istemesi ve bu isteğin Çin Ulusal Devrimci Ordusu tarafından reddedilmesi sonucu Japon Ordusu, Çin Ulusal Devrimci Ordusu'na saldırmıştır. Bu olayla birlikte Çin ve Japonya birbirleriyle savaşa tutuşmuştur.

7 Temmuz 1937'de Marco Polo Köprüsü olayının meydana gelmesinin ardından Çin Cumhuriyeti ve Japonya arasında savaş başlamıştır. Savaşta Çin Cumhuriyeti ve Japonya farklı stratejiler izlemiştir. Çin Cumhuriyeti'nin askeri gücü Japonya'dan daha zayıf olmasına rağmen toprak ve insan bakımından oldukça zengindi. Bu sebeple Çin Cumhuriyeti “uzun savaş” stratejisi izleyerek savaşı uzun bir döneme yaymak istemiştir. Japonya, kuvvetli bir askeri güce sahip olsa bile uzun süren bir savaşa dayanamazdı. Sonuçta insan gücü, hammadde ve geniş bir coğrafyaya sahip olan Çin Cumhuriyeti uzun sürecek bir savaşı bir şekilde idare edebilir ancak bir ada devleti olan Japonya bu

³¹ Wasserstrom, 2011, s. 77-79.

durumu uzun süre sürdüremezdi. Dolayısıyla Japonya bu savaşı mümkün olduğu kadar çabuk ve Batılı devletlerinin dikkatini çekmeksizin bitirmek istemekteydi.³²

Ağustos 1937’de Çin Cumhuriyeti ve Rusya arasında Çin-Sovyet Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır. Çin Cumhuriyeti ile iyi ilişkiler içinde olması ve Japon yayılcılığını bir tehdit olarak görmesi sebebiyle Rusya, Çin Cumhuriyeti’ne 1937-1939 arasında toplamda çok sayıda uçak vb. ile çok büyük miktarda askeri malzemeyi düşük faizli kredi ile vermiştir.³³

12-13 Aralık 1937 tarihinde Japonya Çin Cumhuriyeti’nin şehirlerinden biri olan Nanking’i işgal etmiş ve işgal sırasında kırk iki bin Çinliyi katletmiştir. Bu olay tarihe Nanking Katliamı olarak geçmiştir.³⁴ Japonya, savaşta ele geçirdiği toprakların kontrolünü kolaylaştırmak Çin’i bölmeye başlamış, ele geçirdiği topraklarda *de facto* yönetimler kurmaya başlamıştır. Buna “Çinli’nin Çinli’yi Zapt Etmesi” politikası adı verilmektedir. Bu politika çerçevesinde, 1935’ten beri Çin Cumhuriyetine ait olup da Japonya tarafından bir bir ele geçirilen Hebei, Mongolia, Nanjin ve Huabei’de Japonya destekli Çin Hükümetleri kurulmuştur.³⁵

7 Aralık 1941 tarihinde Japonya’nın, ABD’ye ait bir deniz üssü olan Pearl Harbor’a saldırması, bu tarihe kadar izolasyon politikası izleyerek savaş dışı kalma tutumunu koruyan ABD’yi 8 Aralık 1941’de Japonya’ya, üç gün sonra da Almanya ve İtalya’ya savaş ilan ederek resmi olarak II. Dünya Savaşı’na katılmasına neden olmuştur. ABD’nin ardından 9 Aralık 1941 tarihinde Çin Cumhuriyeti, İtilaf Devletleri

³² Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 357.

³³ Lloyd E. Eastman, “Nationalist China during the Sino-Japanese War, 1937-1945”, Lloyd E. Eastman and Jerome Ch’en ...(ed.), *The nationalist Era in China 1927-1949*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991, s. 144.

³⁴ Lloyd E. Eastman, “Facets of an Ambivalent Relationship: Smuggling, Puppets, and Atrocities During the War, 1937-1945”, Akira Iriye(ed.) *The Chinese and the Japanese: Essays in Political and Cultural Interactions*, New Jersey, Princeton University Press, 1980, s. 293-296.

³⁵ Niall Ferguson, *The War of the World: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*, New York, The Penguin Press, 2006, s. 481-483.

safında savaşa girdiğini ilan ederek II. Dünya Savaşı'na katılmıştır.³⁶

6 ve 9 Ağustos 1945 tarihlerinde ABD, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atom bombası atarak II. Dünya Savaşı'nın bitişini hızlandırmıştır. 2 Eylül 1945'te Japonya resmen teslim olmuştur. II. Dünya Savaşı'nı Müttefik Güçler kazandığı için Çin de kazanan tarafta yer almaktadır. Japonya yenilgiye uğradığı için teslimiyet belgesi ile Tayvan'ı Çin Cumhuriyetine'ne geri vermek zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan, Çin Cumhuriyeti'nin Japonya ile mücadelesi sürerken işbirliği içindeymiş gibi görünen ÇKP alttan alttan silahlanarak askeri gücünü artırmış ve kendisini İkinci Çin İç Savaşı'na hazırlamıştır.

2.5. İkinci Çin İç Savaşı (1945-1949)

II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Asya'daki güç dengesinin korunmasını isteyen ABD, Çin Anakarası'nda yeni bir iç savaşın yaşanmasını istemediğinden Marshall Yardımları ile Çin Cumhuriyeti'ni ve dolayısıyla KMT'yi desteklemiştir. Marshall Misyonu'nun gözüken iki temel amacı bulunmaktadır: Birincisi, Ulusal Devrimci Ordusu ve Çin Kızıl Ordusu arasındaki savaşı sonlandırıp düzenin yeniden tesis edilmesi; ikincisi, KMT ve ÇKP'nin aralarındaki anlaşmazlığı bitirerek birleşik hükümetin kurulmasıdır.

Uzun süren müzakereler sonucu KMT ve ÇKP, birleşik hükümet kurma konusunda bir uzlaşmaya varamadıklarından iki parti arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Bu süreçte ABD, KMT'nin ÇKP üzerinde haksız baskı ve şiddet uygulamasını engellemek için KMT'ye yaptığı silah yardımlarını durdurmuştur. Aynı dönemde Sovyetler Birliği de ideolojik olarak kendine yakın gördüğü ÇKP'ye askeri

³⁶ Akira Iriye, "Japanese Aggression and China's International Position 1931-1949", John K. Fairbank and Albert Feuerwerker(ed.), *The Cambridge History of China, Vol. 13, Republican China 1912-1949*, Part 2, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, s. 530.

yardımlarda bulunarak güçlenmesine yardımcı olmuştur. 29 Ocak 1947 yılında Marshall Misyonu resmi olarak sona ermesiyle KMT ve ÇKP arasındaki çatışma da dozunu artırmıştır.³⁷

1947 yılında Chian Kai-shek, Çin Cumhuriyeti Anayasası'nı ilan etmiştir. Çin Cumhuriyeti Anayasası, Sun Yat-sen'in "Halkın Üç İlkesi"ne (demokrasi, milliyetçilik ve halkın refahı) dayanmaktaydı. Çin Cumhuriyeti Anayasası'nda "cumhurbaşkanlığı yönetiminde beş yuan" sisteminin uygulandığı belirtilmiştir. Merkezi hükümetin yetkileri geleneksel olarak üç organ yerine beş organda toplanır. Diğer bir deyişle, hükümetin mutad olan yasama, yürütme ve yargı organlarına ek olarak tetkik ve kontrol organları da mevcuttur. Tetkik, kamu hizmetlerine alınacak vatandaşların rekabete dayalı sınav sistemi, kontrol (denetleme) ise devlet memurlarının kontrolü ve sorgulanması sistemidir.³⁸

Bu beş organ ve hükümet organları birbirinden bağımsız olmakla birlikte birbirlerine koordine edilmiş bir vaziyettedir. Bu beş Yuan ya da hükümet organları, sırası ile Teşrii Yuan, İcrai Yuan, Adli Yuan, Tetkik Yuan ve Denetleme Yuan'dır.³⁹ Bununla birlikte İcrai Yuan çatısı altında 12 bakanlık vardır. Bunlar sırasıyla, Millî Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Ziraat Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Posta ve Telekomünikasyon Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Su İşleri Bakanlığı, Arazi İdaresi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığıdır.

1947 ila 1949 arasında ÇKP tarafından KMT'ye karşı üç ana sefer düzenlenmiş

³⁷ John Hart Caughey, *The Marshall Mission to China, 1945-1947: The Letters and Diary of Colonel John Hart Caughey*, Roger B. Jeans(ed.) United States of America (USA), Rowman&Littlefield Publishers, 2011, s. 1-6.

³⁸ Çin Cumhuriyeti Anayasası, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tarih:1948, Fon Kodu:490.1.0, Yer No: 605.94.2.

³⁹ *Idem.*

ve son seferde KMT hükümeti savaşı kaybedip Tayvan adasına sığındığından, ÇKP Çin Anakarası'nın tamamında hâkimiyet sağlamıştır.

2.5.1. Liaoshen Seferi

ÇKP tarafından KMT'ye karşı düzenlenen ilk sefer 12 Eylül- 2 Kasım 1948 tarihleri arasında gerçekleşen Liaoshen Seferidir. Bu seferi önlemek için KMT, Shenyang, Changchun ve Jinzhou şehirlerinde garnizonlar kurmuştur. Ancak, Ekim 1948'de Komünist lider Lin Biao⁴⁰, Jinzhou şehrini düzenlediği bir harekât ile ele geçirmiştir. KMT, kuzeydoğuda önemli bir stratejik konumda bulunan Jinzhou'yu kaybettiği için stratejik anlamda zayıflamıştır. Diğer taraftan, Changchun şehri de altı ay komünistler tarafından kuşatma altında tutulmuş ve bu sebeple şehir aç ve bitap düşmüştür. Bundan dolayı Changchun'da görevli birçok Ulusal Devrimci Ordusu generali Çin Kızıl Ordusu'na teslim olmuştur.

Stratejik öneme sahip Changchun ve Jinzhou şehirlerinin kaybedilmesinden kısa bir süre sonra Shenyang da komünistler tarafından ele geçirilmiş ve ÇKP, Çin Anakarası'nın kuzeydoğusunda hâkimiyet sağlamıştır. Savaş sırasında 12 Eylül- 2 Kasım 1948 tarihleri, elli iki günde toplam 470 bin Ulusal Devrimci Ordusu askeri hayatını kaybetmiştir. Diğer taraftan Çin Kızıl Ordusu, Ulusal Devrimci Ordusu'nun geri çekilmesiyle geride kalan çok miktarda ABD yapımı silahı da ele geçirmiştir.⁴¹

KMT'nin Liaoshen Seferi'nde başarısız olması ÇKP'in Çin'i ele geçirmesinin

⁴⁰ Lin Biao (1907-1971), Çinli asker ve siyaset adamı. 1935'te Çin Kızıl Ordusu Akademisi'nin yöneticiliğini üstlendi. 1954'te Ulusal Savunma Konseyi ve Devlet Konseyi'nin ikinci başkanı ve 1955'te de mareşal oldu. Aynı yıl ÇKP Politbürosu'na seçildi. 1958'de Politbüro'nun yedi kişilik sürekli komite üyesiden biri ve ÇKP Merkez Komitesi başkan yardımcısı oldu. 1959'da Savunma Bakanlığına getirilince Çin Ordusu'nu siyasallaştırma hareketine girişti. 1965'te askeri rütbe işaretlerini kaldırdı. Kültür Devrimi'nin önderleri arasındaki Lin Biao, ÇKP'nin 1969'da yapılan IX. Kongresi'nde Başkan Mao'nun en yakın silah arkadaşı ve muhtemel halefi olarak nitelendirildi.

⁴¹ 遼瀋會戰, <http://lov.vac.gov.tw/Protection/Content.aspx?i=25&c=3> (05.12.2017).

önünü açmıştır.

2.5.2. Hsupeng Seferi

6 Kasım 1948 ve 10 Ocak 1949 tarihleri arasında ÇKP tarafından Hsupeng Seferi düzenlenmiştir. ÇKP'nin istihbarat sistemi iyi çalıştığı için KMT'in Xuzhou Komutanlığı'daki stratejisi ve savaş planları elde edilmiştir. Bu bilgiden yararlanarak, Çin Kızıl Ordusu, yine KMT'yi bozguna uğratmıştır. 6 Kasım'da Çin Kızıl Ordusu, Xuzhou'nun doğusunda garnizion kuran KMT'nin 7. Kolordusu'nu kuşatmış ve 22 Kasım'da bozguna uğratmıştır. Çin Kızıl Ordusu, 25 Kasım'da ise KMT'nin 12. Kolordusu'nu kuşatmış ve 15 Aralık'ta 12. Kolordu da yenilmiştir. 7. ve 12. Kolorduları yıkıma uğratıldığı için KMT'nin Xuzhou Komutanlığı güneye çekilmeye başlamıştır. Geri çekilme sırasında gerek kötü hava şartları gerekse erzak sıkıntısı sebebiyle ÇKP tarafından kısırılan ordu teslim olmayı reddedince yeniden çarpışmaya başlamıştır. Hsupeng Seferi sonunda 550 bin KMT askeri ve 135 bin ÇKP askeri hayatını kaybetmiştir.⁴²

2.5.3. Pingjin Seferi

Pingjin Seferi, ÇKP tarafından 29 Kasım 1948 ve 31 Ocak 1949 tarihleri arasında düzenlenmiştir. ÇKP'nin bu savaşta ana hedefi Huapei şehrini ele geçirmektir. Bu seferde ÇKP, Pekin'i kuşatmıştır. Kuşatma sonunda şehir, KMT askerlerinin teslim olmasıyla ÇKP'nin eline geçmiştir. Chiang Kai-shek durumun daha da kötüleşmesinin önüne geçmek için ABD'den yardım rica etmiş ancak, bu talep ABD Başkanı Truman tarafından geri çevirilmiştir.⁴³

Pingjin Seferi devam ederken, 1 Ocak 1949 tarihinde Mao, toplum gelişmesi ve

⁴²徐蚌會戰, <http://lov.vac.gov.tw/Protection/Paper.aspx?i=26&c=3> (04.06.2018).

⁴³平津會戰, <http://lov.vac.gov.tw/Protection/Content.aspx?i=27&c=3> (04.06.2018).

reformlara karşı muhafazakârların ortadan kaldırılacağını anlatan bir metni, “Devrime Sonuna Kadar Devam”ı, yayımlamıştır. Aynı gün Chiang Kai-shek’in yeni yıl konuşmasında, anayasasının, askerin, devlet ve hukuk sistemi’nin mevcut halinin korunması şartları altında ÇKP ile barış görüşmeleri yapacağını açıklamıştır.

14 Ocak 1949’da Mao Zedong, Chiang Kai-shek’in yeni yıl konuşmasına yanıt olarak barış görüşmelerine başlamak için “sekiz şart” ileri sürmüştür. KMT’nin bu sekiz şartı kabul etmesi, Mao Zedong’un KMT ile barış müzakerelerine başlaması için gerekliydi. Mao Zedong tarafından öne sürülen sekiz şart şunlardır: ⁴⁴

- 1- Savaş suçu işleyenlerin cezalandırılması,
- 2- Gayrimeşru anayasanın kaldırılması,
- 3- Gayrimeşru kanunların kaldırılması,
- 4- Askeri birliklerin yeniden düzenlenmesi,
- 5- Bürokrasiye el konulması,
- 6- Toprak reformunun yapılması,
- 7- Ülkeyi satan anlaşmanın kaldırılması,
- 8- Demokratik bir birleşik hükümetin kurulmasıdır.

Ülkedeki istikrasızlığın artması nedeniyle Chiang Kai-shek 21 Ocak 1949 tarihinde cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmiştir. Chiang Kai-shek cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmesine rağmen KMT Başkanlığı görevini devam ettirdiğinden hem politik hem de idari açıdan gücünü korumuştur. Chiang Kai-shek’in cumhurbaşkanlığı görevinden istifa ettmesinin ardından Cumhurbaşkanı Yardımcısı Li

⁴⁴ 中共中央文獻研究室 編, 周恩來年譜 1898-1949 (修訂版), 中國, 中央文獻出版社, (ÇHC Merkez Komitesi’nin Parti Belgeleri Araştırma Ofisi(ed), *Zhou En-lai Kronikleri 1898-1949 (Revize Edilmiş)*, Çin, Merkez Parti Edebiyatı Basını), 1989, s. 827.

Zongren⁴⁵ cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiş ve ÇKP ile barış görüşmelerini başlatmıştır.

Yürütülen barış müzakereleri Mao Zedong'un ileri sürdüğü Sekiz-Şart temeline dayandırılmaktadır.⁴⁶ 15 Nisan 1949'da ÇKP, "Yurtiçi Barış Antlaşması Tasarısı"nı en son değişikliklerle beraber KMT'ye sunmuş ve KMT'nin kararını açıklaması için beş gün süre tanımıştır. ÇKP, bu tasarının beş gün içinde kabul edilmemesi halinde, savaşa devam edeceklerini ilan etmiştir. Ancak 20 Nisan 1949 tarihinde KMT bu tasarıya itiraz etmiştir. Barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından KMT ve ÇKP arasındaki savaş yeniden alevlenmiştir. Sonuç olarak ÇKP, iç savaşta KMT'yi yenerek 1 Ekim 1949 Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Aynı sene aralık ayında Çin Cumhuriyeti'ni temsil eden KMT hükümeti Tayvan'a çekilmiştir.

3. ÇİN CUMHURİYETİ'NİN TAYVAN ADASI'NA ÇEKİLMESİ

II. Çin İç Savaşı sırasında ÇKP karşısında büsbütün yıpranan ve askeri anlamda büyük derecede zayıflayan KMT'nin Çin Anakarasındaki yönetimi de uzun zaman sürmemiştir. KMT, 1949 yılının sonlarından itibaren yavaş yavaş Tayvan Adası'na taşınmaya başlamıştır. KMT'nin geri çekilmek için Tayvan Adası'nı tercih etmesinin sebepleri şunlardır:⁴⁷

1. Tayvan, pirinç, çay, şeker vb. zengin ürünlerin üretimi için uygun iklime sahiptir.
2. Tayvan'ın, Japonya Yönetimi Dönemi'nde sanayileşme derecesi yükselmiş,

⁴⁵ Li Zongren (1890-1969), Kuzey Seferi, İkinci Çin-Japon Savaşı ve Çin İç Savaşı sırasında görev yapmış KMT'nin önde gelen komutanlarından.

⁴⁶ ÇHC Merkez Komitesi'nin Parti Belgeleri Araştırma Ofisi(ed), 1989, s. 839.

⁴⁷ "Chiang Kai-shek Batı'ya gitmek istemiş ancak "O" Chiang Kai-shek'e Tayvan'a çekilmesini teklif etmiştir", Liberty Times, <http://news.ltn.com.tw/news/politics/breakingnews/1638189> (04.06.2018).

ulaşım tesisleri ve ekonomisi gelişmiştir.

3. Tayvan'ın Çin Anakarası ile kara bağlantısı olmadığından ÇKP, Tayvan'a kolayca saldıramayacaktır ve KMT'nin, Tayvan'ı koruması kolaylaşacaktır.
4. Tayvan, coğrafı konum olarak ABD'nin Uzak Doğu Savunma Hattı kapsamı içinde yer almaktadır.
5. ABD yardımları sayesinde Tayvan güçlenecek ve ÇKP'nin tehdidi altından çıkacaktır.
6. Tayvan, Çin Anakarası'ndan uzak olduğu için ÇKP'nin faaliyetleri tarafından çok fazla etkilenmeyecektir.

Chiang Kai-shek, bu avantajları göz önünde bulundurarak Tayvan'a çekilmeye karar vermiştir. Çin Cumhuriyeti, resmi olarak Tayvan'a çekilmeden önce, 29 Aralık 1948 tarihinde, Tayvan'a bir eyalet başkanı atamış ve önemli sanayi donanımı göndermiştir. Çin Anakarası'ndaki tüm büyük şehirler ÇKP tarafından bir bir ele geçirilmiş olduğu için 7 Aralık 1949 tarihinde Çin Cumhuriyeti resmi olarak Tayvan'a taşınmış ve Taipei'de bir hükümet kurulmuştur.⁴⁸

Çin Cumhuriyeti, Tayvan'a taşındıktan sonra yıllarca Çin Anakarası'nı geri almak için askeri hazırlıklara devam etmiştir. Bundan dolayı 1950-1979 arasında Tayvan ve ÇHC arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır. Diğer taraftan, iki ülke arasında yer alan Tayvan Boğaz'ında üç kriz meydana gelmiştir.

3.1. I. Tayvan Boğazı Krizi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra artan "komünizm tehdidi"ne karşı 1947'de ABD Başkanı Truman tarafından Truman Doktrini ilan edilmiştir. Truman Doktrini aslında

⁴⁸ 秦孝儀(編), 總統蔣公大事長篇初稿:卷七下冊 (1949), 臺北, 中國國民黨黨史委員會, (Chin Hsiaoyi(ed.), *Başkan Chiang Kai-shek'in Biyografisi, 7. Volum, Taipei, KMT Parti Tarih Komitesi*), 1978, s. 491-492.

Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış bir plandır ve ABD bu doktrin ile komünizm tehdidi altındaki devletlere Marshall Planı dâhilinde maddi ve askeri yardım yapacağını açıklamıştır. Bundan hareketle, dünya sistemi ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutuplu bir hale dönüşmüştür. Bu dönem Soğuk Savaş Dönemi olarak bilinmektedir.

Ağustos 1954 tarihinde, Tayvan'ın ÇKP güçlerinden korunmak için Kuemoy ve Matzu adalarını askerlendirmesine ve ABD'nin açık bir şekilde karşı olmasına rağmen ÇHC, Tayvan'ın mutlaka özgürleştirilmesi gerektiğini savunarak bu adaları bombalamış ve Tayvan'ı doğrudan doğruya tehdit eder konuma gelmişti.⁴⁹ 2 Aralık 1954 tarihinde ABD, Tayvan ile “Karşılıklı Savunma Anlaşması”⁵⁰ imzalayarak Tayvan'ı olası saldırılardan koruma taahhüdü altına girmiştir. Bununla birlikte Eisenhower yönetimi, 29 Ocak 1955 tarihinde Amerikan Kongresi'nce alınan “Formosa Kararı”yla Tayvan'ın korunması için güç kullanma yetkisine sahip olmuştur.⁵¹

ÇHC aleyhine yaşana bu gelişmelerin ardından ABD kamuoyuna ÇHC'nin bu saldırgan tutumu karşısında nükleer saldırı seçeneğini kullanmayı düşündüğünü açıklamıştır. Sovyetler Birliği'nden ise istediği desteği alamayan ÇHC, Tayvan'a ait Kuemoy ve Matsu adalarına gerçekleştirdiği saldırıları durdurmuş ve 23 Nisan 1955 tarihinde görüşme talebinde bulunmuştur.⁵²

3.2. II. Tayvan Boğazı Krizi

I. Tayvan Boğazı Krizi'nin ardından ÇHC ve Tayvan arasında gerçekleşen görüşmelerin bir sonuca varamıyor olması Mao'yu 1958'de Tayvan'a karşı askeri müdahale seçeneğini düşünmeye itmiştir. Bununla birlikte Mao, “İleriye Büyük Hamle”

⁴⁹ Adıbelli, 2006, s. 163.

⁵⁰ “Mutual Defense Treaty between the United States of America and the Repblic of China”, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/chin001.asp (04.06.2018).

⁵¹ Adıbelli, 2006, s.163.

⁵² *Ibid.*, s.164.

çerçevesinde devrimi daha ileriye götürmek için kitleleri seferber etmesi gerektiğine inanıyor ve Tayvan Boğazı'nda artan tansiyon ona bu seferberliğin meşru zeminini hazırlıyordu. Mao bu konuda “dezavantajlarının yanında, uluslararası politikadaki gerginlikler, halkı İleriye Büyük Hamle'nin öngördüğü ekonomik inşayı ilerletmek için seferber edebilir” diyerek 1958 krizinin devrim için avantaja dönüştürülebileceğini ifade etmiştir.⁵³

Mao Temmuz 1958 tarihinde Kuemoy adalarına yönelik geniş çaplı bir bombardıman başlatılması için hazırlanılması emrini vermiştir. Mao'nun bu kararı almasında en büyük neden, sosyalist bloğa yakın duran bir grup genç subayın Irak'ta darbe yapması sonucu ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu'ya asker çıkararak müdahalede bulunmasıydı.⁵⁴ Pekin, derhal bu müdahaleyi kınamış ve 23 Ağustos tarihi geldiğinde Tayvan'a saldırıyı başlatmıştır.

Bu saldırı sonucunda ABD, Ortadoğu bölgesinde yer alan iki uçak gemisini Tayvan Boğazı'na göndererek hâlihazırda bölgede tuttuğu filoyu güçlendirmiş ve Tayvan'a çeşitli hava savunma füze desteği sağlamıştır.

Aslına bakılırsa, ABD, Tayvan Boğazı Krizi'ni, başından itibaren barışçıl yöntemlerle çözmek istemiştir. 3 Eylül 1958'de ABD Beyaz Saray sözcüsü olarak Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Newport'ta Tayvan Boğazı Krizi üzerine bir açıklama yapmıştır. Açıklamasında özetle “ABD ve Tayvan arasındaki anlaşma nedeniyle Tayvan'a ait olan Quemoy and Matsu adalarına saldırı olursa, ABD bu adaların savunmasına yardım edecek” diyerek Tayvan'ın savunmasına verdiği önemi göstermiştir.⁵⁵ Mao, gerek ABD ile arasındaki gerilimi daha fazla tırmandırmamak,

⁵³ *Ibid.*, s.169.

⁵⁴ *Idem.*

⁵⁵ Harriet Dashiell Schwar(ed.), “White House of Press Release, Foreign Relations of The United States, 1958-1960, China, Volume XIX”, Washington, United States Government Printing Office, 1996, s. 134-135.

gerekse Tayvan'ı özgürleştirmeye çalışırken halkın nefretini kazanmamak adına harekâtı durdurmuştur.

3.3. III. Tayvan Boğazı Krizi

22 Mayıs 1995 tarihinde Tayvan Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui, ABD Başkanı W. J. Clinton tarafından gayri resmi ve kişisel olarak Cornell Üniversitesi'ne konuşmacı olarak kabul edilmiştir. Lee Teng-hui ABD'yi ziyaret eden ilk Tayvan cumhurbaşkanıdır. Onun bu ziyareti Tayvan diplomasisi için önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Lee Teng-hui, 9 Haziran'da doktora mezun olduğu Cornell Üniversitesi'nde "Her Zaman Kalbimde"⁵⁶ başlıklı bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında dokuz defa "*Republic of China on Taiwan*" diyerek Çin Cumhuriyeti'nin artık Tayvan'da olduğunu vurgulamıştır.⁵⁷ ÇHC, Lee Teng-hui'nin ABD'yi ziyaret etmesinden sonra bir askeri tatbikat gerçekleştirmiş ve Tayvan'ın şehri Keelung'a yaklaşık 56 km uzaklığa bir füze fırlatarak gövde gösterisinde bulunmuştur. Aralık 1995'te, ABD *USS Nimitz* (CVN-68) uçak gemisi Tayvan Boğazı'na gönderilmiştir.⁵⁸

Tayvan ilk doğrudan cumhurbaşkanı seçimini 23 Mart 1996'da yapacağı için ÇHC, 8 ve 25 Mart arasında askeri tatbikat yapmış ve Tayvan'ın Keelung ve Kaohsiung denizine füze fırlatmıştır. 8 Mart'ta ABD *USS Independence* (CV-62) uçak gemisi Tayvan'ın kuzeydoğu denizine gönderilmiş ve 11 Mart'ta Körfezden gelen *USS Nimitz* (CVN-68) uçak gemisi doğu denizine gönderilmiştir.⁵⁹ Tayvan Boğazı'nın iki yakasında

⁵⁶ "Always in My Heart, Taiwan Review", Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan), <http://taiwantoday.tw/news.php?unit=4,29,31,45&post=3961> (04.06.2018).

⁵⁷ *Idem*.

⁵⁸ Nancy Bernkopf Tucker, "Strategic Ambiguity or Strategic Clarity", Nancy Bernkopf Tucker(ed.), *Dangerous Strait: The U.S.- Taiwan- China Crisis*, New York, Columbia University Press, 2005, s. 195-196.

⁵⁹ James Risen, "U.S. Warns China on Taiwan, Sends Warships to Area", Los Angeles Times, http://articles.latimes.com/1996-03-11/news/mn-45722_1_taiwan-strait (04.06.2018).

sular kızıştığı için Japonya, kendi vatandaşlarına Tayvan'ı acilen tahliye etmeleri konusunda uyarılarda bulunmuş ve tahliye hazırlıklarına başlamıştır.⁶⁰ Tayvan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Lee Teng-hui seçimi kazanmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bitmesiyle ÇHC de tatbikatı sonlandırmıştır.

4. TEK PARTİ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE TAYVAN (1950-1987)

KMT'nin, 1949 yılında Tayvan'a taşınmasının ardından Chiang Kai-shek sıkıyönetim ilan ederek Tayvan'da 1987'ye kadar süren bir tek parti yönetimi kurmuştur. Hükümet, parti, asker ve istihbarat örgütlerini sıkı bir şekilde kullanarak toplumu kontrol altında tutmak istemiştir. Bu dönemde birçok kişi ÇKP için casusluk faaliyeti yürüttüğü zannıyla ya hapsedilmiş ya da öldürülmüştür. KMT'nin, ÇKP'nin casuslarını ülkeden uzaklaştırmak için sert önlemler uyguladığı bu döneme “Beyaz Terör Dönemi” denilmektedir.⁶¹

Çin Cumhuriyeti, Tayvan'a taşındıktan sonra ekonomik ve siyasi alanda reformlar yapmıştır. Ekonomi alanında, tarım'ın gelişmesine ve toprağın ıslahına yönelik iyileştirmeler yapılmıştır. 1950'lerde “tarımdan elde edilen gelirle sanayinin desteklenmesi” politikası uygulanmıştır. Bu politikaya göre tarımsal ürünler ihraç edilip ağır sanayi makineleri ithal edilmiştir. Ayrıca yurtiçi sanayiye korumak için, gümrük tarifeleri yükseltilmiş ve yabancı sermaye kontrol altında tutulmuştur.⁶²

Siyasi olarak, Tayvan'da 1950'den beri yerel özerklik politikası uygulanmaktadır. Senatörler, şehirlerden küçük yerleşim birimlerine kadar halk

⁶⁰ “Tayvan Boğazı krizi, Japonya Başbakanı'nın Uykularının Kaçmasına Neden Oldu”, People's Daily Online,

<http://www.people.com.cn/BIG5/channel2/17/20001103/298477.html> (04.06.2018).

⁶¹ Peter Chen-main Wang, “A Bastion Created, a Regime Reformed, an Economy Reengineered, 1949-1970”, Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999, s. 330.

⁶² *Ibid.*, s. 328-329.

tarafından seçilmektedir. Ülkedeki bir grup entelektüel, tek parti rejimini eleştirerek “Özgür Çin” isminde bir dergi çıkartmışlardır. Bu entelektüeller daha sonra demokrasiye geçiş için “Çin Demokrasi Partisi (ÇDP)” yi, kurmayı da planlamıştır. Ancak, hükümet tarafından ÇDP’nin kurulmaması için büyük baskı yapılmış ve bu partinin kurulması engellenmiştir. O tarihten beri entelektüeller, baskı olsun olmasın demokrasi mücadelelerine devam etmiştir.⁶³

Tayvan, 1951’den 1965’e kadar her sene ABD’den yaklaşık 100 milyon dolar borç almıştır. Tayvan 1960’larda gerçekleşen ABD yardımı sayesinde ekonomik olarak gelişmiştir. 1960’larda bazı endüstrileşmiş ülkelerde işgücü maliyetleri arttığı için yurtiçi sanayisi ucuz işgücüne sahip olan ülkelerle taşınmak zorunda kalmıştır. O zaman Tayvan, diğer ülkelerin yatırım yapmak istediği cazip bir ülke olarak ön plana çıkmıştır. Tayvan’ın ekonomisinin gelişmesi sebebiye 1965 yılında ABD, Tayvan’a verdiği maddi yardımı durdurmuştur.⁶⁴

Tayvan’ın BM’den çıkarılmasından ve aynı yıllarda dünyada petrol krizinin baş göstermesinden ötürü 1960’ların sonunda Tayvan ekonomisi kötüleşmiştir. Hükümet ekonomiyi iyileştirmek ekonomi politikalarını gözden geçirmiş ve “On-Altyapı Projeleri”ni⁶⁵ ilan etmiştir. KMT’nin 1968 yılında halkın refahının artırılması için başladığı “Dokuz-sene Milli Eğitim” ve “On-Altyapı Projeleri” sayesinde Tayvan endüstri gelişiminde önemli ilerleme sağlamıştır. Tayvan, Hong Kong, Güney Kore ve Singapur “Asya Kaplanları” olarak bilinmektedir.⁶⁶

1980’lerin sonunda toprak fiyatlarının yüksek olması ve çevrenin korunması

⁶³ *Ibid.*, s. 330-331.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 328.

⁶⁵ On-Altyapı Projeleri, kuzeyden güneye karayolu yapılması, demir yolunun elektrikleştirilmesi, iki liman daha yapılması, uluslararası havalimanı yapılması, gemi tersanesi yapılması, çelik fabrikası kurulması petro-kimya endüstrisinin kurulması ve nükleer santraller inşa edilmesini içermektedir.

⁶⁶ John Page, “The East Asian Miracle: Four Lessons for Development Policy”, Stanley Fischer and Julio J. Rotemberg(ed.), *NBER Macroeconomics Annual 1994*, Volume 9, USA, MIT Press, 1994, s. 219-280.

iddiasıyla hükümet ekonomi politikasını bir daha düzenlenmek zorunda kalmıştır. 1980 yılında Hsinchu’de Bilim ve Endüstri Parkı kurulmuştur. Geleneksel endüstri yerine yüksek-teknolojiye geçilmiştir.

Ekonominin gelişmesiyle birlikte Tayvan’ın başında bulunan KMT’nin tek parti diktatörlüğüne karşı protestolar yavaş yavaş kendisini göstermeye başlamıştır. 1979’da “Formosa Olayı” meydana gelmiştir. Bu dönemde yayımlanan Formosa Dergisi’ne göre halka demokrasi ve ifade özgürlüğü hakkının sağlanması gerekmektedir. 10 Aralık’ta (İnsan Hakları Günü) Formosa Dergisi üyeleri protesto yaparken hükümet yanlısı birkaç kişi konuşmacıya yumurta atarak protestocuları kışkırmış ve bu olay büyüyerek yerini kavgaya bırakmıştır. Polisler kavgayı ayırmak için göz yaşartıcı gaz kullanmışlardır. Ancak polislerin müdahale sırasında gruplar arasındaki kavgaya karışmasıyla olay büyümüş ve kavga, polis-vatandaş kavgasına dönmüştür. Olay sonucunda bazı protestocular tutuklanarak askeri mahkemelere gönderilmiştir. Daha sonra bu kişilerin “vatana ihanet” sebebiyle idam edilmesi gündeme gelmiştir. Ancak, ABD Senatörleri ve uluslararası insan hakların örgütlerinin olay ile yakından ilgilenmelerinden dolayı potestocular idam yerine müebbet hapis cezası ile cezalandırılmıştır.

1949 yılının başından beri ÇHC, Tayvan’ı askeri güç kullanarak KMT’nin idaresinden kurtararak özgürleştirme hayali kurmuştur. Ancak geçen süre içinde çeşitli askeri girişimleri nihayete ermeyen ÇHC, 1978’den sonra askeri güç kullanma politikasını terk ederek barışçıl yollar izlemeye başlamıştır. 1979 yılında ÇHC, barışçıl yollar izleme politikası çerçevesinde “Tayvanlı Yurttaşlarımıza” başlıklı bir belge yayımlamıştır. Bu belgede Çin ve Tayvan arasında doğrudan ticaret, posta ve ulaşım kurulması yönündeki taleplerin yanı sıra; akademik, kültürel, spor ve teknoloji alanındaki iletişimin kurulmasına ilişkin taleplerden bahsedilmiştir.⁶⁷ Dönemin

⁶⁷ “‘Tayvanlı Yurttaşlarımıza’ başlıklı belge yayımlandı”, People’s Daily, <http://www.people.com.cn/GB/historic/0101/5549.html> (04.06.2018).

Başbakanı Chiang Ching-kuo, aynı zamanda Chiang Kai-shek'in oğlu, ÇHC'nin teklif ettiği barışçıl yollar izleme politikasına “Üç Hayır” (Resmi temasa, görüşmeye, uzlaşmaya hayır) cevabı vermiştir.

ÇHC'nin önemli politikacılarından Deng Xiaoping, ÇHC ve Tayvan ilişkilerin yeniden kurularak bağın güçlendirilmesi için 1982 yılında “bir devlet, iki sistem” modelini sunmuştur. Tayvan bu modele “bir devlet, daha iyi sistem” şeklinde karşılık vermiştir. Burada bahsedilen “daha iyi sistem” demokrasi, özgürlük ve refah'ı nitelemektedir.⁶⁸

1975'te Chiang Kai-shek'in ölümünden sonra, Başkan Yardımcısı Yen Chia-kan 1975'ten 1978'e kadar cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Ancak asıl güç, KMT'nin başkanı ve Chiang Kai-shek'in oğlu olan, Başbakan Chiang Ching-kuo'nun elindeydi. 1978'den 1988'e kadarki Chiang Ching-kuo'nun başkanlığı sırasındaki dönemde, Tayvan'ın siyasi sistemi yavaş yavaş liberalleşmeye başlamıştır.

15 Temmuz 1987 tarihinde sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra muhalefetteki Demokratik İlerleme Partisi⁶⁹ kurulmuş ve siyasete açıkça katılmasına izin verilmiştir. 1988'de Chiang Ching-kuo'nun ölümünden sonra, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Lee Teng-hui, ilk Tayvan doğumlu cumhurbaşkanı ve KMT'nin başkanı olarak göreve gelmiştir.

5. LEE TENG-HUI DÖNEMİ (1988-2000)

1990 yılında, Tayvan Boğazı'nın iki yakasındaki ilişkileri geliştirmek için

⁶⁸ C. V. Chen, Chao-Chin Su ve Yong-Huang Lin, “The Rule of Law in China and Taiwan-Toward ‘One China, Better System’”, *Issues&Studies* 46, No. 4, 2010, s. 219.

⁶⁹ Demokratik İlerleme Partisi, Tayvan'da 1986 yılında kurulmuş sosyal ve liberal bir siyasi partidir. Kuomintang ile birlikte Tayvan'ın iki büyük partisinden biridir. Parti geleneksel olarak güçlü bir şekilde insan haklarını ve Tayvan'ın bağımsızlığını savunmaktadır. Partinin genel başkanı olan Tsai Ing-wen 2016 yılında devlet başkanlığı seçimlerini kazanarak cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Tayvan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı "Ulusal Birleşme Konseyi" kurulmuştur. Ulusal Birleşme Konseyi, demokrasi, özgürlük ve refah çerçevesinde Çin'in birleşmesine çaba göstermiştir. 1991 yılında Tayvan Boğazı'nın iki yakasının gayri resmi ilişkileri gittikçe yoğun olduğu için Tayvan tarafından "Boğazlar Değişim Vakfı"; ÇHC tarafından ise "Tayvan Boğazı'nın İki Yakasıyla İlişkiler Derneği" kurulmuştur. Aynı sene nisan ayında dönemin Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui, Chain Kai-shek tarafından 1949'da ilan edilen seferberliği kaldırdığını duyurmuştur. Bu Tayvan'ın artık ÇHC'nin meşruiyetini kabul ettiği anlamına gelmektedir. Lee Teng-hui'nin ana dış politika stratejisi pragmatik diplomasidir. 1993'ten beri Lee Teng-hui'nin uyguladığı "Güneye Doğru Politikası" pragmatik diploması'nın bir parçasıdır. Bu politikayla Tayvan, uluslararası arenada yalnız kalmamak için Güneydoğu Asya ülkeleriyle ekonomik ilişkiler kurarak diplomatik alanını genişletmek istemiştir.⁷⁰

Lee Teng-hui, ülkede düşünce özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, haber özgürlüğü ve akademik özgürlüğünü ilerletmek için reformlar uygulayarak kanunlarda değişiklikler yapmıştır. Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui'nin, Çin ve Tayvan arasında gelecekte kurulacak temasa ilişkin olarak, 1999'un temmuz ayında basına yaptığı bir açıklamada, bu temasın "devletten devlete özel ilişki" temelinde olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu ifadeden Tayvan'ın resmi bağımsızlığını ilan etmeye hazır olduğu anlaşılmış ve ÇHC'nin ile arasındaki gerilimi tırmandırma politikası olarak görülmüştür.⁷¹

⁷⁰ 黃奎博,周容卉, 我國<南向政策>之回顧與影響, 展望與探索, 第 12 卷,第 8 期, (Huang, Kwei-Bo, Chou, Rong-Hui, "The Retrospect and Influence of Taiwan's Southward Policy", *Prosepct&Exploration*, Volume 12, Number 8), 2014, s. 62-69.

⁷¹ Michael Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, Çev: Eylem Ümit Atılğan -Aydın Atılğan, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2016, s. 422.

6. CHEN SHUI-BIAN DÖNEMİ (2000-2008)

2000 yılında, Demokratik İlerleme Partisi temsilcisi olan Chen Shui-bian⁷², cumhurbaşkanı seçimini kazanmıştır. Lu Hsiu-lien⁷³ cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçilmiştir. Seçimin sonucu Tayvan demokrasisinde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü cumhurbaşkanı seçilen Chen Shui-bian Formosa Olayı'nda hapse girenlerin avukatlığını yapmış bir kişidir ve cumhurbaşkanı yardımcısı seçilen Lu Hsiu-lien de Formosa Olayı yüzünden hapse girenlerden biridir. Daha da önemlisi, bu seçimle beraber KMT'nin Tayvan'daki 55 senelik kesintisiz yönetim devri sona ermiştir.

2000 yılının Nisan ayında KMT'ye bağlı bir politikacı olan SuChi “1992 Mutabakatı” diye siyasi bir terim ileri sürmüştür.⁷⁴ 1992 Mutabakatı, 1992 yılında Çin Anakarası'nda bulunan ÇHC ile Tayvan'da bulunan Çin Cumhuriyeti'nin temsilcileri arasında dolaylı olarak yapılan bir toplantı sonucuna atıfta bulunmak için ortaya atılan politik bir terimdir. Bu terim bazıları tarafından “Tek Çin İlkesi” çerçevesinde boğazın her iki yakasının da yalnızca tek bir Çin'e ait olduğu anlamına geldiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Diğer taraftan Tayvan'da böyle bir mutabakatın olup olmadığı tartışmalıdır. KMT, böyle bir mutabakatın var olduğunu savunurken 1992 yılında Tayvan'ın cumhurbaşkanlığını yapmış ve hâlihazırda Demokratik İlerleme Partisi'nin başkanı

⁷² Chen Shui-bian (1950-...), 2000-2008 yılları arasında Tayvan Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Tayvanlı politikacı ve hukukçu. Chen Shui-bian bu göreve gelen Kuomintang üyesi olmayan ilk kişidir. Chen Shui-bian, eşi Wu Shu-chen ile birlikte rüşvet ve yolsuzluk suçlarından ömür boyu hapis cezasına mahkûm olmuştur. 5 Ocak 2015 tarihinde sağlık sorunları nedeniyle şartlı tahliye ile salıverilmiştir.

⁷³ Lu Hsiu-lien (1944-...), Tayvan'ın demokrasi hareketi ve Tayvan'da kadın hareketinin ve Tayvan bağımsızlık hareketinin önemli savunucularından biridir. Bunun yanı sıra Tayvan tarihinde ilk ve tek kadın başkan yardımcısıdır.

⁷⁴ 九二共識-兩岸和平繁榮的關鍵，行政院大陸委員會，“1992 Mutabakatı - Tayvan ve Çin Arasındaki Barış ve Refah'ın Anahtarı”, Anakara İşleri Konseyi, [http://www.mac.gov.tw/public/MMO/MAC/%E6%91%BA%E9%A0%81-%E4%B8%AD\(%E5%AE%9A%E7%A8%BF%E7%89%88\).pdf](http://www.mac.gov.tw/public/MMO/MAC/%E6%91%BA%E9%A0%81-%E4%B8%AD(%E5%AE%9A%E7%A8%BF%E7%89%88).pdf) (04.06.2018).

olan Chen Shui-bian bu mutabakatın varlığını reddetmektedir. Demokratik İlerleme Partisi'ne göre Tayvan'da seferberliğin kaldırılmasının ardından ÇHC meşru bir ülke olarak tanınmıştır, bu yüzden boğazın her iki yakasında farklı iki devlet mevcuttur. 10 Kasım 2000 tarihinde Cumhurbaşkanı Chen Shui-bian şu sözlerle 1992 Mutabakatı'nın kabul edilemeyeceğini açık bir şekilde ifade etmiştir: "1992 Mutabakatı, bir politikacı tarafından ileri sürülen politik bir terimden öte bir şey değildir. Açıkcası, böyle birşey yoktur. 1992'de bir müzakere yapılmıştır ancak bu müzakerede bir mutabakat sağlanamamıştır. Ben olmayan bir mutabakatı nasıl kabul edebilirim? ÇHC'nin ileri sürdüğü 1992 Mutabakatı anlayışı, tek Çin ilkesine dayanmaktadır ve Tayvan'ın ÇHC'nin bir parçası olduğu anlamına gelmektedir. Buna karşın, Tayvan bağımsız bir ülkedir ve ben Tayvan'ın cumhurbaşkanıyım. Bu sebeple, 1992 Mutabakatı diye bir şey söz konusu değildir".⁷⁵

2000 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından siyasi arenada Pan-Yeşil ve Pan-Mavi grupları ortaya çıkmıştır. Pan-Yeşil grubu, Tayvan'da Demokratik İlerleme Partisi, Tayvan Dayanışma Birliği, Tayvan Bağımsızlık Partisi ve Tayvan Anayasa Derneği'nden oluşan esnek bir koalisyon çatısıdır. Pan-Yeşil grubu, Çin'in yeniden birleşmesi görüşü karşısında Tayvanlaşma ve Tayvan'ın bağımsızlığı politikasını savunmaktadır. Pan-Mavi grubu ise, KMT, Hak Partisi, Yeni Parti ve Minkuotang'tan oluşan esnek bir koalisyon çatısıdır. Pan-Mavi grubu, her bir Tayvanlı'ya Çin milliyetçi kimliğinin aşılması gerektiğini savunur ve Pan-Yeşil grubunun aksine ÇHC ile daha yumuşak ve büyük bir ekonomik bağ kurulmasından yanadır.

Tayvan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılma çabaları 1992 yılına

⁷⁵總統接受台視「主流論壇」節目訪問，中華民國總統府“Cumhurbaşkanı TTV Kanalının ‘Ana Akım Forumu’ Programından Gelen Röportaj Teklifini Kabul Etti”, Çin Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, <http://www.president.gov.tw/NEWS/2023/%E4%B9%9D%E4%BA%8C%E5%85%B1%E8%AD%98> (04.06.2018).

uzanmaktadır. 1992 ve 2001 yılları arasında DTÖ tarafından Tayvan'ın hem siyasi hem de ekonomik durumu gözlenmiştir. Nihayet, 2001 yılında Tayvan, “Tayvan, Penghu, Kinmen ve Matsu Ayrı Gümrük Bölgesi”⁷⁶ adıyla DTÖ'ye üye olmayı başarmıştır.

2005 yılında ÇHC tarafından “Ayrılıkçılıkla Mücadele Yasası”⁷⁷ ilan edilmiştir. Yasa, on maddeden oluşmaktadır ve yasanın ana içeriğini “Tek Çin” politikası ve ülke egemenliğini savunmak ve toprak bütünlüğünün bölünmemesi için her türlü tedbirin alınması oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra yasanın 8. maddesinde, Tayvan'ın bağımsızlığına yönelik veya Tayvan'ın Çin'den ayrılmasına ilişkin herhangi bir adım atılması karşısında ÇHC'nin, toprak bütünlüğünü korumak için barışçıl olmayan yöntemlere başvuracağını ilan etmiştir. ÇHC'nin böyle bir yasayı meclisten geçirmesi, Tayvan'da Pan-Yeşil grubu ve Pan-Mavi grubu da dâhil olmak üzere her iki siyasi kamptan yetkililer ve politikacılar tarafından sert bir şekilde kınanmıştır. Ayrıca yasayı kınamak için Tayvan'da bir protesto yürüyüşü düzenlenmiş Cumhurbaşkanı Chen Shui-bian dâhil bir milyon kişi bu yürüyüşe katılmıştır.

Chen Shui-bian, Lee Teng-hui döneminde kurulan ve 2000 yılından beri değişen şartlar çerçevesinde işlevi azalan Ulusal Birleşme Konseyi'nin 27 Şubat 2006'da son vermiştir. Ulusal Birleşme Konseyi'nin kapatılmasına tepki gösteren ÇHC Devlet Başkanı Hu Jin-tao Tayvan'ın bağımsızlık girişimlerinin ve ayrılıkçı faaliyetlerinin karşısında olduğunu ifade etmiştir.⁷⁸ 2007 yılında Chen Shui-bian, Tayvan'ın resmi olarak BM'ye katılmasını teklif etmiştir. Ancak, bu teklif kabul edilmemiştir.

1979'da tek parti hükümeti görevdeyken bir grup entelektüelin demokrasi ve ifade özgürlüğü için gerçekleştirdiği protesto sırasında hükümet yanlısı bir grubun

⁷⁶ *The Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu.*

⁷⁷ *Anti-Secession Law.*

⁷⁸ “Hu Jintao: Tayvan, Ulusal Birleşme Konseyi'nin İşlevini Durdurarak Tek-Çin Politikasını Kasıtlı Olarak Provoke Etti”, Sina, <http://news.sina.com.cn/c/2006-02-28/19508324939s.shtml> (04.06.2018).

protestoculara saldırması ve polisin da kavgaya dahil olmasıyla durumun vahim bir hal aldığı Formosa Olayı'nda Chen Shui-bian, medyanın gücüne inanmakta ve basın ve ifade özgürlüğü gibi konularda daha hassas davranmaya gayret göstermiştir. 2007 yılında “Sınır Tanımayan Gazeteciler” tarafından düzenlenen “Dünya Basın Özgürlüğü” buluşmasında Tayvan'ın basın özgürlüğü konusunda dünyada 32. sırada yer aldığı ilan edilmiştir. Araştırmaya göre, Tayvan Asya'daki ülkeler arasında birinci sıradadır.⁷⁹

7. MA YİNG-JEOU DÖNEMİ (2008-2016)

2008 yılındaki seçimlerde KMT'nin başkanı olan Ma Ying-jeou⁸⁰ cumhurbaşkanı seçilmiştir. Diğer bir ifadeyle KMT, sekiz yıl aradan sonra Tayvan'da tekrar iktidara gelmiştir.

Mayıs 2009'da Tayvan “*Chinese Taipei*” ismi ile gözlemci üye olarak Dünya Sağlık Toplantısı'na (WHA) katılmıştır.⁸¹ Yaşanan bu gelişme Tayvan'ın uluslararası arenada sahneye çıkma çabalarının ilk meyvelerinden biridir. Bu vesileyle, Tayvan'ın BM üyeliğinden çıkarılmasından tam 38 yıl geçmesinin ardından ilk kez bir hükümet yetkilisi BM ile bağlantısı olan bir toplantıda konuşma yapmıştır.⁸²

2 Haziran 2009 tarihinde Cumhurbaşkanı Ma Ying-jeou, El Salvador'da seçimi kazanan Mauricio Funes'in devlet başkanlığı görevine başlama töreninde ABD'in

⁷⁹ “Worldwide Press Freedom Index 2007”, Reporters without borders, <https://rsf.org/en/worldwide-press-freedom-index-2007> (01.08.2017).

⁸⁰ Ma Ying-jeou (1950-...), Tayvan eski Cumhurbaşkanı. Tayvan'nda Adalet Bakanlığı, Taipei Belediye Başkanlığı ve Kuomintang Genel Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 20 Mayıs 2008 tarihinde yemin ederek Tayvan cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür.

⁸¹ “WHO invites ‘Chinese Taipei’ to WHA”, Taipei Times, <http://www.taipetimes.com/News/front/archives/2009/04/30/2003442391> (17.07.2017).

⁸² “Yeh Ching-chuan, Dünya Sağlık Asamblesi'nde bir konuşma yapmış ve konuşmasını Tayvanca ‘teşekkür ederim’ diyerek bitirmiştir”, CRNTT, <http://hk.crntt.com/doc/1009/7/3/8/100973874.html?coluid=7&kindid=0&docid=100973874> (17.07.2017).

Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ile görüşme fırsatı elde etmiştir.⁸³ Bu konuşma, 1979 yılında Tayvan'ın ve ABD ile resmi ilişkilerinin kesilmesinden 31 sene sonra gerçekleşen Tayvan ve ABD arasındaki ilk üst düzey temastır.

18 Mart 2014 tarihinde öğrenciler tarafından “İki Kıyı Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması”⁸⁴ protesto edilmiş ve protestoya “Ayçiçeği Öğrenci Hareketi”⁸⁵ adı verilmiştir. Öğrenciler, çerçeve anlaşmanın meclisten alelacele geçtiğini, aslında bu konuda ince eleyip sık dokunması gerektiği, bu anlaşmanın Tayvan'ın ekonomisine ve demokrasisine zarar vereceğini iddia ederek Teşrii Yuan'ı işgal etmiştir. 6 Nisan 2014 tarihinde çerçeve anlaşmayı protesto eden öğrenciler ve Teşrii Yuan Bakanı Wang Jin-pyng bir araya gelmişlerdir. Görüşmede Bakan Wang Jin-pyng, ÇHC ile imzalanacak anlaşmaların detaylı görüşülebilmesi için bir düzenleme yapacaklarını ve çerçeve anlaşmayı incelemeden önce ÇHC ile konuya ilişkin bir müzakerede bulunmayacakları sözünü vermiştir.⁸⁶ Görüşme sonucunda, Bakan Wang Jin-pyng'in verdiği söz ile birlikte protestocu öğrenciler Teşrii Yuan'dan çıkmıştır. Ayçiçeği Öğrenci Hareketi sıradan bir protesto olmanın ötesinde, gençlerin demokrasinin bekçisi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Cumhurbaşkanı Ma Ying-jeou, Tayvan Boğazı'nın iki yakasının da tek bir Çin olduğu görüşünü benimsemiştir. 7 Kasım 2015 tarihinde Ma Ying-jeou ve ÇHC Devlet

⁸³ “Salvador’a ziyarette bulunduğunda bir dönüm noktası olarak Cumhurbaşkanı Ma, Hillary Clinton ile 24 saniye görüşmüştür”, TVBS,

<http://news.tvbs.com.tw/politics/132488> (04.06.2018).

⁸⁴ *Cross-Straits Economic Cooperation Framework Agreement, ECFA.*

⁸⁵ *Sunflower Movement.*

⁸⁶ “Wang Jin-pyng, mevzuatın yürürlüğe girmesinden önce gözden geçireceklerini ve hükümetin ve farklı partilerin bakış açılarını reddettiklerini söyledi”, China Times,

<http://www.chinatimes.com/realtimenews/20140406001598-260401> (04.06.2018).

Başkanı Xi Jinping⁸⁷ Singapur'da bir araya gelmiştir. Bu görüşme 1949'dan beri iki ülke arasında gerçekleşen devlet başkanları düzeyindeki ilk görüşmedir. Ma-Xi görüşmesinde 1992 Mutabakatı, Tayvan ve ÇHC'nin birbirlerine olan düşmanlıklarının azaltılması, Tayvan ve ÇHC arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ve önemli sorunların çözülmesi için iki ülke arasında doğrudan ilişkilerin kurulması yönünde ortak görüşler beyan edilmiştir.

2016 yılında Demokratik İlerleme Partisi temsilcisi olan Tsai Ing-wen⁸⁸ ilk kadın cumhurbaşkanı olarak göreve seçilmiştir. Demokratik İlerleme Partisi 2008 seçimlerinde iktidarı kaybetmesinin ardından yeniden Tayvan'ın yönetiminin başına geçmiştir.

Tayvan ve ÇHC arasında demokrasi ve komünist ideoloji konularında başından beri anlaşmazlıklar söz konusu olmuştur. Günümüzde politik ve ekonomik anlaşmazlıklar devam etmektedir. Bu açıdan, özellikle ABD ve Rusya gibi başka ülkeler de zaman zaman ÇHC-Tayvan ilişkilerini etkileyebilmektedir. Örneğin, 3 Aralık 2016 tarihinde ABD'de Başkan Trump henüz göreve başlamamışken Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen ile telefon konuşması yapmıştır. Bundan dolayı, ÇHC ve ABD ilişkileri gerilmiştir.⁸⁹

ABD Pasifik'te önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte diğer Asya Pasifik ülkeleri de birbirlerini derinden etkilemektedir. Çin İç Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Kore

⁸⁷ Xi Jinping (1953-...), Çinli siyasetçi. 15 Kasım 2012 itibarı ile Çin Devlet Başkanı ve ÇKP'nin merkez komitesi genel sekreteridir. Devlet başkanı olmadan önce, Çin'in özellikle gelişmiş doğu ve güney kesimindeki eyaletlerde üst düzey yöneticilik görevi üstlenmiş ve kariyerinin son döneminde Polit Büro Daimi üyeliğinin yanı sıra Çin Devlet Başkan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 2011 yılında Time 100 listesinde dünyanın en etkili kişilerden biri olarak gösterilmiştir.

⁸⁸ Tsai Ing-wen (1956-...), Tayvan Cumhurbaşkanlığı görevine seçilen ilk kadın başkandır. Hakka ve Aborijin etnik kökene sahip olan (büyükannesi 1/4 Paiwan), ilk cumhurbaşkanıdır. Aynı zamanda Güney Kore Devlet Başkanı Park Geun-hye'den sonra Doğu Asya ülkelerindeki ikinci kadın başkandır.

⁸⁹ "Çin ABD'ye protesto çekti", BBC, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38194511> (10.12.2017).

Savaşı'ndan sonra bölgede sular son zamanlarda yine ısınmaktadır. Kuzey Kore, 6 Mart 2017 tarihinde gerçekleştirdiği askeri tatbikatta tek seferde dört füze fırlatma denemesi yaparak gövde gösterisinde bulunmuştur. Bunun sonucunda Güney Kore, ABD'nin "Terminal Yüksek İrtifa Alanı Savunma Sistemi"ni⁹⁰ kabul etmek durumunda kalmıştır. THAAD'nin Güney Kore'ye sevk edilmesi nedeniyle ÇHC ve Güney Kore ilişkileri de gerilmiştir çünkü THHAD ile Çin'in de gözlenmesi mümkündür. ÇHC, Güney Kore'nin THAAD kabul etmesi nedeniyle Güney Kore'ye bir takım ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Bundan dolayı Güney Kore halkı turizm için, Çin yerine Tayvan, Hong Kong ve Güneydoğu Asya'ya yönelmiştir. Çin'in turizm yaptırımı sayesinde Güney Kore'den Tayvan'a gelen turistlerin sayısında artış olmuştur.

Trump'ın Başkan seçilmesinin ardından Kuzey Kore'nin saldırgan tavrının artmasıyla birlikte ABD'nin ÇHC ile yaşadığı anlaşmazlıklar artmıştır. Fakat 6 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen Trump-Xi Jinping görüşmesinden sonra Trump'ın Çin'e karşı sergilediği tutum değişmiştir.

28 Nisan'da Trump, Reuters'la yaptığı görüşmede özetle, Tayvan Cumhurbaşkanı Tsai Ing-wen ile ikinci bir telefon görüşmesi yapmayayı düşünmediğini ifade etmiş, Xi Kuzey Kore üzerine çaba gösterirken onun için problem yaratmak istemediğini ileri sürmüştür. Konuya ilişkin olarak, Tayvan Cumhurbaşkanlığı sözcüsü Alex Huang "ABD'nin bölgesel meselerlere olan önceliklerini anlıyoruz ve bu aşamada ABD Başkanı Trump ile bir telefon görüşmesi planımız bulunmamaktadır." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.⁹¹ 1 Mayıs'ta Tayvan Dışişleri Bakanlığı, daha önce yayımlanan haberin abartılı başlığı ve metni için Reuters tarafından özür dilendiğini

⁹⁰ *Terminal High Altitude Area Defense, kısaca THAAD.*

⁹¹ Jeff Mason, Stephen J. Adler, Steve Holland, "Exclusive: Trump spurns Taiwan president's suggestion of another phone call", Reuters,

<https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-taiwan-exclusive/exclusive-trump-spurns-taiwan-presidents-suggestion-of-another-phone-call-idUSKBN17U05I> (06.04.2018).

açıklamıştır.⁹²

Tayvan, siyasi ve ekonomik konular dışında insan hakları gibi sosyal konularda da ilerleme kaydetmektedir. Ming Hanedanlığı'ndan beri eşcinsel evlilikle ilgili hikâyeler anlatılagelmiştir. Tayvan'da, Japonya Kolonisi Dönemi'nde eşcinsel evlilik ile ilgili sıklıkla haberler yayımlanmıştır.⁹³ 1958 yılında, iki kadın evlenmek için Evlendirme Dairesi'ne başvurmuş, ancak mevcut hukuk kurallarının ihlal edildiği öne sürülerek başvuruları reddedilmiştir. 1986 yılında Chi Chia-wei isminde bir erkek, erkek arkadaşı ile birlikte mahkemeye gidip evlilik başvurusunda bulunmuştur. Ancak onların başvurusu da önceki gibi reddedilmiştir. O tarihten beri, Chi Chia-wei eşcinsel evliliğin yasallaştırılması için hukuksal olarak her yolu denemiş ve çok çaba göstermiştir. Eşcinsel evliliğin yasallaştırılması konusunda toplumun gösterdiği çabaların yanında bazı milletvekilleri de çalışmalarda bulunmuştur. Ancak bu çabalar, 1986'dan 2016'ya kadar başarıya ulaşamamıştır. Nihayet, 24 Mayıs 2017 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından alınan 748 sayılı Karar ile mevcut Medeni Hukukta yer alan “sadece erkek ve kadın arasında yapılan evlilik tarifi”nin, Çin Cumhuriyeti Anayasası'nın insan hakları ve evlilik özgürlüğü ilkesini ihlal ettiği belirtilmiştir. Bu Karar sonucunda parlamento ve ilgili organlar evliliğe ilişkin yasal değişiklikleri iki sene içinde gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak Tayvan, eşcinsel evliliği yasallaştıran ilk Asya ülkesi olmuştur.

⁹² “Dışişleri Bakanı, Reuters'in Başkan Tsai'nin Röportajda Söylediklerini Yanlış Yorumlamaktan Dolayı Özür Dilediğini Söyledi”, United Daily News, <https://udn.com/news/story/6656/2435797> (04.06.2018).

⁹³ Daha fazla bilginiz için bkz. 林實芳, 百年對對, 只恨看不見: 台灣法律夾縫下的女女親密關係, 碩士論文, (Lin Shih-fang, The Legal and Historical Denial of Female Same-sex Intimate Relationship in Taiwan History), Unpublished Master Thesis, Taiwan, 2008, s. 1-3, 159.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİ (1923-2017)

1. DİPLOMASİ

1.1. Genel Hatlarıyla Tayvan Dış Politikası

Çin Cumhuriyeti'nin dış siyaseti, bağımsızlık ve teşebbüs ruhu içinde, eşitlik ve mütekabiliyet esasları dairesinde, yurtiçi ve denizaşırı Çin Cumhuriyeti vatandaşlarının haklarını ve menfaatlerini korumak, milletlerearası işbirliğini arttırmak, milletlerarası adaleti geliştirmek ve dünya barışını sağlamak hususunda diğer milletlerle iyi komşuluk münasebetleri tesis etmektir. Çin Cumhuriyeti, izlediği dış politikada uluslararası antlaşmalara ve BM Anayasası'na riayet etmektedir. Tayvan, diplomasiyi kullanarak benzer değerlere sahip ülkelerle çeşitli alanlarda önemli bağları derinleştirmeye ve genişletmeye ve bölgesel barış ve istikrarı korumaya çaba sarf etmektedir. Tayvan, küresel topluma somut katkılar sağlarken, aynı zamanda ekonomik ve insani yardım politikaları yoluyla uluslararası profilini de geliştirerek, genişletilmiş uluslararası katılımı aramaya devam etmektedir. Buna ek olarak Tayvan, uluslararası ekonomik ve ticari işbirliği mekanizmalarına katılmaya, bölgesel ve küresel bağlarını güçlendirmeye, yurtdışında daha fazla iş fırsatı yaratmaya bu yolla ekonomik dönüşümünü ve gelişimini desteklemeye çalışmaktadır. Ayrıca, ülkenin çok yönlü diplomasisini ilerletmek için sahip olduğu özel sektör, sanayi, yerel yönetimler ve genç nesiller gibi ekonomik ve beşerî kaynaklardan da yararlanmayı hedeflemektedir. Tayvan'ın amacı, demokrasiyi derinleştirmek, özgür seçimler yapmak, sürdürülebilir inovasyonu teşvik etmek ve çatışmaları barışçıl yollarla çözmek için çaba sarf etmek suretiyle kendisini yeni Asya

değerlerine dönüştürmektir.⁹⁴

Çin İç Savaşı'nın bitip Çin Anakarası'nda ÇHC'nin kuruluşu, Çin Cumhuriyeti'nin de Tayvan'a taşındığı 1949 yılından itibaren Çin Cumhuriyeti ve ÇHC ilişkileri “Sıfır Toplamlı Model” çerçevesinde yürümüştür. Bu iki ülkeye göre, Çin'in gerçek temsilcisi yalnızca kendileri olup bu kapsamda uluslararası arenada ya ÇHC ya da Tayvan yer almıştır. Dolayısıyla Tayvan, ÇHC ile aynı konferansa katılmamış, aynı örgütün içinde yer almamıştır. 1971 yılında Çin Cumhuriyeti'nin BM üyeliğinden çıkarılarak yerine ÇHC'nin kabul edilmesi ile Tayvan sırasıyla gerek Japonya gibi bölgesel gerekse ABD gibi küresel ittifaklarını kısa süre içinde kaybetmiştir. Bir zamanlar Tayvan'ın müttefikleri olan ülkeler bir bir Tayvan ile resmi ilişkilerini keserek ÇHC'yi Çin'in tek ve meşru temsilcisi olarak tanımaya başlamışlardır. Bu durum karşısında Tayvan, başlarda izlediği sıfır toplamlı model yerine esnek dış politika izlemeye başlamıştır. Tayvan'ın esnek dış politikası, “esnek diplomasi”, “pragmatik diplomasi”, “demokrasi ve insan hakları diplomasisi” ve “ekonomi ve kültür diplomasi”ni kapsamaktadır.

Tayvan, katıldığı uluslararası faaliyetlerde resmi isim olarak Çin Cumhuriyeti ismini kullanamamaktadır. Çin Cumhuriyeti, APEC ve Olimpiyatlara “*Chinese Taipei*” olarak; DTÖ toplantılarına ise “Tayvan, Penghu, Kinmen ve Matsu Ayrı Gümrük Bölgesi” olarak katılım göstermiştir. Bununla beraber Tayvan, ÇHC'nin yalnızlaştırma politikası nedeniyle resmi ilişkiler kuramadığı ülkeler ile ekonomi, kültür, teknoloji ve insani yardım alanlarda işbirliğini sürdürmeye çaba göstermektedir. Bu doğrultuda Çin Cumhuriyeti ve Türkiye arasındaki resmi ilişkilerin 1971 yılında kesilmesine rağmen gayri resmi olarak devam ettiği söylenebilir.

⁹⁴ “Foreign Policy Guidelines”, Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan), <https://www.mofa.gov.tw/en/cp.aspx?n=B7411BD003C9EC> (13.03.2018).

1.2. Tayvan ve Türkiye Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler

Türkiye'nin Uzak Doğu Asya ile ilk münasebetleri Osmanlı döneminde başlamakla beraber iki ülke arasındaki ilişkiler gerek coğrafi uzaklık gerekse Türkiye'nin dış politikası çerçevesinde seyrek devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın ardından 1923 yılında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün “yurtta barış, dünyada barış” ilkesi çerçevesinde Çin Cumhuriyeti ile 1934 yılında dostluk antlaşması imzalamıştır.

1.2.1. Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti Arasında Dostluk Antlaşması

Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923 tarihinde kurulmasının ardından, kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk'ün “yurtta barış, dünyada barış” ilkesi çerçevesinde dostluk ilişkilerini geliştirme konusunda girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin Çin ile iyi ilişkiler kurma isteği de bu girişimler arasında bulunmaktadır. İlk kez 17 Ekim 1925'te Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Çin Cumhuriyeti ile diplomatik ilişki kurma talebinde bulunmuştur.⁹⁵

Ekim 1925'te Türkiye'nin Belçika Maslahatgüzarı Kâmil Bey, Çin Cumhuriyeti Belçika Ortaelçisi Wang King-Ky ile bir araya gelerek Türkiye ve Çin Cumhuriyeti arasında bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmasını teklif etmiştir. Türkiye'ye göre Türkiye ve Çin Cumhuriyeti, Asya'nın batısındaki ve doğusundaki iki güçlü ülkedir. Türkiye, Çin Cumhuriyeti ile “*en çok kayrılan ülke*” çerçevesinde antlaşma imzalamak istemiştir. Ancak Çin Cumhuriyeti eskiden beri en çok kayrılan ülke antlaşmaları sebebiyle ekonomik olarak zarara uğradığı için bu antlaşmanın içeriğini kabul

⁹⁵ 黃維民, 中東國家通史-土耳其卷, 北京,商務圖書館, (Huang Weimin, *Ortadoğu Tarihi: Türkiye*, Pekin, The Commercial Press), 2002, s. 367.

etmemiştir.⁹⁶ Bundan dolayı, Çin-Türkiye Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın imzalanması ilerki bir tarihe ertelenmiştir.

1926'da Çin Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Chengting T. Wang Çin ve Türkiye'nin Asya'nın iki güçlü ülkesi olması nedeniyle aralarında bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalamalarının uygun olacağını düşünmüştür. Nisan 1926'da Çin Cumhuriyeti'nin Moskova temsilcisi Zheng Yan-xi ve Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın, Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın ilk taslağını hazırlamıştır. Taslağının Çince, Türkçe ve Fransızca versiyonları mevcuttur. Akit taraflar antlaşmanın metninde kaynaklanan bir anlaşmazlığa düşerlerse öncelikle antlaşmanın Fransızca versiyonunun esas alınacağını kabul etmişlerdir.⁹⁷

Hükümet dışında, Çin vatandaşları da Çin ve Türkiye arasında bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmasına istek duymuştur. Temmuz 1926'da Türkiye'de bulunan Çinli göçmenler, antlaşmanın sağlayacağı çeşitli avantajlardan yararlanabilmek için Çin Cumhuriyeti Hükümeti'ne Çin ve Türkiye arasında dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmasına yönelik bir dilekçe vermişlerdir. Dilekçede, "Türkiye'de yaşayan Çinlilerin dostluk antlaşması imzalamadığı için birtakım haklardan mahrum kaldıkları ve birtakım zorluklar yaşadıkları" belirtilmiştir.⁹⁸

Öte yandan Ekim 1927'de, Sincan (*Xinjiang*) Eyalet Valisi Yang Zeng-xin imzalanacak antlaşmanın Türkiye'nin, Sincan Eyaleti'nde yaşayan müslümanları etkilemesinden endişe duyarak bu antlaşmanın imzalanmasına karşı çıkmıştır. Diğer taraftan bu vali, yıllar boyu hükümete telkinlerde bulunarak Sincan'ın özel durumunun

⁹⁶ 王光, 中土外交關係之過去, 現在與未來, 東方雜誌 1934 年第 31 卷 22 期, (Wang Guang, "Çin Cumhuriyeti-Türkiye Cumhuriyeti İlişkilerinin Geçmişi, Şimdisi ve Geleceği", *The Eastern Miscellany*, 1934, Cilt 31, Sayı 22), 1934, s. 55-56.

⁹⁷ 外交部, 中土訂約, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-001, s. 95-135.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 136-139.

göz önünde bulundurulmasını ve Türkiye ile imzalanacak antlaşma konusunda iyi düşünülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁹

Dostluk ve ticaret antlaşması'nın kapsamı konusunda taraflar fikir ayrılığına düştüğü için Çin-Türkiye Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın imzalanması uzunca bir süre ertelenmiştir.¹⁰⁰ Eylül 1928'de, Türkiye'de yaşayan Çinliler, Çin-Türkiye Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın imzalanması için Çin Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na tekrar teklifte bulunmuştur. Şubat 1929'da Çin Cumhuriyeti'nin Washington Büyükelçisi Wu Chao-shu, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Mollaoğlu ile Çin-Türkiye Dostluk ve Ticaret Antlaşmasını imzalamak için Çin Hükümeti'nden tam yetkili almıştır. Ancak Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Mollaoğlu sadece Dostluk Antlaşması konusunda yetkili olduğunu ve Ticaret Antlaşması konusunda yetkisi bulunmadığını açıklamıştır. Aslına bakılırsa, eskiden beri Çin Cumhuriyeti'nin dış politikasının ana prensibi, diğer ülkelerle antlaşma imzalarken dostluk antlaşmasıyla ticaret antlaşmasının eşzamanlı olarak imzalanmasıdır. Ancak Çin Cumhuriyeti'nin bu prensibi, Türkiye büyükelçisinin tam yetkili olmaması sebebiyle uygulanamamıştır. Türkiye, öncelikle Dostluk Antlaşmasının imzalamasını önermiş ve Ticaret Antlaşması konusunda görüşmelerin devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰¹ Çin Cumhuriyeti, Türkiye ile resmi ilişkiler kurabilmek ve Türkiye'ye karşı ılımlı tutum sergilemek için öncelikle Dostluk Antlaşmasının imzalamasını kabul etmiştir. Ancak, 1931'de başlayan Japon saldırıları sebebiyle Çin-Türkiye arasında antlaşma süreci tekrar ertelenmek zorunda kalmıştır.

Japonya sürekli ve şiddetli biçimde Çin'e saldırılarda bulunduğundan Çin Cumhuriyeti, uluslararası arenada kendisine bir ittifak arayışı içine girmiştir. Nisan

⁹⁹ Wang, 1934, s. 55.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 55-56.

¹⁰¹ Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, s. 75-92.

1933'te Çin Cumhuriyeti Hükümeti, Milletler Cemiyeti'ndeki temsilcisi Victor Chi-tsai Hoo'dan, Türkiye'nin İsviçre Büyükelçisi ile buluşarak Çin Cumhuriyeti ve Türkiye arasındaki Dostluk ve Ticaret Antlaşmasının imzalanması konusundaki ısrarlarını dile getirmesini istemiştir. Türkiye'nin İsviçre Büyükelçisi, Türkiye Dışişleri Bakanlığınca Dostluk Antlaşması'nın imzalanması konusunda müzakere etmek için yetkilendirilmiştir.¹⁰² Çin Cumhuriyeti ticaret politikası olarak “sabit vergi oranı” uygulamakta olduğu için Türkiye, Çin Cumhuriyeti ile ticaret antlaşması imzalamaya sıcak bakmamıştır. Çünkü sabit vergi oranı uygulanması ticaret antlaşması imzalanmasıyla kazanılacak imtiyazları ortadan kaldırmaktadır.¹⁰³

Nihayet, 4 Nisan 1934 tarihinde 9 yıldır görüşmeleri devam eden Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasında Dostluk Antlaşması Ankara'da imzalanmıştır. Toplam dört maddeden oluşan söz konusu antlaşmanın içeriği şöyledir:¹⁰⁴

1. Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasında barış ve iki ülke halkı arasında samimi ve ebedi dostluk olacaktır.
2. Akit taraflar, hukuki prensiplere uygun olarak diplomatik ilişkiler kurma konusunda hemfikirdirler.
3. Akit taraflar, birbirlerinin diplomatik temsilcilerine hukuka uygun muamele gösterecekleri konusunda hemfikirdirler.
4. Akit taraflar, konsolosluk ve ticaret ilişkileri ile vatandaşların yerleşme ve oturma izni şartlarının daha sonra imzalanacak bir sözleşme ile belirlenmesinde

¹⁰² 娜姿妃, 中國與土耳其外交關係之研究, 碩士論文, 政治大學, 台北, (Nazife Gövce, “Çin ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkiler Araştırması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Chengchi Üniversitesi, Taipei), 2012, s. 17.

¹⁰³ 外交部, 中土(土耳其)修約, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşmasının Revize Edilmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-10-01-03-004, s. 59.

¹⁰⁴ T.C. Resmî Gazete, Sayı: 2722, 6 Haziran 1934, s. 3956.

hemfikirdirler.

1.2.2. Dostluk Antlaşmasının Ardından Yaşanan Gelişmeler

4 Nisan 1934 tarihinde Ankara’da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasında Dostluk Antlaşması, Çin Cumhuriyeti tarafından 30 Mayıs 1934 tarihinde¹⁰⁵, Türkiye tarafından ise 4 Haziran 1934 tarihinde onaylanmıştır. 1935 yılında, Ho Yao-tsu Çin Cumhuriyeti’nin ilk Türkiye Elçisi olarak Ankara’ya gelmiştir. Türkiye’nin ilk Çin Cumhuriyeti Elçisi Emin Ali Sipahi ise Aralık 1939’da Çin’de göreve başlamıştır. 1943 yılında Çin Cumhuriyeti ve Türkiye’nin elçilikleri büyükelçiliğe dönüşmüştür. Aynı yıl Hulusi Fuad Tugay, Türkiye’nin ilk Çin Cumhuriyeti Büyükelçisi olarak Çin’e atanmıştır.¹⁰⁶ 1 Ağustos 1945 tarihinde Çin Cumhuriyeti’nin İstanbul’da bir konsolosluk açma isteği Türkiye tarafından kabul edilmiştir.¹⁰⁷

ÇKP’ye karşı yürüttüğü II. Çin İç Savaşı’nı kaybeden Çin Cumhuriyeti Hükümeti, 1949 yılında Tayvan’a taşınmış ve uluslararası münasebetlerine buradan devam etmiştir. Çin Cumhuriyeti’nin Tayvan adıyla anılması da bu tarihten sonraya denk gelmektedir. 1954 yılında Chiang Kai-shek, Tayvan Ulusal Devrimci Ordusu’nun bazı subaylarını askeri eğitim almaları amacıyla Türkiye’ye göndermek istemiş ve bu

¹⁰⁵ 外交部, 中土訂約, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-005, s. 152.

¹⁰⁶ 外交部, 中土訂約, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-006, s. 87.

¹⁰⁷ “Çin’in İstanbul’da Konsolosluk açmak istediği”, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tarih: 30.07.1945, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No. 257.728.21.

istek Türkiye tarafından dönemin siyasi karışıklıkları sebebiyle kabul edilmemiştir.¹⁰⁸

11-13 Şubat 1957 tarihleri arasında, Tayvan Dışişleri Bakanı George K.C. Yeh Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur. Tayvan Dışişleri Bakanı Gerorge K.C Yeh 11 Şubat'ta Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, 12 Şubat'ta Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile bir araya gelmiştir. Tayvan Dışişleri Bakanı Gerorge K.C Yeh ülkesine döndükten Türkiye'ye bir telgraf çekerek teşekkürlerini iletmiştir.¹⁰⁹

5 Ağustos 1957 tarihinde Tayvan Başbakanı Yu Hung-chun, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'i Tayvan'a davet etmiştir. 17 Ocak 1958 tarihinde Tayvan'ın Ankara Büyükelçisi Shao Yu-lin ve Dışişleri Genel Sekreteri (Müsteşar) Melih Esenbel bir araya gelmişlerdir. Buluşmada, Genel Sekreter Melih Esenbel'e ve diğer diplomatlara Tayvan tarafından Çin Liyakat Madalyası verilmiştir.¹¹⁰ 28 Nisan 1958 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes Tayvan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 29 Nisan 1958 tarihinde Chiang Kai-shek, Başbakan Adnan Menderes'i kabul etmiş ve Tayvan-Türkiye arasındaki ilişkilerin sıkılaştırılması meselelerini müzakere etmiştir. Bununla beraber Adnan Menderes, Tayvan Meclis'inde konuşan ilk yabancı devlet başkanı olarak komünizm tehlikesinden bahsetmiştir.¹¹¹

27 Eylül 1959 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı Refik Koraltan, beraberindeki bir grup milletvekili ile Meclis Heyeti olarak Kore ve Japonya

¹⁰⁸ 外交部，中國軍官赴土深造，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, “Çin Cumhuriyeti askerlerinin eğitim almak için Türkiye'ye gönderilmesi”, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-01-001, s. 154, 156-157.

¹⁰⁹ “Çin Dışişleri Bakanı George K.C. Yeh'in İstanbul'u ziyaretinden sonra yazdığı teşekkür telgrafi”, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tarih: 26.02.1957, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No:116.734.24.

¹¹⁰ 外交部，加強中土(土耳其)邦交，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Cumhuriyeti İlişkilerinin Geliştirilmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-01-003, s. 62-67.

¹¹¹ “Başvekil Milliyetçi Çin Meclisinde konuştu”, Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1958.

ziyaretinden sonra Tayvan'a ziyarette bulunmuştur.¹¹²

20 Nisan 1960 tarihinde, Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Tayvan Genelkurmay Başkanı Peng Meng-chi'yi Ağustos'taki Zafer Bayramı kutlamaları için Türkiye'ye davet etmiştir.¹¹³ Tayvan Genelkurmay Başkanı Peng Meng-chi, Genelkurmay Başkanı Yardımcısı Lai Ming-tang, Deniz Kuvvetleri Komutan yardımcısı Liu Kwang-kai, Yönetici Asistanı Soong Ta, Milli Savnuma Üniversitesi Rektörü Wu Wen-chih, Genelkurmay Başkan Sekreteri Wu Ping-chung ve Genelkurmay Başkan Emir Subayı Chao Chien'den oluşan Tayvan Askeri İyi Niyet Heyeti 25 Ağustos'ta Türkiye'ye gelmiştir.

27 Eylül 1962 tarihinde Tayvan Kara Kuvvetleri Generali Chiang Wei-kuo, Chiang Kai-shek'in evlatlık oğlu, Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir.¹¹⁴ General Chiang Wei-kuo, 27 Ekim 1962'de Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve diğer bazı devlet görevlileri ile bir araya gelmiştir. 28 Ekim'de, General Chiang Wei-kuo, Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ile buluşmuş, akşam da Türkiye'yi ziyaret eden İran Kralı Muhammed Rıza Pehlevi ile görüşmüştür. 29 Ekim'de General Chiang Wei-kuo Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılmıştır.¹¹⁵

¹¹² 外交部，土耳其參議員但維杜魯訪華；土耳其國會外交委員會主席貝康訪華；土耳其阿克坦博士訪華；土耳其農業銀行人士訪華；土耳其總理子媳訪華，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Türk yetkililerinin ve akademisyenlerinin Tayvan'ı ziyaret etmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-009, s. 130-133.

¹¹³ 外交部，參謀總長彭孟緝訪問土耳其，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanı Peng Meng-chi'nin Türkiye'ye ziyarette bulunması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 112.21/0002, s. 75.

¹¹⁴ 外交部，蔣緯國司令訪問土耳其，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Generali Chiang Wei-kuo'nun Türkiye'ye ziyarette bulunması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-027, s. 17.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 36.

1.2.3. Türkiye'nin Tutumunu Değiştirmeye Başlaması

“İkinci Adam” olarak bilinen Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye göre, Türk toplumunun “Batı Modeli” çerçevesinde şekillendirilmesi için güçlü bir devlete sahip olunması ve devletin sivil toplumdan bağımsız olması gerekmektedir.¹¹⁶ Bu doğrultuda Türkiye, “Batı, özellikle de ABD ile ilişkilerinde Türk Dış politikasındaki süreklilik ve aynı cephede olma görüntüsüne büyük bir önem göstermiştir”.¹¹⁷ Bu sebeple, eskiden beri ABD ve BM ile aynı safta yer alan Türkiye Çin Anakarası'nın temsili konusunda da Tayvan'ı desteklemiştir. Aslına bakılırsa, 1949'dan itibaren İsviçre, SSCB ve İsveç başta olmak üzere Kuzey Avrupa ülkeleri ÇHC'yi tanımaya başlamıştır. 27 Ocak 1964 tarihinde Batılı güçlerden biri (G8) ve aynı zamanda NATO üyesi olan Fransa, Tayvan yerine ÇHC'yi tanımıştır. Fransa'nın bu hareketi uluslararası arenada büyük yankı uyandırmıştır. ÇHC'nin, Fransa tarafından tanınmasına rağmen Türkiye, o yıllarda komünizme karşı verdiği mücadelenin de etkisiyle Tayvan'a destek vermeye devam etmiştir. Ancak sonrasında Kıbrıs Meselesi dolayısıyla Batı ile ilişkilerinde kırılmalar yaşayan Türkiye, Batı'ya alternatif bir ittifak bulma doğrultusunda çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamış ve ÇHC'ye bakışını yumuşatmaya başlamıştır.

5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi öncesinde İsmet İnönü'ye bir mektup göndermiştir. Mektup, ana hatlarıyla şu şekildedir¹¹⁸:

1. “Türkiye, uluslararası politikadaki alacağı önemli kararları Amerikan Hükümetine danışmak zorundadır.

¹¹⁶ Metin Heper, *İsmet İnönü*, Çev: Sermet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 99.

¹¹⁷ Mehmet Seyfettin Erol, “İsmet İnönü Hükümeti Dış Politikası”, Haydar Çakmak(ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2012*, 2.B., Barış Platin Kitap, Ankara, 2012, s. 572.

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 574-575.

2. Türkiye müdahale etmek için antlaşmalardaki tüm koşulları yerine getirmemiştir.
3. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi onu Sovyetler Birliği ile karşı karşıya bırakabilir. Bu durumda NATO ve ABD Türkiye'yi savunmayabilir.
4. 1947 yılında iki hükümet arasında imzalanmış bulunan anlaşma gereğince Amerika'nın Türkiye'ye vermiş olduğu silahlar savunma amaçlıdır, Kıbrıs'ta kullanılamaz.
5. Başkan Johnson karşılıklı görüşmeler için Başbakan İnönü'yü Washington'a davet etmektedir.”

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler, Johnson Mektubu nedeniyle gerginleşmiş ve bu durum Türkiye'yi Batı'ya alternatif bir dış politika izlemeye itmiştir.¹¹⁹ Başka bir ifadeyle, Türk dış politikasında, İnönü Hükümeti döneminde Batı'dan Doğu'ya doğru bir kayma gözlenmişti. Dönemin başında da bu değişim hemen yankı bulmuştur: 8 Eylül 1964 tarihinde Aziz Nesin, Akşam Gazetesi'nde “Çin'i tanımak” başlıklı bir yazı yazmıştır. Yazıda NATO, SEATO ve diğer ülkeler ÇHC'yi tanıdığı için Türkiye'nin de ÇHC'yi tanınmasının NATO ve SEATO'nun çıkarlarına karşı olmayacağı dile getirilmiştir.¹²⁰ 11 Eylül 1964 tarihinde Prof. Dr. Fahir H. Armaoğlu, Cumhuriyet Gazetesi'nde “Türkiye ve Uzakdoğu” başlıklı bir yazı yazmıştır. Yazıda, Türkiye'nin ÇHC'yi tanıyıp tanımamasının ABD ile olan mevcut ilişkileri şekillendireceği, Türkiye'nin ÇHC'yi tanınmasından sonra SSCB ile ilişkilerinin ilerleyeceği, Asya ülkeleri ile ilişkilerinin gelişeceği ve bu durumun Afrika ülkelerine manevi destek olacağı iddiaları savunulmuştur.¹²¹

¹¹⁹ Giray Saynur Derman ve Vefa Kurban, “Kıbrıs Sorunun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/33, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2016-Güz, s. 463.

¹²⁰ Aziz Nesin, “Çin'i tanımak”, Akşam Gazetesi, 8 Eylül 1964.

¹²¹ Fahir. H. Armaoğlu, “Türkiye ve Uzakdoğu”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Eylül 1964.

5 Ocak 1965 tarihinde, SSCB Yüksek Şurası Heyeti TBMM’yi ziyaret etmiş ve Kurul Başkanı Komünist Parti Genel Sekreteri Nikolay Podgory, “... Kıbrıs meselesi, hiçbir yabancı müdahale ve bilhassa askerî müdahale olmadan barışçı yollarla halledilmelidir. Müdahale hem Kıbrıslılara hem Rumlara hem de Türklere yeni felâketler getirebilir. Kıbrıs meselesindeki tutumumuzun, bütün alâkalı taraflarca, barış ve halkların gerçek bağımsızlığı dâvasını aziz bilen herkesçe anlayışla karşılanacağını ümidetmekteyiz”¹²² şeklinde bir açıklama yapmıştır. SSCB’nin Türkiye’ye karşı olan sıcak tavrı, Türkiye’nin de SSCB’ye, dolaylı olarak da komünist ideolojiye, bakışını değiştirmeye başlamıştır.

Diğer taraftan, ÇHC Dışişleri Bakanı Chen Yi, Mart 1965’te Çin-Pakistan Sınır ve Kültür Anlaşması’nı imzalamak için Pakistan’da bulunduğu bir sırada orada bulunan Türk gazetecilerine ÇHC’nin Türkiye ile resmi ilişki kurmak istediğini ve Pakistan’ın da bu konuda arabuluculuk yapmak istediğini ifade etmiştir.¹²³ Dönemin Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü, bu habere karşılık olarak, ÇHC’den ilişki kurmak için herhangi bir resmi talebin gelmediğini belirtmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık, konuya ilişkin olarak ÇHC’nin uluslararası arenada tanınmak istemesinin doğal olduğunu ve bu durumu anladıklarını belirtmiş ve Çin’in temsili hususunun sadece Türkiye tarafından çözebilecek bir sorun olmadığı, uluslararası camia tarafından çözülmesi gereken bir sorun olduğu ifade edilmiştir.¹²⁴

Bunların yanı sıra, Türk iş adamları da ticaret yapmak için Türkiye ve ÇHC’nin resmi ilişki kurmasını istemişlerdir. Buna ilişkin olarak, 20 Nisan 1965 tarihinde Akşam Gazetesi’nde “İzmirli iş adamları Çin’in tanınması için hükümete başvurdu” başlıklı bir

¹²² “TBMM Birleşik Toplantı”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 4. Dönem 4. Cilt 7. Birleşim, 1965, s.154.

¹²³ “Kızıl Çin İşbirliği İstiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 28 Mart 1965.

¹²⁴ 外交部，土耳其對中共態度，中央研究院近代史研究所檔案館藏，（Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin ÇHC’ye karşı tutumu, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica），11-04-02-03-01-001, s. 9-14, 37.

haber yayımlamıştır. Habere göre, ÇHC'ye on bin ton pamuk ihracı söz konusudur, bundan dolayı İzmirli iş adamları Türkiye'nin ÇHC'yi tanımasını istemektedir.¹²⁵

Tayvan Dışişleri Bakanlığı, Türk kamuoyunun Çin'in temsiliyeti hakkında ne düşündüğünü öğrenmek amacıyla Mayıs 1965'te bir araştırma yapmıştır. Araştırma çerçevesinde Türkiye'de yayımlanan gazeteler incelenmiş ve sonucunda bir rapor yayımlanmıştır. Raporda, Yeni Gazete, Akşam, Cumhuriyet ve Ulus gazetelerinin Türkiye'nin ÇHC'yi tanımasını destekledikleri ortaya konmuştur. Özellikle, Akşam ve Ulus Gazeteleri bir yandan ÇHC'nin tanınmasını desteklerken, diğer yandan Tayvan'a karşı eleştirilerde bulunmuşlardır. Haber Gazetesi ise ÇHC'nin tanınmasına destek vermemiş ve bu konuda acele karar verilmemesi tavsiyesinde bulunmuştur.¹²⁶

ÇHC'nin tanınmasını destekleyenlerin savunduğu argümanlar şunlardır:

- Tayvan, Çin'in temsilcisi olarak kabul edilirse, Çin Ankarasında yaşayan 600 milyon Çinli gözardı edilmiş olacaktır.
- Tayvan'ın, ABD'nin kuklası olduğu düşünülmektedir.
- ÇHC'nin ve Türkiye'nin siyasi sisteminin farklı olmasının bir dezavantaj yaratmayacağı düşünülmektedir.
- Diğer ülkelerin ÇHC'yi tanımaya başlamaları Türkiye'yi de benzer adımlar atmaya itmektedir.
- ÇHC, BM'de tanınmazsa silahsızlanma ve Güney Doğu Asya Krizi sorunlarının çözülmesi zorlaşacaktır.
- ABD, SSCB ile resmi ilişkiler kurmuş ancak ÇHC'nin tanınması konusunda çekimser kalmıştır. ABD'nin bu tavrını bir çelişki olarak niteleyen İngiltere ve Fransa ÇHC'yi tanımıştır.
- Türkiye, SSCB ile resmi ilişki içinde olması ÇHC ile de resmi bir ilişki

¹²⁵ “İzmirli iş adamları Çin'in tanınması için hükümete başvurdu”, Akşam Gazetesi, 20 Nisan 1965.

¹²⁶ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin ÇHC'ye karşı tutumu, 11-04-02-03-01-001, s. 174-179.

kurulabileceğini göstermektedir.

- ÇHC, ABD tarafından engellendiği için BM'ye girememiştir. Ancak bir gün ABD ÇHC'yi tanıyacaktır. Türkiye'nin bu duruma hazırlanması gereklidir.
- Türkiye'nin, ÇHC'yi tanıması sonra ABD ile ilişkilerini etkilemeyecektir. Çünkü başka ülkeler de ÇHC'yi tanımıştır.
- Kıbrıs Meselesinden dolayı Batı ile arası açılan Türkiye uluslararası arenada desteğini bulacağı yeni ittifaklar arayışı içine girmiştir ve ÇHC ile kurulacak resmi ilişkiler bu boşluğun doldurulmasında önem arz edecektir.
- ÇHC'nin BM'de tanınmasıyla örgütün uluslararası temsil kabiliyeti artacaktır.
- Türkiye, ÇHC'nin BM'ye katılmasını desteklerse, ÇHC Kıbrıs Meselesi konusunda Türkiye'ye destek verebilecektir.
- Türkiye eskiden beri Batı taraftarıdır. Ancak Türkiye'nin Batı ittifakları Kıbrıs Meselesi konusunda Türkiye'yi yalnız bırakmıştır. Bundan dolayı Türkiye, Batı ittifakları yerine SSCB ve ÇHC ile ilişkileri geliştirmeye mecburdur.

ÇHC'nin tanınmasını desteklemeyenlerin savunduğu argümanlar ise şunlardır:

- ÇHC Dışişleri Bakanı Chen Yi, Türkiye'nin ÇHC'yi tanıması hakkında yapabilecek bir şey kalmadığı için Türkiye yetkililer ile görüşmektense Pakistan'a giden muhabirlere dert anlatma yolunu seçmiştir.
- Türk kamuoyunda, ÇHC'nin tanınması konusu tartışılmış, ancak bu konuda bir sonuç alınamamıştır.
- Tartışmalarda Türkiye'nin dış politikasının değiştirilmemesi kaydıyla ÇHC ile ilişki kurulmasının mümkün olup olmadığı sorgulanmıştır. Ayrıca, ÇHC'in gerçek amacının ne olduğunun belli olmadığı dile getirilmiştir.

Görüldüğü üzere, 1960'lı yıllarda Türkiye'nin uzun yıllar beraber yürüdüğü Batı

ile ilişkilerinde yaşadığı kırılmalar Türkiye’yi çok yönlü bir dış politika izlemeye itmiş ve bu doğrultuda kendisine yeni müttefikler bulmaya zorlamıştır. Bu çerçevede komünizme karşı olan sert tutumunu yumuşatarak Sovyetler ile ilişkilerini ilerleten Türkiye, ardından Çin Anakarası’nda hâkimiyet kurmuş, geniş bir nüfusa ve ekonomik kapasiteye sahip olan ÇHC ile de resmi ilişkiler kurma konusuna sıcak bakmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye gerek dönemin uluslararası konjonktürünün etkisi gerekse dış politikasında meydana gelen değişim çerçevesinde Tayvan ve ÇHC arasında bir tercih yapma noktasına gelmiştir.

1.2.4. Tayvan-Türkiye İlişkilerinin Resmen Kesilmesi Öncesindeki Gelişmeler

Ocak 1971’de, Türkiye’nin ÇHC’yi tanıyacağı yönünde bir söylenti ortaya çıkmıştır. Ancak, söylenti Tayvan Hükümeti tarafından yalanlanmıştır. Tayvan, Türkiye ile daha yakın bir ilişki içinde olmak için bir ticaret antlaşması imzalamaya çaba göstermiştir.¹²⁷

Şubat 1971’de, Milletvekili, Dr. Fethi Tevetoğlu, Dünya Anti-Komünist Birliği bölgesel liderleri ile anti-komünist durumu tartışmak için Uzak Doğu ülkelerini ziyaret etmiştir. 21 Şubat 1971 tarihinde Dr. Fethi Tevetoğlu Tayvan’a gelerek Türkiye’nin ÇHC’yi tanıyacağı iddalarını yalanlamış ve “Türkiye’yi yöneten Adalet Partisi, anti-komünist bir partidir, o yüzden Türkiye Hükümeti ÇHC’ni tanımayacaktır.” şeklinde bir ifade bulunmuştur.¹²⁸

22 Şubat 1971 tarihinde Dr. Fethi Tevetoğlu ve Dünya Anti-Komünistler Birliği’nin onursal başkanı Ku Cheng-kang bir araya gelerek Türkiye’nin anti-komünist

¹²⁷ 外交部，中土貿易協定，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Ticaret Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-007, s. 25.

¹²⁸ Dışişleri Bakanlığı, Türk yetkililerinin ve akademisyenlerinin Tayvan’ı ziyaret etmesi, 11-04-02-06-02-009, s. 7.

durumunu tartışmıştır. Dr. Fethi Tevetoğlu Türkiye’de komünistlerin ve solcuların faaliyetlerinin arttığını ve Türkiye Hükümeti’nin bu faaliyetlerin önüne geçeceğini belirtmiştir. Ku Cheng-kang, Dr. Fethi Tevetoğlu’na Türkiye’nin yaptığı Anti-komünist faaliyetleri övmüş ve Çin Cumhuriyeti-Türkiye Cumhuriyeti Anti-Komünist işbirliğinin daha da geliştirilmesi gerektiği ifadelerinde bulunmuştur. Ancak aynı gün, Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Oktay İşçen, Türkiye’nin, ÇHC’yi tanımayı düşündüğünü, şu anda Tayvan’ı ziyaret eden bir milletvekilinin “Türkiye’nin ÇHC’yi tanımayacağı” yönündeki açıklamasının milletvekilinin şahsi fikri olduğunu ve Türkiye devletinin görüşünü yansıtmadığını ifade etmiştir.¹²⁹

Bununla beraber, 22 Şubat 1971 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi “Milliyetçi Çin Kıta Çini’ni şartlı olarak tanımamızı istiyor” başlıklı bir yazı yayımlamıştır.¹³⁰ Yazıda özetle, Tayvan Dışişleri Bakan Yardımcısı Yang tarafından Türkiye’nin ÇHC’yi tercih etmesi durumunda Tayvan’ın buna karşı bir tedbir almayacağını söylediği iddia edilse de bu haber Tayvan tarafından yalanlanmıştır.

23 Şubat 1971 tarihinde Tayvan Dışişleri Bakan Yardımcısı H.K. Yang, Türkiye’yi ziyaret etmiştir. 24 Şubat’ta H.K. Yang T.C. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Orhan Eralp ile görüşmüştür. Görüşmede Türkiye’nin ÇHC’yi tanıyıp tanımayacağı konuşulmuştur.¹³¹ 25 Şubat’ta H.K. Yang, Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel bir araya gelmiştir. Görüşmelerde özellikle Türkiye’nin komünistlere karşı olduğu vurgulanmıştır.

27 Şubat’ta Hür Anadolu Gazetesi, Tayvan Dışişleri Bakan Yardımcısı H.K. Yang’ın Türkiye’yi ziyaret etmesi üzerine “Milliyetçi Çin Temsilcisi” başlıklı bir haber

¹²⁹ *Ibid.*, s. 3.

¹³⁰ “Milliyetçi Çin Kıta Çini’ni şartlı olarak tanımamızı istiyor”, Cumhuriyet Gazetesi, 22 Şubat 1971.

¹³¹ 外交部，外交部次長楊西崑 1971 年訪問土耳其、伊朗，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakan Yardımcısı Yang’ın 1972 yılında Türkiye ve İran’a ziyarette bulunması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-024, s. 38.

yayımlamıştır. Haberde özetle, Tayvan Dışışleri Bakan Yardımcısı Yang'ın, sırayla Cumhurbaşkanını Cevdat Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel tarafından kabul edildiği, görüşmede Cumhurbaşkanı Sunay'a Çin Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Chiang Kai-shek'ten bir mesaj ilettiği ve görüşmelerden sonra gazetecilerle yaptığı konuşmada, ÇHC'yi tanıyan ülkelerle ilişkilerini kestiklerini, Türkiye'nin Çin'i tanıyacağına ihtimal vermediklerini söylediği, ifade edilmiştir.¹³²

25 Nisan 1971 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanı Osman Olcay, ÇHC'den bir yetkili ile politika ve ekonomi hakkında ilk resmi temasta bulunmuştur. Müzakerelere dış müdahale olmaması için görüşmeler gizli tutulmuştur.¹³³ 28 Nisan'da Tayvan'ın Türkiye Büyükelçisi Li Yu-hsi, Dışışleri Bakanlığı Sekreteri Orhan Eralp ile bir araya gelerek, Türkiye'ye ÇHC ve komünizm üzerine uyarılarda bulunarak Tayvan'ın "İki Çin" politikasını asla kabul etmeyeceğini dile getirmiştir. Eralp, Tayvan'ın endişelerine yönelik çok fazla bir açıklamada bulunmamıştır.

29 Nisan'da Tayvan Büyükelçisi Li Yu-hsi, Dışışleri Bakanlığı Asya Daire Başkanı Erdem Erner ile bir araya gelmiştir. Büyükelçi Li Yu-hsi, Dışışleri Bakanlığı Sekreteri Orhan Eralp ile aralarında geçen diyalogdan bahsetmiştir. Erner ise Büyükelçiye, Tayvan ile Türkiye'nin ilişkilerinin güçlü olduğunu ve Türkiye ve ÇHC'nin sadece ilk temasta bulunduğu için endişelenecek bir şey olmadığı yorumunda bulunmuştur.¹³⁴

1 Mayıs 1971 tarihinde Dışışleri Bakanı Danışmanı Ziya Tepedelen, Tayvan'ın Ankara Büyükelçiliği'ne gelerek Türkiye ve ÇHC'nin Paris'te resmi ilişkiler kurmak

¹³² *Ibid.* s. 97.

¹³³ 外交部，土耳其與中共接觸事來往函電，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC arasındaki yazışmalar, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-03-01-002, s.49.

¹³⁴ 外交部，土耳其與中共接觸重要談話紀錄，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC arasındaki önemli görüşme kayıtları, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-03-01-003, s. 13-18.

üzere müzakere yapacağından bahsetmiştir. Türkiye'nin ÇHC ile yürüttüğü müzakerelerde "Kanada Modeli"nin ön plana çıktığı çeşitli gazetelerce dile getirilmiştir.¹³⁵ Bahsi geçen Kanada Modeli, ÇHC ile ilişki kurulurken ÇHC'nin, Çin'in tek meşru hükümeti olarak tanınması anlamına gelmektedir. Tayvan'ın, ÇHC'nin topraklarının vazgeçilmez bir parçası olduğu iddiası ise tanınmak yerine not alınmaktadır. Bu modeli Belçika, İtalya ve diğer ülkeler de uygulamışlardır. Bu modeli uygulamayan diğer ülkeler ÇHC'yi, Çin'in tek meşru hükümeti olarak tanımaktadır. Ancak "Tayvan'ın, Çin'in topraklarının vazgeçilmez bir parçası olduğu iddiası"nı tanımak yerine başka bir terim kullanmışlardır. Örnek olarak ABD, İngiltere, Yeni Zelanda tarafından "*acknowledge*", Japonya ve Filipinler tarafından "*underdstand and respect*", Güney Kore ve Hollanda tarafından ise "*respect*" terimleri kullanılmıştır.¹³⁶

3 Mayıs 1971 tarihinde Tayvan Dışişleri Bakanı Chou Shu-kai, Türkiye'nin Tayvan Büyükelçisi Haluk Kocaman ile bir görüşme yapmıştır. Bakan Chou Shu-kai, Türkiye ve ÇHC arasındaki resmi ilişkiler kurma konusunda bir gelişme olup olmadığını ve Türkiye-Tayvan ilişkilerinde yeni bir politika izlenip izlenmeyeceğini sormuştur. Büyükelçi Kocaman, Türkiye-ÇHC ilişkileri üzerine olan soruları basitçe cevaplamış ancak yeni politikanın nasıl olacağına ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Bununla beraber Bakan Chou Shu-kai, Büyükelçi Kocaman'ı ÇHC'nin arkaplandaki hedefleri konusunda uyarmıştır. Hedefler kısaca şöyle özetlenebilir: İlk olarak ÇHC, Çin-SSCB sınırındaki çatışmayı azaltmak için Türkiye ve İran ile ilişki kurmayı planlamıştır. Çünkü ÇHC, SSCB'nin ilgisini Çin'den Batı'ya kaydırmak istemektedir. İkinci olarak, ÇHC, Tayvan'ın uluslararası arenada yalnız kalmasını istemektedir. Üçüncü hedef ise, ÇHC'nin ABD başta olmak üzere demokratik ülkeler

¹³⁵ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC arasındaki yazışmalar, s. 61-64.

¹³⁶ Özel Köşe: Shen Lyu-shun-> Uluslararası Arenada "Tek Çin" çerçevesinde çeşitli terim kullanılması, China Times,

<http://opinion.chinatimes.com/20161206005504-262104> (04.06.2018).

bloğunu bölme arzusudur. Büyükelçi Kocaman, Bakan Chou Shu-kai'nin açıklamalarını dikkatle not etmiş ve Türkiye Hükümeti'nin en doğru kararı vereceğini belirtmiştir.¹³⁷

8 Mayıs 1971 tarihinde Türkiye Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC'nin Paris'te resmi ilişkiler kurmak üzere müzakerelere başlayacağını ilan etmiştir.¹³⁸ Bu haber üzerine, 10 Mayıs'ta Dışışleri Bakanı Chou Shu-kai, Türkiye'nin Tayvan Büyükelçisi Haluk Kocaman ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmede özetle, Türkiye-ÇHC müzakereleri ve olası bir tanımanın ardından Türkiye'de bulunan Tayvan Büyükelçiliği'nin durumunun ne olacağı konuşulmuştur. Büyükelçi Kocaman, Türkiye ve ÇHC ilişkilerine dair yeni bir gelişme olmadığını belirtmiştir. Bakan Chou Shu-kai da Türkiye'nin ÇHC'yi tanımasından sonra Türkiye'deki Tayvan Büyükelçiliği'nin kaldırılıp kaldırılmayacağı hususunun belli olmadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Tayvan'ın, en son adıma kadar Türkiye ile ilişkilerini kesmeyeceğini belirtmiştir.¹³⁹

12 Mayıs 1971 tarihinde Tayvan'ın Ankara Büyükelçisi Li Yu-hsi, Türkiye Dışışleri Bakanı Ümit Haluk Bayülken ile buluşarak, Türkiye ve ÇHC'nin resmi ilişki kurması konusunda yürütülen müzakereler üzerine açıklamalarda bulunmuştur. Bu konuda özetle, Türkiye ve ÇHC'nin birbirlerini tanımaya yönelik olarak Paris'te büyükelçiler düzeyinde resmi temaslarda bulundukları, Türkiye'nin, ÇHC ile müzakeresinde üç temel ilkeyi gözettiği, bunlardan birincisinin Türkiye'nin, Tayvan'ın statüsüne şimdilik zarar vermeyeceği, ikincisinin Türkiye ve ÇHC'nin ilişki kurup kurmayacağı hususunun sadece birbirlerini ilgilendirdiği ve diğer ülkelerin buna karışamayacağı, üçüncüsünün de BM'de Çin'in temsili konusunun sorun teşkil etmediği, ifade edilmiştir.¹⁴⁰ Aynı gün, ABD'nin Tayvan Büyükelçiliği Müşaviri William V. Thomas, telefon ile Tayvan Dışışleri Bakanlığını arayarak, Türkiye ve

¹³⁷ Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC arasındaki önemli görüşme kayıtları, s. 53-55.

¹³⁸ Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve Çin arasındaki yazışmalar, s. 66.

¹³⁹ Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve Çin arasındaki önemli görüşme kayıtları, s. 64-65.

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 85.

ÇHC'nin müzakerelerinin hızlı ilerlediği ve Türkiye'nin 1971 yılı sonunda ya da BM Genel Kurul toplantısının başlamasından önce ÇHC'yi tanıyacağını dile getirmiştir.¹⁴¹

22 Mayıs'ta Tayvan'ın Ankara Büyükelçisi Li Yu-hsi, Dışişleri Bakanlığı Sekreteri Eralp ile bir araya gelerek Tayvan'ın Türkiye ve ÇHC müzakereleri üzerine olan üç ana notundan bahsetmiştir: İlk olarak, Türkiye'nin ÇHC'yi Çin'in tek ve meşru hükümeti olarak tanınması Tayvan tarafından kabul edilmemektedir. İkinci olarak Tayvan, Türkiye ile diplomatik ilişkilerine resmi adını değiştirmeden devam etmek istemektir. Üçüncü olarak, ÇHC ile yapılan müzakerelerde Tayvan'ın statütüsü veya Çin'in BM'de temsili konuları tartışılmamalıdır. Eralp, Tayvan'ın üç ana notundan birincisine büyük ihtimalle uyulamayacağını belirtmiştir. Çünkü ÇHC "Tek Çin" prensibinin uygulanmasında ısrar etmektedir. Eralp diğer konularla ilgili bir yorumda bulunmamıştır.¹⁴²

8 Haziran 1971 tarihinde, Tayvan Büyükelçisi ve Türkiye Başbakanı Nihat Erim bir araya gelmiştir. Büyükelçi Li Yu-hsi, Başbakanı Erim'e, Türkiye ve ÇHC arasında yürütülen müzakerelerin detaylarını sormuştur. Başbakan Erim, konuya ilişkin olarak "Uluslararası Hukuk'a göre bir ülke, toprak, nüfus ve hükümetten oluşur. ÇHC, bu unsurlara sahip olduğundan dolayı bir ülke olarak kabul edilebilir. Dünya akımları ve ABD Başkanı Nixon'ın mevcut politikasından dolayı Türkiye'nin ÇHC ile ilişki kurmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye ve ÇHC arasında ilişkilerin kurulması uzun zaman sürecektir ve Türkiye'nin ÇHC'yi tanıma konusunda Kanada Modeli'ni mi yoksa başka bir modeli mi kullanacağı belli değildir." diye cevap vermiştir.¹⁴³

¹⁴¹ *Ibid.*, s. 91.

¹⁴² Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve Çin arasındaki yazışmalar, s. 79, 100-101.

¹⁴³ 蔣經國總統文物，外交-駐外單位之外交部收電（十五），國史館，(Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Diplomasi-Büyükelçiliği'nden gelen telgraflar <15>, Academia Historica), 005-010205-00160-030, s. 30.

14 Haziran 1971 tarihinde Tayvan'ın Washington Büyükelçisi James C. H. Shen, Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Melih Rauf Esenbel ile buluşarak Türkiye-ÇHC resmi ilişkileri hakkında konuşmuştur. Büyükelçi Esenbel, NATO'nun diğer müttefiklerinin bir bir ÇHC'yi tanıması sebebiyle bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin de ÇHC ile resmi ilişki kurmayı göz önünde bulundurmak zorunda kaldığını dile getirmiştir.¹⁴⁴

15 Haziran 1971 tarihinde Tayvan Büyükelçisi Li Yu-hsi, Meclis Genel Sekreteri Mehmet Cihat Alpan ile buluşmuştur. Alpan, Türkiye-Tayvan arasında ilişkilerin en başta Mustafa Kemal Atatürk ve Chiang Kai-shek tarafından kurulduğunu ve iki tarafın da komünizme karşı olduğu için gelecek durum ne olursa olsun, Türkiye ve Tayvan'ın dostluğunun etkilenmeyeceğini, dile getirmiştir.¹⁴⁵

9 Temmuz 1971 tarihinde, Tayvan Büyükelçisi Li Yu-hsi, Türk Haberler Ajansı (THA) muhabiri Mithat Sirmen ile buluşarak bir röportaj gerçekleştirmiştir. Röportajında Büyükelçi Li Yu-hsi, Tayvan'ın ÇHC'yi tanıyan ülkeler ile ilişkilerini keseceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte örnek olarak, İngiltere, Kanada ve İtalya ÇHC'yi tanıdığı için Tayvan'ın, bu ülkelerle resmi ilişkilerini kestiğinden söz etmiştir. Bu röportaj, diğer gazeteler tarafından da yayımlanmıştır. 11 Temmuz'da THA'dan alınan bu röportaj, Milliyet Gazetesi'nde "Ya bizi veya Pekin'i tercih edin"¹⁴⁶; Ulus Gazetesi'nde "Türkiye Kızıl Çin'i tanırsa Milliyetçi Çin diplomatik ilişkisini kesecek"¹⁴⁷ başlıklarıyla yer bulmuştur.

ABD komünizme karşı olduğu için genel olarak Tayvan'ı desteklemiştir. Ancak

¹⁴⁴ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve Çin arasındaki yazışmalar, s. 120.

¹⁴⁵ 蔣經國總統文物, 外交-駐外單位之外交部收電(十五), 國史館, (Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Diplomasi-Büyükelçiliği'nden gelen telgraflar <15>, Academia Historica), 005-010205-00160-049, s. 49.

¹⁴⁶ "Ya bizi veya Pekin'i tercih edin", Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1971.

¹⁴⁷ "Türkiye Kızıl Çin'i tanırsa Milliyetçi Çin diplomatik ilişkisini kesecek", Ulus Gazetesi, 11 Temmuz 1971.

uzun zaman süren Vietnam Savaşı, Amerikalılarda “savaş karşıtı” hareketi ortaya çıkarmış ve bu durum Nixon Hükümeti’ni kötü etkilemiştir. Diğer yandan, 1969 yılında gerçekleşen “Çin-Sovyetler Birliği Sınır Çatışması” ÇHC ile SSCB’nin arasını açmıştır. Bu durumu fırsat bilen ABD Başkanı Nixon, Vietnam Savaşı’ndan kısa sürede kurtulmak için “Çin Kartı”nı oynayarak SSCB’ye karşı ÇHC ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir.¹⁴⁸

15 Temmuz 1971 tarihinde Başkanı Nixon, televizyon’da ÇHC ile ilgili olarak “Son üç yılda çeşitli vesilelerle işaret ettiğim gibi, ÇHC ve 750 milyon insanın katılımı olmaksızın istikrarlı ve kalıcı bir barış olamaz. Bu nedenle iki ülke arasında daha normal ilişkiler için çeşitli alanlarda girişimler üstlendim. Bu amacı gütmek için, Ulusal Güvenlik Danışmanım Henry Alfred Kissinger’ı Pekin’e, ÇHC Devlet Başkanı Zhou En-lai ile buluşmaya gönderdim.” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.¹⁴⁹

25 Temmuz 1971 tarihinde Tayvan’ın Tahran Büyükelçisi Wu Shih-ying, İran Dışişleri Bakanı Abbas Ali Khalatbari ile bir araya gelmiş ve İran’ın ÇHC’ye yönelik görüşlerini sormuştur. Abbas Ali Khalatbari, İran Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Nadim’den İran ve ÇHC arasında yürütülen müzakere detaylarından Büyükelçi Wu Shih-ying’ne bahsetmesini rica etmiştir. Nadim, konuya dair olarak “Aldığımız bir rapora göre Türkiye ve ÇHC’nin müzakereleri bitmiştir. Türkiye, ÇHC’yi Çin’in tek meşru hükümeti olarak kabul eden ve Tayvan sorunundan hiç bahsetmeyen “Kuveyt ve Avusturya Modeli” ne dayanan yöntemle ÇHC’yi tanıdığını en kısa zamanda ilan edecektir. İran da ÇHC’yi tanımaya karar vermiştir.” şeklinde bir açıklamada

¹⁴⁸ Gary D. Rawnsley, *Taiwan’s Informal Diplomacy and Propaganda*, Palgrave Macmillan, UK, 2000, s. 16.

¹⁴⁹ David S. Patterson(ed.), “Foundations of Foreign Policy 1969-1972, Foreign Relations of the United States”, VI, United States Government Printing Office, Washington, 2003, s. 323-324.

bulunmuştur.¹⁵⁰

4 Ağustos 1971 tarihinde Türkiye, ÇHC ile Paris’te bir bildiri imzalayarak resmi ilişkiler kurduğunu ilan etmiş ve 5 Ağustos’ta da Tayvan ile 37 yıllık resmi ilişkilerini sonlandırmıştır. Türkiye, ÇHC ile resmi ilişki kurarken Tayvan’ın durumundan hiç bahsedilmeyen Kuveyt ve Avusturya Modeli’ni tercih etmiştir. 4 Ağustos 1971 tarihinde Akşam Gazetesi’nde “Milliyetçi Çin ile diplomatik ilişkileri kesiyoruz” başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Haberde Tayvan’ı daha önce birkaç kez ziyaret etmiş olan Milletvekili Tevetoğlu’nun Dışişleri Komisyonu’na Kıta Çin’in tanınması hakkında bilgi almak için yazılı bir önerge verdiği ifade edilmektedir. Habere göre Tevetoğlu Dışişleri Komisyonu’na verdiği yazılı önergede “Millet ve memleketimizin dış politikası ve demokratik rejim bakımından son derece hayati bir önem taşıyan bir konu olarak Türk kamuoyunu yakından ilgilendiren Kızıl Çin’in tanınması ve Milliyetçi Çin ile diplomatik münasebetlerin kesilmesi konusunda komisyonumuzu aydınlatmak üzere Dışişleri Bakanı’nın izahat vermesine delalet buyurmanızı saygı ile arz ve talep ederim” demiştir.¹⁵¹ Zafer Gazetesi’nde “Milliyetçi Çin ile bütün ilişkilerimizi dünden itibaren kestik” başlıklı ve “Pariste gizli olarak yürütülen müzakerelerden sonra Komünist Çin ile imzalanan anlaşma yürürlüğe girdi. Komünist Çin’in B-Milletlere alınması desteklenecek.” alt başlıklı bir haber yayımlamıştır.¹⁵²

7 Ağustos 1971 tarihinde Tayvan Büyükelçisi Li Yu-hsi, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile bir araya gelmiştir. Sunay, uluslararası konjonktür çerçevesinde hareket ettiklerini, Türkiye’nin zorlanarak ÇHC’yi tanımaya karar verdiğini ve Tayvan Büyükelçiliği’nin Ticaret Misyonu halinde göreve devam etmesinin gözönünde

¹⁵⁰ 蔣經國總統文物, 外交-駐外單位之外交部收電(十六), 國史館, (Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo’nun Eserleri, Diplomasi-Büyükelçiliği’nden gelen telgraflar <16>, Academia Historica), 005-010205-00161-041, s. 41.

¹⁵¹ “Milliyetçi Çin ile diplomatik ilişkileri kesiyoruz.”, Akşam Gazetesi, 4 Ağustos 1971.

¹⁵² “Milliyetçi Çin ile bütün ilişkilerimizi dünden itibaren kestik.”, Zafer Gazetesi, 6 Ağustos 1971.

bulundurulacağını dile getirmiştir.¹⁵³ 17 Ağustos 1971 tarihinde Tayvan'ın Türkiye Büyükelçisi Li Yu-hsi, Türkiye'den ayrılmıştır.

1.2.5. Tayvan'ın BM Üyeliğinden Çıkarılması

Çin Cumhuriyeti, 1949'da Çin İç Savaşı'nın kaybeden tarafı olarak Tayvan'a taşınmasının ardından Çin Anakarası'nı uluslararası arenada uzun yıllar temsil etmiştir. Bununla birlikte, Çin Anakarası'nın gerçek temsilcisinin kim olduğu konusundaki tartışmalar 22 sene boyunca devam etmiştir.

ABD, başlarda Tayvan'ı destekleme eğiliminde değildi. Başkan Truman, daha çok komünist Çin'i tanıma eğilimindeydi. Ancak, Kore Savaşı'nda ÇHC'nin Kuzey Kore'yi desteklemesi ABD ile arasını açmış, ABD'de Tayvan'ı desteklemeye başlamıştır. Bu doğrultuda. 17 Mayıs 1951 tarihli NSC 48/5 kararında özetle, ABD'nin, Çin'in Kuomintang Hükümetini (KMT) tanımaya devam etmesi gerektiği belirtilerek, komünist yönetimin tanınmasının ABD'nin çıkarlarına uygun olmadığı ifade edilmiştir.¹⁵⁴

ABD'nin diplomatik anlamda Tayvan'ın arkasında olması sebebiyle uzun yıllar boyunca uluslararası kamuoyu da çoğunlukla Tayvan'ı desteklemiştir. Ancak, Vietnam Savaşı'nın uzun sürmesi ve bu durumun ABD üzerinde yarattığı mali yük karşısında vatandaşların savaş karşıtı eylemlere başlaması hükümeti zor durumda bırakmış ve bölgede kendisine güçlü bir ittifak arayışına sokmuştur. Bu sebeple ABD, bölgede Sovyeter Birliği karşısında güç dengesini sağlayabilecek bir ülke olan ÇHC'ye sıcak bakmaya başlamıştır.

İdeolojik anlaşmazlıklar neticesinde Sovyetler Birliği'nin Çin Anakarası

¹⁵³ 蔣經國總統文物, 外交-關於聯合國代表權等外交部收電(十一), 國史館, (Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Dipolmasi-Telgraflar <11>, Academia Historica), 005-010205-00181-0105, s. 39.

¹⁵⁴ Adıbelli, 2006, s. 197-198.

sınırlarına ordu konuşlandırması sebebiyle iki ülke arasındaki ilişkiler günden güne kötüleşmekteydi. ÇHC de Sovyetler Birliği karşısında güçlü bir konumda olabilmek için ABD ile ilişkilerini iyileştirme arzusu içine girmiştir. Kısaca dönemin şartları ABD ve ÇHC'yi birbirlerine yaklaştırmıştır.

ABD Başkanı Nixon, başlarda Tayvan'a olan desteği kesmek istememiştir. Ancak Başkan Nixon, Sovyetler Birliği karşısında gücünü koruyabilmek için güvenlik çıkarları doğrultusunda “düşmanımın düşmanı dostumdur” fikri ile ÇHC ile işbirliğine soyunmuştur. Dünya şampiyonası için Japonya'da bulunan Amerikan masa tenisi (*ping pong*) takımı, 6 Nisan 1971 tarihinde ÇHC tarafından davet edilmiştir. Bu davet vesilesiyle ÇHC hükümeti, çoğunluğu Amerikalı olan yedi Batılı gazeteciye de giriş vizesi vermiştir. Amerikan masa tenisi takımı Çin'de gezdirilmiş ve 14 Nisan 1971 tarihinde Başbakan Zhou En-lai tarafından kabul edilmiştir. Aynı gün, Başbakan Nixon da 20 yıldan beri Çin'e karşı uygulanmakta olan ticari ambargoyu kaldırarak ABD'ye gelmek isteyen Çinlilere vize verileceğini bildirmiştir. Çin ile Amerika arasında ilk temaslar Amerikan ping-pong takımının yapmış olduğu bu ziyaretle başlamıştır. Buna Ping-Pong Diplomasisi adı verilmiştir.¹⁵⁵ Bundan sonra, ABD ve ÇHC arasında ilişkiler giderek iyileşmiştir. Nitekim ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı güçlü olabilmek için ÇHC'nin BM'de temsiline izin vermiştir. O tarihten itibaren Tayvan'a olan uluslararası destek de hızla azalmıştır.

25 Eylül 1971 tarihinde, BM Genel Kurulu'nda Arnavutluk ve Romanya başta olmak üzere yirmi dört ülke ile beraber A/L.630 ve 1,2 ek belgesini sunmuştur. BM Antlaşması'na göre “Çin Anakarası'nın resmi temsilcisi olarak ÇHC'nin tanınması önerisi” oylamada kabul görür ise, bu öneri gerçekleşecektir. BM Genel Kurulu'nda bu öneriye ilişkin olarak, Türkiye dâhil yetmiş altı ülke kabul oyu vermiş, otuz beş ülke tarafından veto edilmiş ve on yedi ülke çekimser kalmıştır. Sonuç olarak, 25 Ekim 1971

¹⁵⁵ Fahir. H. Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, 18.B, İstanbul, Akım Yayınevi, 2012, s. 706.

tarihinde 2758 sayılı karar ile ÇHC, BM’de Çin Anakarası’nın temsilcisi olarak Tayvan’ın yerine geçmiştir.¹⁵⁶

1.2.6. BM Üyeliğinden Çıkarılma Sonrası Tayvan-ABD İlişkileri

ABD ve ÇHC arasındaki ilişkilerin iyi yönde ilerlemesi diğer ülkelerin de ÇHC’ye yönelik tavırlarını değiştirmelerine vesile olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, 1971 yılının 4 Ağustosunda ÇHC ile diplomatik ilişki kurmuş ve bir gün sonra da Tayvan ile resmi ilişkilerini kesmiştir. Türkiye, ÇHC ile resmi olarak diplomatik ilişki kurduğu için Ekim 1971’deki Çin Anakarası’nın BM’de temsil edilmesi konusunda ÇHC’yi desteklemiştir.

ABD Başkanı Richard Nixon, ÇHC’yi Şubat 1972’de ziyaret ederek Mao Zedong ve Zhou En-lai ile bir araya gelmiştir. Buluşma sonucunda, “ABD ve ÇHC Ortak Bildirisi (Şanghay Bildirisi)” imzalanmıştır. Bildiride kullanılan bazı teknik ifadeler kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Bildiride örneğin, “tanır” terimi (Çince: *cheng-ren*) yerine “kabul eder” terimi (Çince: *ren-shi-dao*) kullanılmıştır. Diplomatik kullanımda tanıma terimi, sadece bir devletin veya hükümetin egemenlik üzerine hak iddia etmesinin kabul edilmesidir. Hâlbuki “kabul eder” terimi daha hafif kalmakta, aynı anlama gelmemektedir. ABD aslında bu bildiri ile üstü kapalı olarak, Çin’in Tayvan üzerindeki egemenliğini kabul etmemiş, yani tanımamıştır.¹⁵⁷

Şanghay Bildirisi imzalandıktan sonra ABD ve Çin, Tayvan sorununu nasıl çözecekleri konusunda bir anlaşmaya varamadıkları için resmi ilişkiler kurma yoluyla müzakere yapılmasına devam edilmiştir.

ABD ve Tayvan arasındaki resmi ilişkiler ile ilgili olarak 1979 yılından sonra

¹⁵⁶ Yearbook of The United Nations 1971, Volume 25, New York, Office of Public Information United Nations, 1974, s. 126-133.

¹⁵⁷ Adıbelli, 2006, s. 204.

Kongre'den "Tayvan İlişkileri Yasası"¹⁵⁸ geçmiştir. Tayvan İlişkileri Yasası ABD Kongresi tarafından ilan edilmiş bir kanun olup Batı Pasifik'te barış, güvenlik ve istikrarın koruması ve ABD'nin Tayvan ile ilişkilerinin ilerletilmesi konuları yer almaktadır.

Tayvan Amerikan Enstitüsü (*American Institute in Taiwan*), Amerikan elçiliği olarak Taipei'de kurulmuştur. Tayvan 1971'de BM üyeliğinden çıkarıldıktan sonra ÇHC'nin uyguladığı yalnızlaştırma politikasının etkisiyle uluslararası arenada yalnız kalmıştır. Tayvan uluslararası arenada daha da yalnızlaşmamak için resmi ilişkiler kurmadığı ülkelerde elçilik ve konsololuk yerine "ekonomik ve kültürel temsilcilikler" kurmuştur. 1982 yılında, ABD ve ÇHC aralarında bir bildiri imzlamıştır. 1982 Bildirisi'nde özellikle ABD'nin Çin'in içişlerine müdahale etmemesi ve tek Çin presibine karşı tutum sergilememesi konuları üzerinde durulmuştur. Bununla beraber ABD, Tayvan'a yönelik olan silah satışını da giderek düşüreceğini belirtmiştir.¹⁵⁹

Diğer taraftan ABD Başkanı Reagan, 1982 Bildirisi ile Tayvan'a altı konuda güvence vermiştir: ABD tarafından, Tayvan'a son silah satış tarihini belirtilmeyeceği; Tayvan'a silah satma konusunda ÇHC'ye danışılmayacağı, ÇHC ve Tayvan arasında arabuluculuk yapılmayacağı; Tayvan İlişkileri Yasası'nı değiştirmeyeceği, Tayvan'ın egemenliği konusunda tutumunu değiştirmeyeceği ve Tayvan'a ve ÇHC ile müzakere yapması konusunda baskı yapmayacağı hususları verilen güvencelerdir.¹⁶⁰

¹⁵⁸ "Taiwan Relations Act",

<https://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html> (27.04.2017).

¹⁵⁹ "U.S.-PRC Joint Communiqué (1982)", American Institute in Taiwan,

<https://www.ait.org.tw/our-relationship/policy-history/key-u-s-foreign-policy-documents-region/u-s-prc-joint-communique-1982/> (04.06.2018).

¹⁶⁰ "President Reagan's Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today", The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/asia/report/president-reagans-six-assurances-taiwan-and-their-meaning-today> (04.06.2018).

1.2.7. Genel Hatlarıyla 1970'ten Günümüze Tayvan-Türkiye İlişkileri

Tayvan ve ÇHC 1949 yılından beri “sıfır toplam modeli” doğrultusunda Çin’in tek ve meşru hâkimiyetinin kendilerine ait olduğunu iddia eden bir dış politika stratejisi izlemişlerdir. 1971 yılında Tayvan’ın BM üyeliğinden çıkarılmasının ardından uluslararası arenada ÇHC yer almaya başlamış ve 1972 yılında Japonya gibi Tayvan’ın en büyük müttefikleri bile ÇHC ile resmi ilişkiler kurmaya başlamıştır. 1972 yılında İngiltere, Hollanda, Almanya ve diğer ülkeler ardı ardına ÇHC ile resmi ilişkileri kurmuştur. Tayvan Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo, uluslararası arenada siyasi yalnızlaşmanın ekonomiyi daha da etkilememesi için izlediği sıfır toplam modeli dış politika stratejisini değiştirerek 1980’lerde yerine “esnek diplomasi” (*Flexible Diplomacy*) uygulamaya başlamıştır.¹⁶¹

Tayvan’ın 1980’lerin başında uygulamaya başladığı esnek diplomasi, resmi ilişkileri bulunmayan ülkeler ile ticari ilişkinin gayri resmi olarak devam etmesini öngörmektedir. Bu doğrultuda Mart 1987’de, Tayvan Dış Ticaret Geliştirme Konseyi (TAİTRA) tarafından İstanbul’da Tayvan Ticaret Merkezi kurulmuştur.

1988 yılında Tayvan Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo’nun vefat etmesinin ardından Tayvan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Lee Teng-hui cumhurbaşkanı olmuştur. Lee Teng-hui, Tayvan doğumlu ilk cumhurbaşkanı olarak Tayvan’ı yönetmeye başlamış ve bu vesileyle Tayvan siyasi tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. 1989 yılı Tiananmen Meydanı Olayları’ndan dolayı ÇHC’nin uluslararası arenada izole edilmesi, Sovyetler Birliği’nin çökmeye başlamasıyla Soğuk Savaş’ın sona ermesinden kaynaklı çok kutuplu düzenin ortaya çıkmaya başlaması, bu dönemde Lee Teng-hui’nin “Pragmatik Diplomasi” izlemesine neden olmuştur.

¹⁶¹ 羅致政，漂移的島嶼-大國夾縫中的台灣，台灣，前衛出版社，(Lo Chih-cheng, Sallanan ada-güçlü ülkeler arasındaki Tayvan, Tayvan, Vanguard Publisher), 2009, s. 23-24.

Pragmatik diplomasinin temel amacı, Tayvan'ın tüm uluslararası faaliyetlere bir şekilde “insani yardım diplomasisi”, “eğitim diplomasisi”, “parlamento diplomasisi” vb. başlıklarda katılarak tanınmasını sağlamaktır. Tayvan Hükümeti bu dönemde, resmi ilişkileri olmayan ülkelerde temsilcilikler kurmaya da çaba göstermiştir.¹⁶² Tayvan, resmi ilişkisi olmayan ülkeler ile Çin Cumhuriyeti adıyla temaslarda bulunamadığı için bu temsilcilikler genellikle Taipei Temsilciliği olarak adlandırılmaktadır.

1990'lı yıllara girilirken Türkiye, Doğu Asya'ya ilişkin yeni bir ilişki modeli kurmayı planlamış ve bu sebeple de yaklaşık yirmi sene aradan sonra Tayvan ile arasındaki ilişkileri ilerletmek için adımlar atmaya başlamıştır. Örnek olarak Türkiye, Tayvan vatandaşlarına yönelik vize kısıtlamasının kaldırılmasına karar vermiş ve vize işlemlerini kolaylaştırmıştır.¹⁶³ Bununla beraber, ilişkilerin kesilmesinden sonra Türkiye'de ilk Tayvan temsilciliği olarak “Taipei Ekonomi ve Kültür Ofisi”, Ağustos 1989'da Ankara'da kurulmuş ve Tayvan Merkez Haber Ajansı'ndan (CNA) bir muhabir bu temsilciliğe atanmıştır. Ayrıca 29 Aralık 1989 tarihinde Tayvan Dışişleri Bakan Yardımcısı Chen Chien-jen, Türkiye'ye gelerek eski Başbakan Süleyman Demirel ile bir araya gelmiştir.¹⁶⁴

Ağustos 1990'da yaşanan Körfez Savaşı Türkiye'nin ekonomisini kötü etkilemiştir. Bu sebeple 16 Ocak 1991 tarihinde Tayvan, uluslararası sorumluluk ve insani yardım kapsamında Türkiye'ye 2 milyon dolar para ve 3 milyon dolara varan tıbbi ekipman bağışında bulunmuştur.¹⁶⁵

12 Kasım 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti, Tayvan'ın başkenti Taipei'de “Türk Ekonomi Misyonu”nu kurmuştur. Diğer taraftan, 1989 yılında Ankara'da kurulan

¹⁶² *Ibid.*, s. 24-27.

¹⁶³ 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國七十八/七十九年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1989/1990 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı), 1990, s. 467.

¹⁶⁴ *Ibid.* s. 80.

¹⁶⁵ 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國八十年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1991 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı), 1991, s. 649.

Tayvan Temsilciliği'nin ismi 16 Kasım 1993 yılında "Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara" olarak değiştirilmiştir. 1994 yılı sonlarına doğru Türkiye Temsilciliği'nin adı "Türkiye Cumhuriyeti Taipei Türk Ticaret Ofisi" olarak değiştirilmiştir.

21 Eylül 1999 tarihinde Tayvan'da 7,3 şiddetinde bir deprem meydana gelmiş, depremde yaklaşık 2.415 kişi hayatını kaybetmiş ve 29 kişi kaybolmuştur. Ayrıca, depremde yaklaşık 85 bin konut ya yıkılmış ya da kullanılamaz hale gelmiştir. Türkiye, Tayvan'a, yaklaşık 8 bin kilometre uzak olmasına rağmen Türkiye'nin AKUT Arama Kurtarma Derneği, "Tayvan hükümetinden gelecek olan acil yardım çağrılarını bekliyoruz. Dışişleri Bakanlığı'ndan oradaki olayın boyutları hakkında bilgi almaya çalışıyoruz. Eğer çağrı alırsak, biz yola çıkmaya hazırız" ¹⁶⁶ şeklinde bir açıklama yapmış ve hemen ardından yola koyularak Tayvan'a varmıştır. Türkiye kurtama ekibi Tayvan'a gelen ilk yabancı ekip olarak enkaz altından 45 yaşındaki bir kadını kurtarmıştır.¹⁶⁷

24 Nisan 2003 tarihinde, Milletvekilleri Halil Ürün, Ömer Abuşoğlu ve Taipei Türk Ticaret Ofisi'nin Başkâtibi Tanju Ülgen, Tayvan'da Teşrii Yuan'ı ziyaret ederek Bakan Yardımcısı Chiang Pin-kung ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmede milletvekili Ürün, Bakan Yardımcısı Chiang Pin-kung'a, Tayvan-Türkiye arasındaki ticari ilişkileri daha da ilerletmek için Tayvanlı yetkililerin Türkiye'ye gelerek yatırım ortamını incelemesinin uygun olacağını ifade etmiştir.¹⁶⁸

19 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye'den gelen bir ekip ve Taipei Türk Ticaret

¹⁶⁶ "Deprem Tayvan'ı da 7,6'yla vurdu", Hurriyet,

<http://www.hurriyet.com.tr/deprem-tayvani-da-7-6-yla-vurdu-39103117> (04.06.2018).

¹⁶⁷ "Tayvan melekleri", Sabah, <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/09/26/g02.html> (04.06.2018).

¹⁶⁸ 江副院長接見土耳其國會議員乙行，立法院，(Türk milletvekilleri Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Chiang'ı ziyaret etmiştir, Teşrii Yuan),

<https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=39003> (04.06.2018).

Ofisi'nin Başkâtibi Umut Arık, Teşrii Yuan'ı ziyaret ederek Bakan Yardımcısı Chiang Pin-kung ile bir saat görüşme yapma fırsatı bulmuştur. Görüşmede, Bakan Yardımcısı Chiang Pin-kung, Tayvan-Türkiye arasında vize sistemini kolaylaştıracak ve turizmi canlandıracak bir yatırım ve ticaret anlaşmasının imzalanarak iki ülke ilişkilerinin geliştirmesini önermiştir. Bu konuda Türk yetkililer, Tayvan-Türkiye arasında doğrudan uçuşların olmasının hem ticareti hem de turizmi olumlu etkileyeceğini belirtmiş ve uçuşların China Airlines ve Türk Hava Yolları tarafından yapılmasının uygun olacağını belirtmiştir.¹⁶⁹

9 Eylül 2007 tarihinde İcra Yuan Ulusal Bilim Kurumu Başkan Yardımcısı Wu Tsung-tsong Türkiye'ye gelerek “Tayvan-Türkiye Bilim İşbirliği Konferansı”na katılmıştır. Konferans, Kocaeli, Gebze'deki TÜSSİDE Bilim Kampı'nda düzenlenmiştir. Konferansta Tayvan ve Türkiye arasında güvenlik, kablosuz iletişim ve ağ uygulamaları konularında işbirliği yapılabileceği belirtilmiştir.¹⁷⁰

17 Ekim 2012 tarihinde Türkiye Milletvekili, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nde Sekretarya Başkanı olan ve 2012 Uluslararası Cesur kadınlar Ödülü alan Şafak Pavey Tayvan'a giderek Teşrii Yuan Başkan Yardımcısı Hung Hsiu-chu ve Dışişleri Bakanlığı Batı Aysa-Afrika Daire Başkanı Wang Chien-yeh ile bir araya gelmiştir. Başkan Yardımcısı Hung Hsiu-chu ve Şafak Pavey görüşmesinde, insan hakları, eşitlik, kültürel ilişkiler, uluslararası insani yardım gibi konular üzerine konuşulmuştur. Bununla beraber Hung Hsiu-chu, Tayvan-Türkiye arasındaki ilişkilerin daha da ilerletilmesi için senede yaklaşık on milletvekilinin Tayvan'a davet edildiğini

¹⁶⁹ 江副院長接見土台基金會會長沙興及土耳其國會議員一行, 立法院, (Türkiye milletvekilleri Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Chiang'ı ziyaret etmiştir, Teşrii Yuan),

<https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=39149> (04.06.2017).

¹⁷⁰ 臺灣--土耳其科技合作研討會, 公務出國報告資訊網, (Tayvan - Türkiye Bilim ve Teknoloji İşbirliği Semineri, Resmi Yurtdışı Raporu),

http://event.fepz.org.tw/ReportFront/report_detail.jsp?sysId=C09602477 (04.06.2017).

belirtmiş ve milletvekillerinden Türkiye'ye döndükten sonra Tayvan-Türkiye arasında doğrudan uçuşların başlamasına yardımcı olmalarını rica etmiştir.¹⁷¹

Son birkaç senedir Tayvan ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin ortak çabalarıyla 15 Mayıs 2013 tarihinde iki ülke arasında seyahat eden vatandaşların vize işlemleri kolaylaştırılmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'ye gelmek isteyen Tayvan vatandaşları 20 dolar/15 Euro vize harcı vererek 30 güne kadar tek girişli e-vize ile İstanbul Atatürk, Sabiha Gökçen ve Ankara Esenboğa havalimanlarından ülkeye giriş hakkı elde etmişlerdir.¹⁷² Tayvan'a gelmek isteyen Türk vatandaşları ise Taoyuan Uluslararası Havaalanı'ndan giriş yapmaları ve dönüş bileti ibraz etmeleri, vize müracaat formu doldurmaları, iki adet vesikalık fotoğraf ibraz etmeleri ve 24 dolar işlem harcı ödemeleri karşılığında Tayvan'a giriş hakkı elde etmişlerdir.¹⁷³

7 Kasım'da Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu tarafından Tayvan-Türkiye İlişkileri Konferansı düzenlenmiştir. Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara Temsilcisi Chen Chin-hsien, Taipei Türk Ticaret Ofisi'nin Başkâtibi İsmet Erikan, bazı hükümet yetkilileri ve akademisyenler bu konferansa katılmıştır.¹⁷⁴

13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa'nın Soma ilçesinde, Türkiye tarihindeki en büyük maden ocağı faciası yaşanmış ve 301 madenci yaşamını yitirmiştir. İnsani yardım

¹⁷¹ 洪副院長接見土耳其國會議員乙行 5 人, 立法院, (Türkiye milletvekilleri Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Hung'i ziyaret etmiştir, Teşrii Yuan),

<https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=41781> (04.06.2017).

¹⁷² 外交部公眾外交協調會, 外交部聲明及公報彙編, 台北市, 外交部, (Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu, Dışişleri Bakanlığı Bildirisi ve Tebliği, Taipei, Dışişleri Bakanlığı), 2013, s. 131-134.

¹⁷³ “Türk ve Tayvan umuma mahsus pasaport hamillerine sınırda vize /e-Vize uygulamasının 15 Mayıs 2013 tarihinde başlatılması”, T.C. Dışişleri Bakanlığı,

http://www.mfa.gov.tr/turk-ve-tayvan-umuma-mahsus-pasaport-hamillerine-sinirda-vize-_e-vize-uygulamasinin-15-mayis-2013-tarihinde-baslatilmasi.tr.mfa (22.11.2017).

¹⁷⁴ Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara Temsilcisi Chen Chin-hsien USAK'ta bir konuşma yapmıştır, Oceanews,

https://www.ocacnews.net/overseascommunity/article/article_story.jsp?id=162366 (22.11.2017).

ve Tayvan-Türkiye arasındaki dostluk çerçevesinde Tayvan Hükümeti Türkiye’ye Soma Faciası dolayısıyla 100 bin ABD doları bağışta bulunmuştur.¹⁷⁵

20 Eylül 2014 tarihinde ise Tayvan vatandaşlarının tüm hava, deniz ve kara kapılarından Türkiye’ye e-vize ile giriş yapmalarının önü açılmıştır. Önceleri, Tayvan ve Türkiye vatandaşları birbirlerinin ülkelerine gitmek istediklerinde, en az bir defa aktarma (Hong Kong/Dubai) yapmak zorunda kalmaktaydı. Bu hem maddi kayıp hem de zaman kaybı demektir. Tayvan-Türkiye arasında direkt uçuşların başlaması için hükümetler çok çaba göstermiş ve nihayet 31 Mart 2015 tarihinde İstanbul-Taipei arasında haftanın yedi günü Türk Hava Yolları (THY) seferleri başlamıştır. THY'nin 109 ülkedeki 265. uçuş noktası olan Taipei'ye seferlerinin başlaması ile ilgili olarak THY Basın Müşavirliği'nden yapılan açıklamada şöyle denilmiştir: “Dünyanın sayıca en fazla ülke ve en fazla uluslararası istikamete uçan havayolu şirketi; Türk Hava Yolları'nın, yeni uçuş noktası Taipei. Bayrak taşıyıcı havayolunun Asya ve Uzakdoğu networkünde yer alan 33. uçuş noktası Taipei'ye ait seferler, bugünden itibaren haftada 7 gün olmak üzere İstanbul'dan karşılıklı olarak icra edilecek.”¹⁷⁶

1989 yılında Tayvan’ın ilk özel uluslararası havayolu firması olarak Evengreen Group bünyesinde kurulan Eva Air ve THY’nin Star Alliance üyesi olmaları nedeniyle bu iki havayolu şirketi aralarında 3 Haziran 2015 tarihinde İstanbul-Taipei-İstanbul parkurunda bir kod paylaşımı anlaşması imzalamıştır. 4 Haziran’da THY-Eva Air ortak uçuşları başlamıştır. 5 Mart 2016 tarihinde Eva Air, Taipei-İstanbul-Taipei parkurunda haftanın 4 günü uçuş başlatmıştır. Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de meydana gelen darbe girişiminden turizmin de kötü etkilenmesi sebebiyle Eva Air 25

¹⁷⁵ 中華民國一百零三年外交年鑑, (Çin Cumhuriyeti 2014 Diplomatik Yıllığı)

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2014/07.pdf (20.01.2018).

¹⁷⁶ “THY'nin Taipei Seferleri Başladı”, Haberler,

<https://www.haberler.com/thy-nin-taipei-seferleri-basladi-7138336-haberi/> (04.06.2018).

Temmuz’de Taipei-İstanbul seferlerini iptal ettiğini duyurmuştur.¹⁷⁷

10 Şubat 2016 tarihinden itibaren, Tayvan ve Türkiye vatandaşlarının e-vize başvurularında ödedikleri harçlar karşılıklı olarak kaldırılmış ve vatandaşlar ücretsiz e-vize ile seyahat edebilme imkânına kavuşmuştur.¹⁷⁸

1.2.8. Tayvan-Türkiye Arasındaki Diğer Ziyaretler

- 15 Eylül 1975, Dünya Anti-Komünistler Birliği’nin üyesi olan Dr. Fethi Tevetoglu, Tayvan’a gelerek Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan ile buluşmuştur.¹⁷⁹
- 28 Ekim 1975, Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan, Adalet Partisi Milletvekilleri Mustafa Gülcügil, Ahmet İhsan Kırımlı ile görüşme yapmıştır¹⁸⁰
- 15 Aralık 1975, Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan, Türkiye Milletvekili Sabit Osman Avcı ve Dünya Anti-Komünistler Birliği Türkiye Şubesi Başkanı Fethi Tevetoglu ile görüşmüştür.¹⁸¹
- 9 Mart 1976, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi’nin üyesi olan Suat Erler, Tayvan

¹⁷⁷ “Uçuş başladıktan 4 ay sonra Eva Air ayın 25’inde Taipei-İstanbul seferlerini iptal etmiştir.”, Apple Daily,

<https://tw.appledaily.com/new/realtime/20160721/912644/> (25.11.2017).

¹⁷⁸ “Türk Pasaportu Sahiplerine ROC (Tayvan)’a E-Vize Uygulaması”, Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan),

https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/416.html (20.04.2017).

¹⁷⁹ 嚴家淦總統文物,中華民國六十四年嚴家淦總統活動輯(十), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan’ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975 yılı koleksiyonu <10>, Academia Historica), 006-03020-00010-004.

¹⁸⁰ 嚴家淦總統文物,中華民國六十四年嚴家淦總統活動輯(十), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan’ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975 yılı koleksiyonu <10>, Academia Historica), 006-030205-00016-001.

¹⁸¹ 嚴家淦總統文物,中華民國六十四年嚴家淦總統活動輯(十九), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan’ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975 yılı koleksiyonu <19>, Academia Historica), 006-030205-00019-007.

Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ı ziyaret etmiştir.¹⁸²

- 7 Mayıs 1976, Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sabit Osman Avcı ile buluşmuştur.¹⁸³
- 26 Ocak 1977, Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan ve Türk-İş Teşkilat Sekreteri Ethem Ezgü bir görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁸⁴
- 7 Aralık 1977, Dünya Anti-Komünistler Birliği Türkiye Şubesi Başkanı Fethi Tevettoğlu, Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ı ziyaret etmiştir.¹⁸⁵
- 14 Mart 1990, Milletvekili Mehmet Aydın başkanlığındaki bir Meclis heyeti Tayvan'ı ziyaret etmiştir.¹⁸⁶
- 29 Ekim 1990, İstanbul Belediyesi Genel Sekreteri Alev Çoşkun, Tayvan'ı ziyaret etmiştir.¹⁸⁷
- 13 Haziran 1991, Milletvekili Vefa Tanır başkanlığındaki bir Meclis heyeti Tayvan'ı ziyaret etmiştir.¹⁸⁸
- 22 Haziran 1992, Bayındırlık ve İskân Bakanı Onur Kumbaracıbaşı, Tayvan'ı

¹⁸²嚴家淦總統文物, 中華民國六十五年嚴家淦總統活動輯(三), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkan Yen Chia-kan 1976 yılı koleksiyonu <3>, Academia Historica), 006-030205-00023-006.

¹⁸³嚴家淦總統文物, 中華民國六十五年嚴家淦總統活動輯(九), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkan Yen Chia-kan 1976 yılı koleksiyonu <9>, Academia Historica), 006-030205-00029-007.

¹⁸⁴嚴家淦總統文物, 中華民國六十六年嚴家淦總統活動輯(一), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkan Yen Chia-kan 1977 yılı koleksiyonu <1>, Academia Historica), 006-030205-00053-010.

¹⁸⁵嚴家淦總統文物, 中華民國六十六年嚴家淦總統活動輯(二十七), 國史館, (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkan Yen Chia-kan 1977 yılı koleksiyonu <27>, Academia Historica), 006-030205-00079-010.

¹⁸⁶Çin Cumhuriyeti 1989/1990 Diplomatik Yıllığı, 1990, s. 765.

¹⁸⁷Çin Cumhuriyeti 1991 Diplomatik Yıllığı, 1991, s. 607.

¹⁸⁸Ibid., s. 750.

ziyaret etmiştir.¹⁸⁹

- 15 Mart 1993, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın eşi Semra Özal Tayvan'a gerçekleştirdiği bir ziyarette Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui ile bir araya gelme fırsatı bulmuştur.¹⁹⁰
- 15 Kasım 1993, eski Türkiye Başbakan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli ve bir Meclis heyeti Tayvan'a ziyarette bulunmuştur.¹⁹¹
- 23 Nisan 1994, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Kurucu başkanı Umut Arık Tayvan'a ziyarette bulunmuştur.¹⁹²
- 8 Mayıs 1995, Türkiye Tarım ve Köyişleri Bakanı Refaiddin Şahin ve milletvekili Yıldırım Avcı, Tayvan'a ziyarette bulunmuştur. Çin Cumhuriyeti Denetleme Yuan Ortadoğu Heyeti Haziran'da Türkiye'yi ziyaret etmiştir.¹⁹³
- 12-16 Şubat 1996, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) Başkan Yardımcısı Yaşar Togo Tayvan'a gelmiştir. 13 Şubat'ta TİKA Başkan Yardımcısı Yaşar Togo, Tayvan Dışişleri Bakanlığı, Dış Ticaret Bürosu'nu ziyaret etmiştir. Yaşar Togo, 14 Şubat'ta Türkiye Cumhuriyeti Taipei Türk Ticaret Ofisi'ni, Tayvan İhracat-İthalat Bankası'nı, Uluslararası Ekonomik İşbirliği Kalkınma Fon Yönetimi Konseyi'ni, Tayvan Ekonomi Bakanlığı'nı ziyaret etmiştir. 15 Şubat'ta da Hsinchu Bilim ve

¹⁸⁹ 外交部外交年鑑編輯委員會, 中華中華民國八十一年外交年鑑, 臺灣, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1992 Diplomatik, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı), 1992, s. 742.

¹⁹⁰ 李登輝總統文物, 李登輝底片資料輯集-中華民國八十二年三月, 國史館, (Cumhurbaşkan Lee Teng-hui'nin Eserleri, Lee Teng-hui 1993 yılı koleksiyonu, Academia Historica), 007-030208-00008-036.

¹⁹¹ 外交部外交年鑑編輯委員會, 中華中華民國八十二年外交年鑑, 臺灣, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1993 Diplomatik, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı), 1994, s. 550, 585-586.

¹⁹² 外交部外交年鑑編輯委員會, 中華中華民國八十三年外交年鑑, 臺灣, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1994 Diplomatic Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı), 1994, s. 662.

¹⁹³ 外交部外交年鑑編輯委員會, 中華中華民國八十四年外交年鑑, 臺灣, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1995 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı), 1995, s. 735.

Endüstri Parkı'nı ziyaret etmiştir.¹⁹⁴

- 25 Kasım 1996, Milletvekili Abdulkadir Aksu başkanlığındaki bir Meclis heyeti Tayvan'ı ziyarette etmiştir.
- 25 Mart 1997, Teşrii Yuan Ortadoğu Ekonomi Heyeti Türkiye'ye gelmiştir.¹⁹⁵
- 28 Şubat- 3 Mart 1998, Tayvan'ın tanınmış ressamı Li-Chi-mao ve diğer ressamlarla Türkiye'de ortak sergi açmıştır.¹⁹⁶
- 11 Aralık 1999, Demokrat Türkiye Partisi Genel Başkanı İsmet Sezgin, eşi ile Tayvan'ı ziyaret etmiştir.¹⁹⁷
- 19 Mayıs 2000, Türk-Tayvan Vakfı Başkanı Refaiddin Şahin ve beraberindeki milletvekilleri, 20 Mayıs'ta Tayvan'nin Cumhurbaşkanı yemin törenine katılmak üzere Tayvan'a gelmiştir.¹⁹⁸
- 8 Ekim 2000, Türkiye Başbakanlık Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri olan Necdet Buluz ve ETV'nin muhabiri Bülent Erandaç, Tayvan Ulusal Günü Basın Heyeti olarak Tayvan'a gelmiştir.¹⁹⁹
- 12 Ocak 2001, Milletvekilleri Mehmet Hanifi Tiryaki, Mahmut Erdir, Necati Albay Tayvan Dışişleri Bakanlığı'nın daveti üzerine Tayvan'ı ziyaret etmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁴ 外交部國際合作署副署長訪華簡歷及行程表,國史館, (TİKA Başkan Yardımcısı'nın Tayvan'ı ziyaret etmesi, Academia Historica), 113000000356A.

¹⁹⁵ 中華民國八十六年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1997 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac1997/86-3.html (20.01.2018).

¹⁹⁶ 中華民國八十七年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1998 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac1998/section_3/page3-1-2.htm (20.01.2018).

¹⁹⁷ 中華民國八十八年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1999 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac1999/mo6/12.htm (20.01.2018).

¹⁹⁸ 中華民國八十九年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2000 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2000/mofa_23.htm (20.01.2018).

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ 中華民國九十年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2001 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2001/mainframe.htm (20.01.2018).

- 9 Ekim 2002, Türkiye eski Başbakan Yardımcısı İsmet Sezgin Tayvan’a gelerek Cumhuriyet Bayramı’na katılmıştır.
- 12 Nisan 2004 tarihinde Milletvekilleri Osman Seyfi ve Ramazan Can Tayvan’ı ziyaret etmiştir.
- 17 Mayıs 2004, Milletvekilleri Ali Ögüten, Ümmet Kandoğan ve Türk-Tayvan Vakfı Başkanı Refaiddin Şahin Tayvan’ı ziyaret etmiştir.
- 13 Haziran 2004, Tayvan Teşrii Yuan Bakan Yardımcı Chiang Pin-kung başta olmak üzere on üç kişiden oluşan bir Meclis Heyeti Türkiye’ye resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 17 Kasım 2004, Milletvekilleri Sami Tandoğan ve Türk-Tayvan Vakfı Refaiddin Şahin Tayvan’a gelmiştir.²⁰¹
- 8 Nisan 2005, Milletvekilleri Afif Demirkıran, Feyzi Berdibek ve Abdalbaki Türkoğlu Tayvan’ı ziyaret etmiştir.
- 2 Mayıs 2005, Tayvan Merkez Bankası Heyeti İstanbul’a gelerek Asya Kalkınma Bankası 38’inci Yıllık Genel Kurul Toplantısı’na katılmıştır.
- 11 Ağustos 2005, Tayvan Milli Eğitim Bakanı Tu Cheng-sheng, Türkiye’yi ziyaret etmiştir.
- 7 Kasım 2005, Milletvekili Ümmet Kandoğan Tayvan’ı bir kez daha ziyaret etmiştir.
- 17 Kasım 2005, Keçiören Belediye Başkanı Turgut Altınok Tayvan’a ziyarette bulunmuştur.²⁰²
- 27 Mart 2006 tarihinde Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı Abdullah Atalar

²⁰¹ 中華民國九十三年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2004 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2004/11/11_05.htm (20.01.2018).

²⁰² 中華民國九十四年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2005 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-/almanac/almanac2005/WebPages/MICO/11/11_00.htm (20.01.2018).

Tayvan'ı ziyaret etmiştir.

- 4 Haziran 2006, Hacettepe Üniversitesi Rektörü Tunçalp Özgen Tayvan'ı ziyaret etmiştir.²⁰³
- 14 Ağustos 2006, TBMM Başkanvekili Ali Dinçer Tayvan'a gelerek Sun Yat-sen'in Mustafa Kemal ATATÜRK gibi devrim yaparak cumhuriyeti kurması sebebiyle Sun Yat-sen'e hayran olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Uygurlu göçmenler nedeniyle Çin ile ilişkilerini bozmak istememesine rağmen Tayvan ile ilişkilerini geliştirmesinin iki ülke için faydalı olacağını dile getirmiştir.²⁰⁴
- 2 Aralık 2006, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanı Nüket Yetiş ve altı kişiden oluşan heyet Tayvan'ı ziyaret etmiştir.²⁰⁵
- 13 Mart 2007, Milletvekilleri Alim Tunç, Ağah Kafkas ve Y. Selahattin Beyrıbey Tayvan'a ziyarette bulunmuştur.
- 9 Nisan 2007, Antakya Belediye Başkanı Mehmet Yeloğlu Tayvan'a gelmiştir.
- 25 Aralık 2007, Tayvan Teşrii Yuan'a bağlı Dışişleri ve Milli Savunma Komitesi Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Aynı gün, Mustafa Ataş, Halide İncekara, Mahmut Dede, Fevzi Şanverdi, Abdülhadi Kâhya ve Osman Kılıç'tan oluşan Meclis Heyeti Tayvan'a resmi ziyarette bulunmuştur.²⁰⁶
- 31 Mart 2008, Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı Reha

²⁰³ 中華民國九十五年外交年鑑,外交部, (Çin Cumhuriyeti 2006 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2006/html/01.html (20.01.2018).

²⁰⁴ 鍾副院長接見土耳其國會副議長丁契爾伉儷,立法院, (Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Chung ile TBMM Başvekili Ali Dinçer bir araya gelmiştir, Teşrii Yuan),

<https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=39545> (20.01.2018).

²⁰⁵ 中華民國九十五年外交年鑑,外交部, (Çin Cumhuriyeti 2006 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2006/html/01.html (20.01.2018).

²⁰⁶ 中華民國九十六年外交年鑑,外交部, (Çin Cumhuriyeti 2007 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2007/html/aa.htm (20.01.2018).

Denemeç ve Milletvekili Ömer Dinçer Tayvan'ı beş gün ziyaret etmiştir.

- 19 Kasım 2008, Mehmet Sekmen, Nusret Bayraktar, Fatih Metin, Haydar Kemal Kurt, Mehmet Emin Ekmen, Mustafa Hamarat, Mustafa Ünal'dan oluşan Meclis Heyeti Tayvan'a altı günlük bir ziyarette bulunmuştur.²⁰⁷
- 29 Temmuz 2009, Milletvekilleri Hüseyin Tanrıverdi, Ali Rıza Alaboyun ve Orhan Karasayar Tayvan'a gelmiştir.
- 9 Aralık 2009, Milletvekilleri İdris Naim Şahin ve Mehmet Hilmi Güler Tayvan'ı ziyaret etmiştir.²⁰⁸
- 2010, Türkiye'den Tayvan'a gelen milletvekilleri İdris Naim Şahin, Hüseyin Tanrıverdi, Ali Rıza Alaboyun, Mehmet Hilmi Güler, Vahit Erdem, Orhan Karasayar ve Alaattin Büyükkaya'dır.²⁰⁹
- 6 Mayıs 2014, DEİK Başkanı Yavuz Onay başta olmak üzere bir ekonomi heyeti Tayvan'a gelerek "5. Tavyan-Türkiye Ekonomi İşbirliği Konferansı"na katılmıştır.
- 24 Ağustos 2014, Başbakanlık e-Devlet Danışma Grubu Başkanı Dr. A. Ramazan Altınok ve TASAM Başkanı Süleyman Şensoy, Tayvan'ı ziyaret etmiştir.²¹⁰
- 31 Ağustos-4 Eylül 2016, Tayvan Ekonomi Bakanlığı Dış Ticaret Başkanı Yang Jen-ni başta olmak üzere ekonomi heyeti, ticaret ve yatırım işbirliği geliştirmek üzere Türkiye'ye gelmiştir.²¹¹

²⁰⁷ 中華民國九十七年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2008 Diplomatik Yıllığı)

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2008/html/01.html (20.01.2018).

²⁰⁸ 中華民國九十八年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2009 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2009/html/01A.html (20.01.2018).

²⁰⁹ 中華民國九十八年外交年鑑, 外交部, (Cumhuriyeti 2009 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2010/2.1.2.pdf (20.01.2018).

²¹⁰ 中華民國一百零三年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2014 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2014/25.pdf (28.03.2018).

²¹¹ 中華民國一百零五年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2016 Diplomatik Yıllığı),

2. EKONOMİ

1934 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasında Dostluk Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Çin Cumhuriyeti, iki ülke arasında bir ticaret antlaşmasının imzalaması için de çaba göstermiştir. Bunun yanı sıra, Çin Cumhuriyeti Hükümeti 1949 yılında Tayvan'a taşındıktan sonra özellikle ekonominin geliştirilmesi için gayret sarf etmiştir. 1950'lerde genel hatlarıyla hafif sanayi ve ithal ikameci sanayileşme ekonomi politikası izlenmiştir. Tayvan, 1960'larda ihracat serbest bölgeleri (*export processing zone*) kurarak genel olarak ihracata yönelik büyüme ve kalkınma politikaları uygulamıştır. 1970'lerde yaşanan petrol krizinden etkilenmemek için On-Altyapı Projesi ve ağır sanayi ekonomi politikası uygulanmıştır. Bununla beraber 1970'lerin sonundan itibaren Tayvan ekonomi politikası ağır sanayi ve teknoloji odaklı hale gelmiştir.²¹²

Türkiye, 1950'lerde genel itibarıyla tarımsal genişleme ve ithal ikameci sanayileşme ekonomi politikaları uygulamıştır. 1960 ve 1980 yılları arasında ithal ikameci sanayileşme ekonomi politikasının uygulanmasına devam edilmiştir. 1980'lerden itibaren ithal ikameci sanayileşme, ihracat dayalı büyüme ekonomi politikasına dönüşmüştür.²¹³

2.1. Tayvan-Türkiye Arasında Ticaret Anlaşması İmzalanmasına Yönelik Girişimler

Genellikle dostluk antlaşmaları bir ticaret antlaşmasıyla birlikte imzalanmasına

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/YearBook/105/PDF/%E5%A4%96%E4%BA%A4%E5%B9%B4%E9%91%91%E5%AE%8C%E6%95%B4%E6%8E%92%E7%89%88.pdf (28.03.2018).

²¹² Murray A. Rubinstein, "Taiwan's Socioeconomic Modernization, 1971-1996", Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999, s. 366-374.

²¹³ Bent Hansen, *A World Bank Comparative Study: The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth-Egypt and Turkey*, Washington, Oxford University Press, 1991, s. 264.

rağmen Türkiye ve Çin Cumhuriyeti arasında 4 Nisan 1934 tarihinde imzalanan Dostluk Antlaşması yanında taraflar bir ticaret antlaşması imzalanması konusunda ortak bir görüşe varamamışlardır. Bunun sebebi, Çin Cumhuriyeti'nin Çing Hanedanlığı zamanında vermiş olduğu ticari imtiyazlar dolayısıyla oldukça zarar görmesi ve bu sebeple ticari imtiyazlara sıcak bakmamasıdır. Aslında Çin Cumhuriyeti, Türkiye'yle bir ticaret antlaşması imzalamak istemekte, ancak Türkiye'ye bir ticari imtiyaz vermek istememektedir. Bu da Türkiye'nin ticaret antlaşmasına soğuk bakmasına neden olmaktadır. Nitekim Türkiye, Tayvan'la ticarete diğer ülkelerle aynı kategoride olaksa bir ticaret antlaşması imzalanmasını değerli bulmamaktadır.²¹⁴

Tayvan, Türkiye ile ticaret antlaşmasını imzalamak için Türkiye'nin ekonomik durumunu incelemiştir. 1954 yılında, Türkiye'nin Tayvan Büyükelçisi İzzet Aksalur Türkiye'ye döndükten sonra T.C Dışişleri Bakanlığı'na Tayvan ile ticaret yapılmasını teklif etmiştir. Tayvan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Liu ve T.C Dışişleri Bakanlığı Ekonomi İşleri Müsteşar Yardımcısı Turgut Menemencioğlu bir araya gelerek imzalanması düşünülen ticaret antlaşması hakkında konuşmuşlardır.²¹⁵ Tayvan ağırlıklı olarak ihrac kalemini oluşturan şeker, çay ve kafur Türkiye'nin ithalatını yaptığı ürünler arasındadır. Bundan dolayı Tayvan ve Türkiye öncelikli olarak bu ürünlerin ticaretini yapmak için çaba göstermiştir. Ne var ki, Tayvan'ın kafur üretim kapasitesi halihazırda gerçekleştirdiği ihracatı anca karşıladığından bu ürünü Türkiye'ye ihrac etmesi pek olası görünmemektedir. Bununla beraber Türkiye şeker ithal ettiği gibi üreten de bir ülke olduğu için çok fazla şekere ihtiyaç duymamaktadır. Türkiye'nin çimentoya ihtiyacı vardır. Ancak, Tayvan'daki fiyatların pahalı olması sebebiyle Türkiye bu ihtiyacını diğer ülkelerden karşılamaktadır. Ayrıca, Türkiye döviz bakımından sıkıntıda

²¹⁴ Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, 11-04-02-06-03-006, s. 8.

²¹⁵ 外交部, 我國與土耳其經貿往來(一), 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Tayvan-Türkiye Ticari İlişkileri<1>, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-30-01-04-002, s. 3-4.

olduğu için ürünlerin bedelini nakit olarak ödeyemezdi. Bundan dolayı, Tayvan'ın Türkiye ile ticaret antlaşması imzalanması tekrar ertelenmiştir.²¹⁶

Tayvan tarafından 1958'de hazırlanan Türkiye ekonomik durum raporuna göre, Türkiye döviz bakımından sıkıntıda olduğu için diğer ülkelerle nadiren nakit para ile ticaret yapmıştır. Ayrıca Türkiye'de enflasyon olduğu için ihraç edilen ürünlerin fiyatları yükselmiştir. Bundan dolayı Tayvan ve Türkiye arasında ticaret yapılacak ürünler arasında çay ve tütün kalmıştır.²¹⁷ Bu doğrultuda, Tayvan'dan Türkiye'ye çayın, Türkiye'den de Tayvan'a tütünün ihraç edilmesi planlanmıştır. Ancak Tayvan'ın tütüne olan talebi acil olduğu için o sene "Tayvan Tütün ve İçki Tekel Bürosu" tütün üzerine ihaleye çıkılmasına karar vermiş ve Yunanistan'ın tütün şirketi tütün ihalesini almıştır.²¹⁸

Kasım 1960'ta Tayvan'ın Türkiye Büyükelçiliği, Türkiye Tekel Genel Müdürlüğü'nden doğrudan 20 bin kilo tütün alacağını belirtmiştir.²¹⁹ Mart 1961'de Türkiye'den ihraç edilmesi öngörülen tütün örneği Tayvan'a gönderilmiştir. İlk başta, kilogramı 1,43 ABD dolarından 10 bin kg "American Grade" cinsi; kilogramı 0,58 ABD dolarından 10 bin kg de "Grade 3" cinsi tütünün ticaretinin yapılacağı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak "Grade 3" cinsi tütünün bir kilogramı 0,75 ABD dolara kadar yükselmiştir. Diğer taraftan Türkiye, 1959 yılı mahsülü American Grade cinsi tütün kalmadığı için onun yerine ücreti daha yüksek olan 1960 yılı mahsülü American Grade cinsi tütün vereceğini belirtmiştir. Türkiye'nin hem uzun bir süre zarfında ürünleri göndermemesi hem de fiyatların yükselmesi sebebiyle Tayvan, Türkiye Tekel

²¹⁶ *Ibid.*, s. 39-41.

²¹⁷ 外交部, 我國與土耳其經貿往來(二), 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Tayvan-Türkiye Ticari İlişkileri <2> , The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-30-01-04-003, s. 57.

²¹⁸ *Ibid.*, s. 74-80.

²¹⁹ *Ibid.*, s. 137.

Genel Müdürlüğü ile doğrudan tütün ticareti yapmak yerine ihaleye çıkılmasına karar vermiştir.²²⁰

1962’de Tayvan, ikili ekonomik ilişkilerin gelişmesi için İzmir Enterasyonal Fuarına (İEF) katılmaya karar vermiş ve bu durumu Türkiye’ye iletmiştir. Mayıs ayında İEF’de gösterilecek ürünler toplanmış ve 19 Mayıs’ta Taipei’de bir ön sergi yapılmıştır. 24 Ağustos’ta da Tayvan, İEF’e resmen katılmıştır.²²¹

Ocak 1963’te T.C. Dışişleri Ekonomik İşler eski Müsteşarı Turgut Aytuğ Türkiye’nin Tayvan Büyükelçisi olmuştur. Tayvan ve Türkiye arasında bir ticaret antlaşması imzalanması husus yeniden gündeme gelmiştir. Mart 1963’te Tayvan tarafından yeniden hazırlanan Tayvan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Ticaret Antlaşması imzalanmasına ilişkin raporda Tayvan ve Türkiye’nin ticaret yaparken karşılaştığı sorunlar belirtilmiştir.²²² Bunlar aşağıda sıralanmaktadır:

1. Türkiye genellikle ağır sanayi ürünleri, çelik ve petrol ithal etmektedir. Bu nedenle Tayvan’dan hafif sanayi ürünlerinin Türkiye’ye ihraç edilmesi çok mümkün gözükmemektedir. Bunun yanı sıra Tayvan ve Türkiye arasında doğrudan ve düzenli seferler olmadığı için ticarete konu ürünlerin nasıl gönderileceği de ayrı bir sıkıntı olarak ortaya çıkmaktadır.
2. Tayvan ve Türkiye arasındaki ticari ilişkileri bir türlü istenen yoğunluğa kavuşamamıştır.

Bundan dolayı raporda, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Antlaşması yerine bir “Takas Antlaşması”nın imzalanmasının daha yerinde olacağı

²²⁰ *Ibid.*, s. 184.

²²¹ *Ibid.*, s. 210-214.

²²² 外交部, 我國與土耳其經貿往來(三), 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Tayvan-Türkiye Ticari İlişkileri <3> , The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-30-01-04-004, s. 13-14, 42-44.

değerlendirmesinde bulunulmuştur.

Takas Antlaşması, genel olarak II. Dünya Savaşı'nın ardından döviz bakımından darda olan ülkelerin birbirleri ile imzaladıkları bir çeşit ticaret anlaşmasıdır. Raporda ayrıca, Tayvan ve Türkiye'nin aralarında ithal ve ihraç edebilecekleri ürün gruplarının görece az olmasından dolayı ticaret antlaşması imzalamak yerine takas antlaşması imzalanmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Bahsi geçen rapordan esinlenerek Tayvan'ın Türkiye'ye ilişkin 1963'deki temel ekonomi politikası ticaret antlaşması yerine bir takas antlaşmasının imzalanması olmuştur.

20 Ağustos 1966 tarihinde Tayvan, diğer kırk-üç ülkenin de katılım gösterdiği 35. İEF'e katılmıştır. Tayvan, fuarda 120 şirket ile 210 m²'lik bir pavyon alanı kaplamıştır. İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar, İEF açılış töreninde Tayvan'ın fuara gösterdiği katılımdan oldukça memnun olduklarını belirterek Tayvan'ın gelecek fuarlara da katılmaları yönünde davette bulunmuştur. Tayvan'ın pavyon tasarımının şık ve ürünlerin kaliteli olmasından ötürü İEF katılımcıları da Tayvan bölümüne büyük ilgi göstermişlerdir. Fuarın birinci günü Tayvan pavyonunu 50 bin kişi ziyaret etmiştir. Tayvan pavyonu, fuarın sona erdiği 22 Ağustos'a kadar en az 100 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir.²²³

ÇHC, İEF'e katılamamasına rağmen Türkiye ile ticaret yapmak için büyük çaba göstermiştir. 30 Kasım 1966 tarihinde ÇHC'nin gayri resmi ticaret heyeti Türkiye'ye gelmiş ve İstanbul'daki iş adamlarıyla buluşmuştur. Heyet, 5 Aralık'ta İzmir'e gelerek İzmir'deki iş adamlarıyla buluşmuştur. ÇHC ve Türkiye bu yıllarda resmi ilişkilere sahip olmamasına rağmen Heyet Türkiye'den Çin'e, pamuk, tütün, kuruyemiş ve hammadde ithal edeceğini belirtmiştir.²²⁴

Aslına bakılırsa Tayvan ve Türkiye, eskiden beri komünizme karşı oldukları ve

²²³ *Ibid.*, s. 261-270, 276-291.

²²⁴ *Ibid.*, s. 308-311, 314.

yakın dostluk içinde bulunduklarından uzun yıllar boyunca ÇHC'nin Türkiye ile resmi ilişkiler kurmasına yönelik çabalar boşa çıkmıştır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi Kıbrıs Meselesi'nden dolayı 1965'te Türk dış politikasında yaşanan değişiklik Türkiye'nin çok yönlü dış politika izlemeye başlaması çerçevesinde komünist ülkelere de sıcak bakmaya başlamasına vesile olmuştur. Bundan hareketle Türkiye, komünist ülkelerle ticari ve diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu çerçevede 1960'ların başından beri Türkiye'nin ÇHC'yi tanıyacağına yönelik iddialar söylenegelmiştir.

Tarihler 4 Ağustos 1971'i gösterdiğinde Türkiye, ÇHC ile Paris'te bir bildiri imzalayarak resmi ilişkiler kurduğunu dünyaya duyurmuştur. 5 Ağustos'ta da Tayvan ile 37 yıllık resmi ilişkilerini kestiğini ilan etmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye ve Tayvan siyasi ilişkileri gibi ticari ilişkileri de büyük darbe almıştır.

2.2. Dış Ticaret Göstergeleri

2.2.1. 1950-1980 Arası

Küçük bir ada ülkesi olan Tayvan, adanın yalnızca %30'unun tarıma elverişli olması ve doğal kaynaklar bakımından fakir olması nedeniyle ihtiyaçlarının çoğunu ithalat yoluyla karşılamak zorunda kalmış ve bu da dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Tayvan büyük oranda, demokratik bir ittifak olan ABD'den yardım almıştır. ABD yardımı ile Tayvan'ın ithal ikameci sanayileşme politikası çerçevesinde hafif sanayi gelişimi sağlanarak dış ticaret açığı küçültülmüştür. Kısaca, ABD Yardımlarının Tayvan'ın 1950'lerdeki ekonomik gelişiminin temelini oluşturduğu söylenebilir.

1960'larda Tayvan Hükümeti döviz reformları, yatırım teşvik ve ihracat dayalı büyüme politikaları izlemiştir. Tayvan, ihracata dayalı büyüme politikası kapsamında ihracat serbest bölgeleri (*export processing zone*) kurmaya başlamıştır. Aralık 1966

yılında Kaohsiung Şehri’nde dünyanın ilk ihracat serbest bölgesi açılmıştır. 1960’larda yürütülen başarılı ekonomi politikaları dolayısıyla Tayvan’ın ekonomisi hızla gelmiş ve Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) her sene yaklaşık %9,7 oranında artmıştır. Bu dönem “Tayvan Mucizesi” olarak bilinmektedir.²²⁵

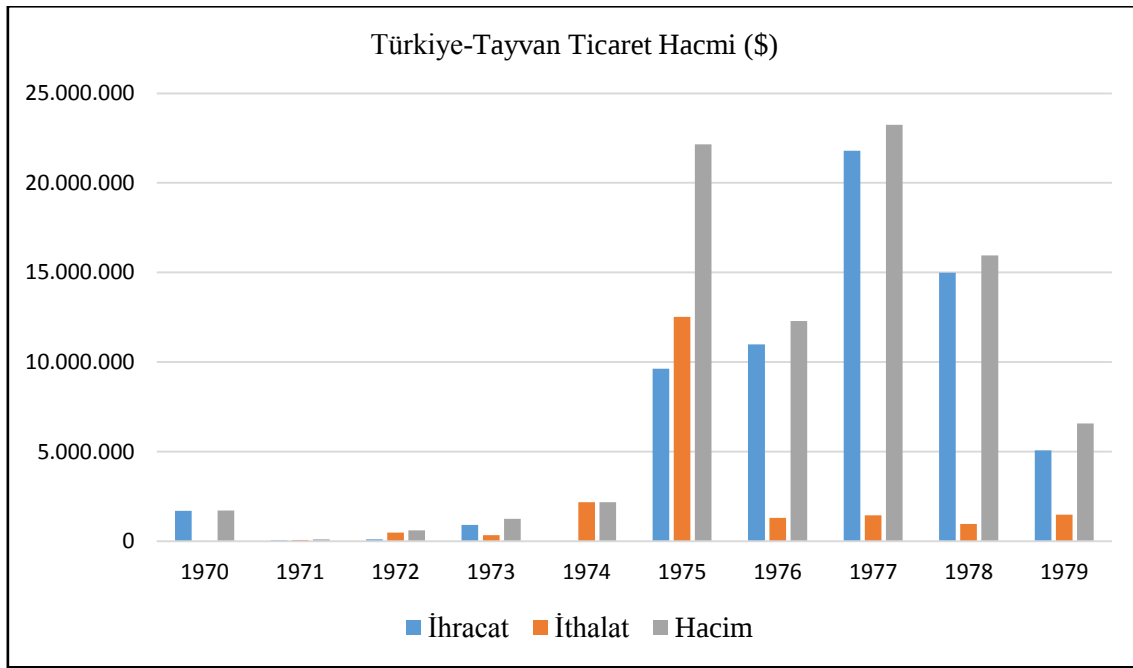
Türkiye’de ise, 1950’lerde genel itibarıyla tarımsal genişleme ve ithal ikameci sanayileşme politikaları izlenmiştir. Türkiye henüz gelişmemiş endüstriye sahip olduğundan ithal ikameci sanayileşme politikasını 1962 yılında İnönü Hükümeti döneminde de sürdürmüştür.²²⁶ Bununla beraber Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı tarafından milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına ve gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş Yıllık (1963-1967) Kalkınma Planı hazırlanmış ve sonraki yıllarda beşer yıllık dönemler itibarıyla hazırlanmaya devam etmiştir.

Türkiye-Tayvan arasındaki 1970’li yıllardaki dış ticaret verileri aşağıdaki gibidir:²²⁷

²²⁵ Wang, 1999, s. 331-335.

²²⁶ Hansen, 1991, s. 360.

²²⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://tuik.gov.tr/> (01.06.2018)

Şekil 1: 1970-1979 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi

Şekil 1’de görüldüğü üzere, Tayvan ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler çok yoğun olmamasına rağmen ticaret hacmi yıldan yıla artış göstermiştir. Ancak 1971 yılında Türkiye’nin Tayvan ile resmi ilişkilerini kesmesi sebebiyle o sene dış ticaret hacmi 1,7 milyon dolardan 110 bin dolara düşmüştür.

1972 ve 1973 yıllarında Tayvan ve Türkiye arasındaki ticaret yeniden artışa geçmiştir. 1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı’nda bölgedeki petrol üreten ülkelerin petrolü sadece İsrail’e karşı değil Batı’ya bir silah olarak kullanmaya karar vermesi tüm dünyada petrol krizine neden olmuştur.²²⁸ Türkiye ekonomisi bu petrol krizinden şiddetli bir biçimde etkilenmiştir. 1974 yılında Türkiye’nin Tayvan’a yönelik ihracat miktarı 913 bin dolardan 10 bin dolara düşmüş, ithalat miktarı ise 333 bin dolardan 2,1 milyon dolara yükselmiştir.

Yukarıda da değinildiği gibi Tayvan, 1974 yılındaki petrol krizinin yıkıcı etkisinden kurtulmak ve ekonomik gelişimi ilerletmek için “On-Altyapı Projeleri”ni

²²⁸ Armaoğlu, 2012, s. 867.

ilan etmiştir. Bu projeler kapsamında, kuzeyden güneye karayolu yapılması, mevcut tren yolunun elektrikleştirilmesi, iki liman daha kurulması, bir uluslararası havalimanı yapılması, bir gemi tersanesi yapılması, bir çelik fabrikası kurulması, petro-kimya endüstrisinin geliştirilmesi ve nükleer santraller yapılması planlanmıştır. Tayvan gerek bu altyapı projeleri gerekse bölgeye olan uzaklığı sayesinde petrol krizinden çok fazla etkilenmemiştir. 1974 ve 1975 yılları hariç olmak üzere Tayvan'ın ekonomik senelik büyüme oranı %10 olarak gerçekleşmiştir.

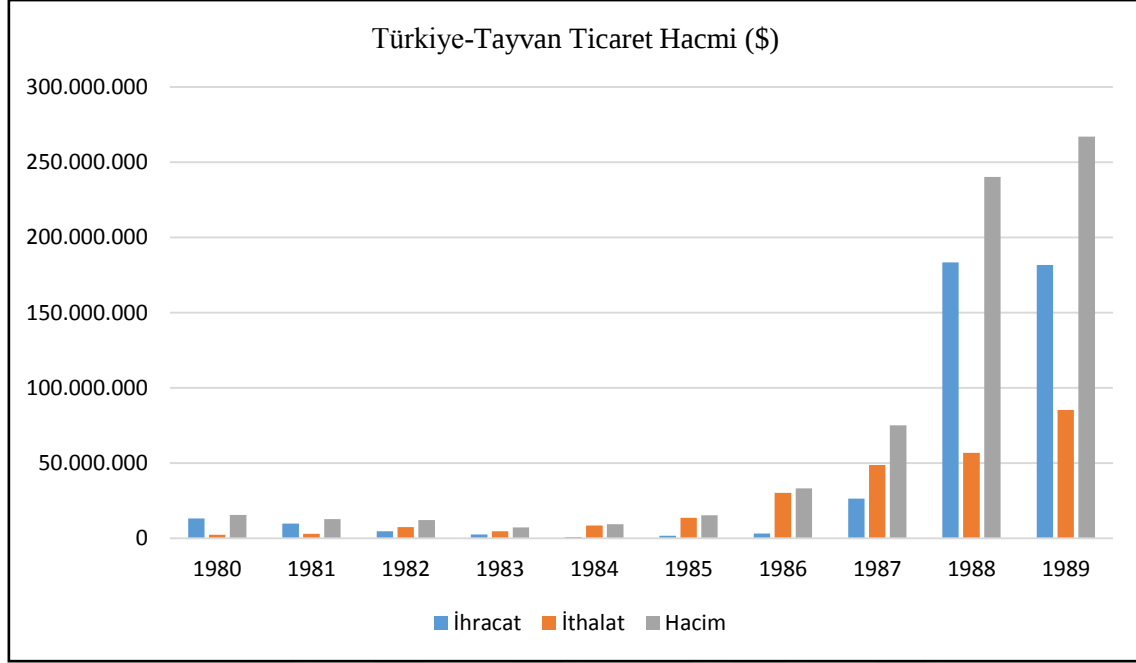
1979 yılında meydana gelen İran İslam Devrimi'nin etkisiyle İran'ın petrol üretimi günlük 4,8 milyon varile düşmüş ve petrol üretiminde oluşan bu azalma petrol fiyatlarını iki kat artırmıştır.²²⁹ Bu ikinci petrol krizi nedeniyle 1979 yılında Tayvan ve Türkiye arasında ticaret hacmi 15 milyon dolardan 6,5 milyon dolara kadar düşmüştür.

1970'lerde Türkiye'nin, Tayvan'a en çok ihraç ettiği ürünleri sırasıyla, 55. fasılda yer alan pamuk; 26. fasılda yer alan metal cevherleri, cüruf ve kül; 13. fasılda yer alan boyacılıkta/debagatte kullanılan bitkisel madde, zambak, reçine vs.; 24. fasılda yer alan tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler ve 58. fasılda yer alan halı, kilim, duvar, kadife, pelüş vs. oluşturmuştur. Diğer taraftan, aynı zaman aralığında Türkiye'nin Tayvan'dan en çok ithal ettiği ürünleri sırasıyla, 10. fasılda yer alan hububat; 84. fasılda yer alan makinalar, mekanik cihazlar, kazanlar ve aksamları, parçalar; 85. fasılda yer alan elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları; 73. fasılda yer alan dökme demir/demir ve çelik; 51. fasılda yer alan dokumaya elverişli sentetik ve sun'i devamlı lifler oluşturmuştur. Görüldüğü üzere, bu yıllar arasında Türkiye'den Tayvan'a daha çok ham madde veya daha düşük seviye sanayi ürünler gönderilirken, Tayvan'dan Türkiye'ye genel olarak işlenmiş ve yüksek seviye sanayi ürünleri ithal edilmiştir.

²²⁹ James D. Hamilton, "Historical Oil Shocks", Randall E Parker and Robert Whaples(ed.), *Routledge Handbook of Major Events in Economic History*, New York, Routledge, 2013, s. 251-254.

2.2.2. 1980-2000 Arası

Türkiye ve Tayvan arasındaki 1980’li yıllara ait dış ticaret verileri aşağıdaki gibidir:²³⁰

Şekil 2: 1980-1989 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi

Türkiye, 1980’lerin başında ekonomi istikrara kavuşturmak ve serbestleşmek için “Ekonomik Stabilizasyon Programı” olarak da adlandırılan “24 Ocak 1980 Kararları”nı uygulamıştır. 24 Ocak Kararları’nın ana hatları şunlardır:²³¹

1. %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidildi.
2. Devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alındı, KİT’lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırıldı.
3. Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırıldı.
4. Dış ticaret serbestleştirildi, yabancı sermaye yatırımları teşvik edildi, kâr

²³⁰ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://tuik.gov.tr/> (01.06.2018).

²³¹ “24 Ocak kararlarının tanıkları konuştu”, Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/24-ocak-kararlarinin-taniklari-konustu/1039477> (25.12.2017).

transferlerine kolaylık sağlandı.

5. Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklendi.
6. İthalat kademeli olarak liberalize edildi, ihracat; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlerge göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edildi.
7. Dövizge çevrilebilir mevduat uygulamasına son verildi. Döviz alım satımı serbest bırakıldı. Döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırıldı, faiz oranları serbest bırakıldı ve reel faiz politikasına geçildi
8. Fiyat kontrol ve sınırlamaları kaldırılarak serbest piyasa uygulamasına geçildi.

Bu yeni dönemde ithal ikameci sanayileşme ekonomi politikası yerine ihracata dayalı büyüme politikası izlenmeye başlanmıştır. Ne var ki, 24 Ocak Kararları uygulanmasına rağmen Türkiye, 1987 yılına kadar ekonomik durgunluk ve gerileme süreci içinde kalmıştır.²³² 1988 yılında Türkiye'nin Tayvan'a yönelik ihracat miktarı bir önceki yıla nazaran önemli oranda artarak 240 milyon doları aşmıştır. 1988 ve 1989 yıllarında Türkiye, ihracat hacmi büyük oranda arttığı için Tayvan'a dış ticaret fazlası vermiştir.

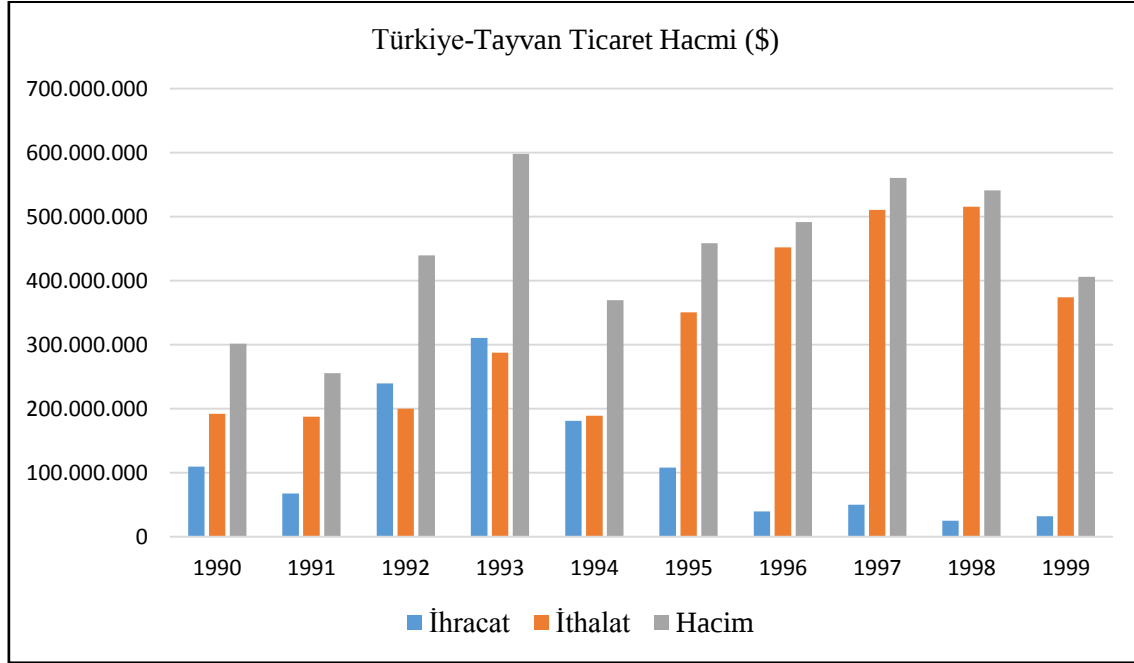
1986 yılından itibaren Türkiye'den, Tayvan'a ihraç edilen ürünler çeşitlenmiştir. 80'li ve 90'lı yıllarda Türkiye'den, Tayvan'a ihraç edilen başlıca ürünleri: dökme demir, demir ve çelik, pamuk, organik kimyasal ürünler, gübreler, tuz, kükürt gibi hammadde veya düşük sanayi ürünleri oluştururken aynı dönemde Tayvan'dan Türkiye'ye ithal edilen başlıca ürünler: elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı vb. gibi yüksek teknoloji ürünleri olmuştur.

Bununla birlikte, 1970'lerin sonunda Tayvan yüksek teknoloji ürünler üretme

²³² Hansen, 1991, s. 423.

konusunda gelişim göstermiştir. Bu durum Tayvan'dan ithal edilen ürünlerin genel olarak yüksek teknoloji ürünleri olmasının nedenini göstermektedir.

Türkiye ve Tayvan arasındaki 1990'lı yıllardaki dış ticaret verileri aşağıdaki gibidir:²³³

Şekil 3: 1990-1999 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi

Türkiye'nin ekonomik gelişimi, 1990'ın sonunda ortaya çıkan Körfez Savaşı nedeniyle yavaşlamıştır. 1992-93 yıllarında ise maaş artışı ve gevşek makro-ekonomik politikalar sebebiyle Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) hayli artmıştır. 1993 yılında Türkiye'nin ithalat miktarı %36 artmıştır.²³⁴ Aynı yıl Türkiye ve Tayvan arasındaki dış ticaret hacmi yaklaşık 600 milyon dolara ulaşmıştır.

1994 yılında meydana gelen Meksika Krizleri'nden dolayı dünya ekonomisi kötü etkilenmiş ve bunun sonucu olarak Türkiye'nin Tayvan'a yönelik ihracat miktarı 310 milyon dolardan 180 milyon dolara düşmüş; ithalat miktarı 287 milyon dolardan

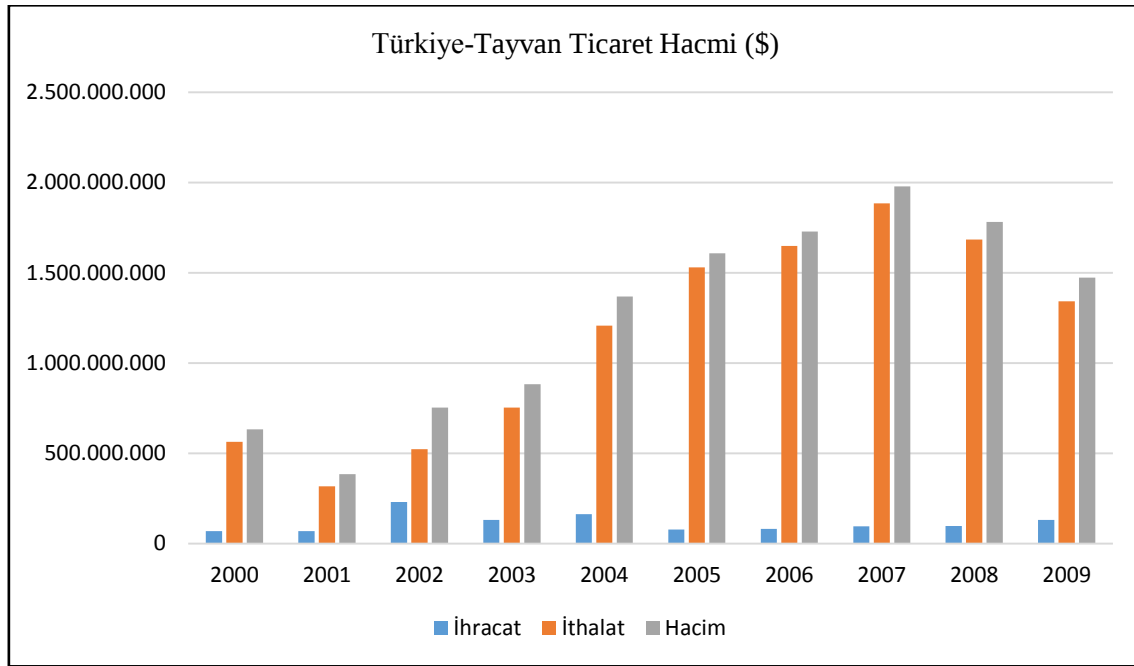
²³³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://tuik.gov.tr/> (01.06.2018).

²³⁴ Utku Utkulu, "The Turkish Economy: Past and Present", Debbie Lovatt(ed.), *Türkey since 1970: Politics, Economics and Society*, New York, Palgrave, 2001, s. 28.

188 milyon dolara düşmüş ve dış ticaret hacmi 600 milyon dolardan 370 milyon dolara gerilemiştir. Bu sene Türkiye’de de büyük bir kriz meydana gelmiş ve bunun da etkisiyle Türkiye, Tayvan’a ticaret açığı vermeye başlamıştır.

2.2.3. 2000-2017 Arası

Türkiye ve Tayvan arasındaki 2000’li yıllara ait dış ticaret verileri aşağıdaki gibidir:²³⁵

Şekil 4: 2000-2009 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi

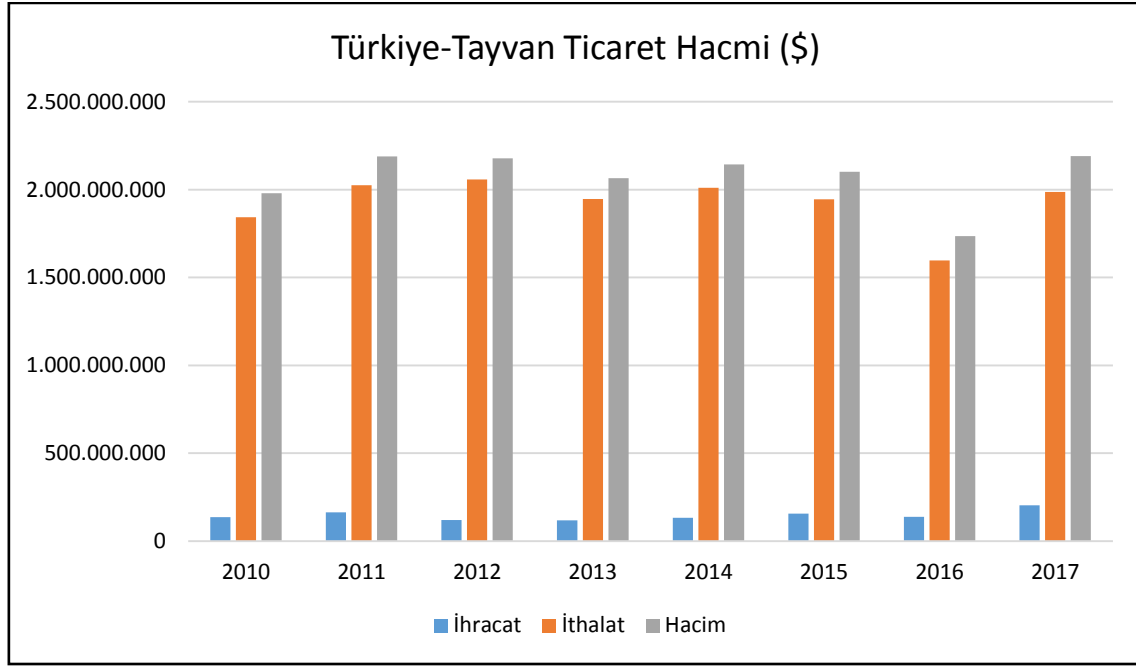
Şekilde görüldüğü üzere, 2002 yılında itibaren Türkiye’nin Tayvan’a yönelik ihracatı düşmüş ancak Tayvan’dan ithalatı hızla artmıştır. 2004 yılında Tayvan ve Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi 1,36 milyar dolara ulaşmış ve Türkiye’nin, Tayvan’a olan dış ticaret açığı 1 milyar doları aşmıştır. 2007 yılında iki ülkenin dış ticaret hacmi yaklaşık 2 milyar doları aşmıştır.

2000’li yıllarda Türkiye’nin Tayvan’a ihraç ettiği ürünlerin başında tuz, kükürt,

²³⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://tuik.gov.tr/> (01.06.2018).

Çimento, demir, elik ve seramik mamuller gelmekteyken, Tayvan'dan ithal ettiği başlica ürünleri plastikler ve mamulleri, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı oluşturmuştur.

Türkiye ve Tayvan arasındaki 2010'lu yıllara ait dış ticaret verileri aşağıdaki gibidir:²³⁶

şekil 5: 2010-2017 Arası Türkiye-Tayvan Ticaret Hacmi

şekilden 2007 yılının ardından 2011 yılında Türkiye ve Tayvan arasındaki dış ticaret hacminin yeniden 2 milyar dolara ulaştığı ancak son yıllarda ticaret hacminin azaldığı görülmektedir. Buna sebep olarak Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan karışıklıklar gösterilebilir.

2010-17 arasında Türkiye'nin, Tayvan'a en çok ihraç ettiği ürünlerin başında, tuz, kükürt, imento, metal cevherleri, motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı gelmekte iken,

²³⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://tuik.gov.tr/> (01.06.2018).

Tayvan'dan ithal ettiği ürünlerin başında, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları, elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı, plastikler ve mamuller gelmektedir.

Gemişten günümüze Türkiye ve Tayvan ticari ilişkileri incelendiğinde olağandışı gelişmeler hariç, iki ülkenin ticaret hacminin 1930 yıllardan günümüze arttığı söylenebilir. İki ülkenin dış ticaret hacmi ilk defa 1969 yılında 1 milyon dolara ulaşmıştır. Bu rakam 2010'lu yıllarda 2 bine katlanarak 2 milyar dolara ulaşmıştır. İki ülke arasında 2011 yılında ulaşılan 2,2 milyar dolarlık dış ticaret hacminden beri, ticaret durağan bir seyir izlenmektedir. 2016 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi %13,1 oranında düşüşle 1,74 milyar dolara gerilemiştir.

Tayvan ve Türkiye arasında gerçekleşen ticarete 1995 yılından itibaren Türkiye açık vermektedir. Türkiye ile Tayvan arasındaki pazar farklılığı Türkiye'nin Tayvan'a yönelik ihracatının yeterli bir seviyeye ulaşamamasının temel nedenlerinden biridir. Diğer nedenler arasında ise Tayvan pazarının sahip olduğu kendine özgü yapısı, bölgesel ticaretin çok güçlü olması ve bölgede Çin ve Japonya gibi önemli küresel ticaret ülkeleri bulunması, Türkiye ile Tayvan arasında ticarete ivme kazandıracak özel ticaret anlaşmalarının bulunmamasıyla birlikte ve karşılıklı yatırım ilişkilerinin yeterince gelişmemiş olması sayılabilir.²³⁷

Bununla birlikte, ilk yıllarda Tayvan ve Türkiye arasında ticarete konu başlıca ürünler pamuk, tütün ve yağdan oluşmuştur. Aradan geçen kırk sene içinde iki ülke arasındaki ticaret hacminin artmasına bağlı olarak ticarete konu ürünlerin de çeşitlilik kazandığı görülmektedir.

Tayvan ve Türkiye arasındaki ticaret ve sanayi işbirliğinin geliştirilmesi için 21 Ağustos 2015 tarihinde Taipei'de "*Taiwan-Turkey Business Association*" kurulmuştur.

²³⁷ "Tayvan: Türkiye ile Ticaret", www.ekonomi.gov.tr (25.12.2017).

T.C. Taipei Türk Ticaret Ofisi Başkâtip İsmet Erikan “yakında, ikili ticaret hacmimizdeki büyümenin çift hanelere ulaşmasını umuyoruz” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Taiwan Ekonomi Bakanlığı dış ticaret başkanı Yang Jen-ni de “Tayvan ve Türkiye’nin gelecekte daha fazla Türk tarım ürününün Tayvan’a ithal edilmesi gibi konularda bürokratik düzeyde görüşmelerde bulunulduğu”nu ifade etmiştir.²³⁸

Çin Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı 21 Kasım 2017’de “2017 Tayvan’ın İlk Yirmi Markası”nı açıklamıştır. Bunlar sırayla ASUS, Trend Micro, Want Want Holdings LTD., CTBC Holding, GIANT, Advantech, Cathay Financial Holdings, 85 Degrees, ACER, MEDİATEK, Merida, HTC, MAXXİS, SYNEX, DELTA, Chailease Holding, Uni-President Enterprises Corporation, Johnson, Transcend ve Chilitina’dır. Bu yirmi markadan özellikle ASUS, ACER, HTC ve Transcend Türkiye’de tanınmış markalar arasında yer almaktadır.²³⁹

3. KÜLTÜR

3.1. Ankara Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı

Sinoloji, Çin dilini ve yazını konu alan bir dil bilimidir. Dünyada Sinoloji araştırması 16. yüzyıla dayanmakta olup, Türkiye’de bu araştırma 18. yüzyılda başlamıştır. 18. yüzyılın ortalarında Hüseyin Cahit Yalçın, Çince’den Fransızca’ya tercüme edilen bazı eserleri Fransızca’dan Osmanlıca’ya tercüme etmeye başlamıştır. Bundan dolayı, Fransız tarihçi De Guignes’in “Türklerin, Tatarların Tarihi” adlı büyük

²³⁸ Taiwan-Turkey business association launched to promote closer trade, Focus Taiwan, <http://focustaiwan.tw/news/aeco/201508210023.aspx> (18.03.2018).

²³⁹ 2017 年台灣 20 大國際品牌揭曉, 經濟部, (2017’de Tayvan İlk Yirmi Markası, Tayvan Ekonomi Bakanlığı), https://www.moea.gov.tw/MNS/populace/news/News.aspx?kind=1&menu_id=40&news_id=75620 (18.03.2018).

eseri bu yüzyılda Osmanlıca olarak yayımlanmıştır. Bunun dışında Mustafa Kemal ATATÜRK'ün 1935 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bir Sinoloji Bölümü kurmasıyla birlikte Çince kaynaklar da yavaş yavaş araştırılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, Orta Asya Türk tarihi ve kültürü alanındaki araştırmaların başlatılması için dünyaca ünlü Alman Türkolog Prof. Dr. Annmarie von Gabain'i Türkiye'ye davet etmiştir.²⁴⁰ Bu tarihten sonra bazı akademisyenler de Türkiye'de sinoloji çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Prof. Dr. Annmarie von Gabain'den sonra Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim Sinoloji Anabilim Dalı Başkan olmuştur. Prof. Dr. Özerdim 1958'de değişim profesörü olarak Tayvan'a gelmiştir. Tayvan'dan ise, 1959'da Çin uyruklu Prof. Dr. K. S. Ma Türkiye'ye gelerek Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Kürsüsü Profesörü olarak görev yapmıştır.²⁴¹

Tayvan ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Kültür Anlaşması çerçevesinde Hükümet tarafından verilen burs, Tayvan-Türkiye kültür ilişkilerinin ilerlemesinde fayda sağlamıştır. 1957 yılında Çin Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Kültür Anlaşması imzalamasından itibaren Tayvan ve Türkiye Cumhuriyeti birbirlerinin vatandaşlarına eğitim bursu imkânı sağlamıştır. 1958 yılında Tayvan Bursu almış olan Ali Rıza Bekin Türkiye'ye dönüp 1983'de Ankara Üniversitesi Sinoloji Anabilim Dalı Başkanı olmuştur. 1966 yılında Tayvan Bursu almış olan Pulat Otkan Türkiye'ye dönmüş ve 1988'de Ankara Üniversitesi Sinoloji Anabilim Dalı Başkanı olmuştur. 1975 yılında Bülent Okay Ankara Üniversitesi Sinoloji Anabilim Dalından mezun olmuş ve 1977 yılında yüksekisans yapmak için burs ile Tayvan'ın Ulusal Cheng-chi

²⁴⁰ Eyüp Sarıtaş, “1935 Yılından İtibaren Türkiye’de Yapılan Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası*, 2(15), 2009, s. 98-100.

²⁴¹ Milliyetçi Çin uyruklu Prof. Dr. K. S. Ma'nın Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Kürsüsü Profesörlüğü'nde çalıştırılması. Bkz: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Md.lüğü, Tarih:17.02.1959, Fon Kodu:30.18.1.2, Yer No:151.75.11.

Üniversitesi'ne gitmiştir. Bülent Otkay diplomasını aldıktan sonra Türkiye'de Sinoloji alanında ders vermeye başlamıştır.²⁴² Bülent Otkay, 2006'dan 2017'ye kadar Sinoloji Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmüştür. 2012'den 2013'e Tayvan Ulusal Chengchi Üniversitesi'nde değişim öğretmeni olarak Tayvan'a gelen Doç. Dr. Gürhan Kirilen Türkiye'ye geri dönerek 2017 yılında Sinoloji Anabilim Dalı Başkanlığı görevini Bülent Otkay'dan devralmıştır.

3.2. Çin Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Kültür Anlaşması

Tayvan ve Türkiye arasında kültür ilişkilerinin güçlendirilmesi ve için 12 Şubat 1957 tarihinde Ankara'da "Çin Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Kültür Anlaşması", Tayvan Dışişleri Bakanı George K.C Yeh ve T.C. vekil Dışişleri Bakanı Ethem Menderes tarafından imzalanmıştır. Toplam on bir maddeden oluşan söz konusu anlaşmanın içeriği şöyledir: ²⁴³

1. Yüksek Akid Taraflar kültürel münasebetlerini sağlam esaslar üzerine kurmaya gayret ve bu maksatla, ilim, teknoloji, sanat, edebiyat ve diğer kültürel sahalarda faal bir mübadele için sıkı işbirliği yapacaklardır.
2. Yüksek Akid Taraflar Üniversitelerinde yekdiğerinin dili, tarihi, felsefesi de diğer mevzuları hakkında özel kurslar tesisini veya konferanslar tertibini teşvik edeceklerdir.
3. Yüksek Akid Taraflar, iki memleketin okul kitaplarında (bilhassa tarih ve coğrafya) birbirlerini ilmi hakikatlere en uygun şekilde tanıtmaya azami itina

²⁴² 呂承璵, 長城外的記憶, 萬里尋古-從安卡拉大學漢學系看土耳其漢學研究, 碩士論文, 台灣, (Cheng-Tsung Lu, Bring Back the Memory outside the Great Wall-Turkish Sinological Research from Perspectives o Department of Sinology-Ankara University, Unpublished Master Thesis, Taiwan), 2015, s. 25-31.

²⁴³ Milliyetçi Çin Hükümeti ile memleketimiz arasında bir Kültür Anlaşması yapılması hususunda Hariciye Vekaleti'ne yetki verilmesi. Bkz: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Md.lüğü, Tarih:11.02.1957, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No:145.111.10.

gösterecekler ve okul kitaplarında bulunduğu kendilerine bildirilecek olan yanlışlıkların tashihi için ellerinde mevcut vasıtalarla harekete geçeceklerdir.

4. Yüksek Akid Taraflar Üniversite profesörleri ve ilim müesseseleri azalarının muntazam mübadelesini teşvik edecekler ve tahsil veya tetkik çalışmalarını devam ettirmeleri için diğ er Taraf talebelerine, profesörlerine ve yardımcılara burs ve tahsisat verilmesini de teşvik edeceklerdir.
5. Yüksek Akid Taraflar, başlıca umumi kütüphanelerde diğ er Akid Taraf hakkındaki neşriyata hususi surette ayrılmış kısımlar ihdasını teshil ve yekdiğ erinin umumi kütüphanelerinin ilmi, edebi ve sanata müteallik neşriyatına, imkân nisbetinde, yardım edeceklerdir.
6. Yüksek Akid Taraflar iki memleket arasında kültür ve fikir temaslarını konserler, tiyatro temsilleri, sanat sergileri, spor müsabakaları tertibi suretile teşvik edecekler ve memleketleri mevzuatı dâhilinde kitap, mecmua, gazete, film ve sair tedris malzemesinin mübadelesini de kolaylaştıracaklardır.
7. Yüksek Akid Taraflar diğ er Taraf öğretmenlerinin, talebelerinin, ilim adamlarının, teknisyenlerinin ve kültür işçilerinin gezi veya tektik maksadile teşkil edecekleri grupların seyahatlerini, nakil ve geçim masrafları hususunda en müsait şartları temin etmek suretile teşvik edecekler ve kolaylaştıracaklardır.
8. Yüksek Akid Taraflardan her biri işbu Mukavelenin tatbiki için teferruatlı planlar hazırlamak üzere gerekli bütün tedbirleri alacaklardır.
9. İşbu Mukavele iki memleketten her birinin anayasa kanununa uygun şekilde tasdik edilecek ve tasdiknameler münkün olan süratle Taypey’de teati olunacaktır. Mukavele tasdiknamelerin teati olunduğı gün yürürlüğe girecektir.
10. İşbu Mukavele on sene müddetle yürürlükte kalacaktır. Hitamından altı ay evvel Akid Taraflardan biri tarafından feshi ihbar edilmediğı takdirde, işbu Mukavele

tekrar on sene müddetle, aynı fesih şartına tabi olarak, yürürlükte kalacaktır.

11. İşbu Mukavele Çince, Türkçe ve İngilizce iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.

Çince ve Türkçe metinlerin ihtilafı halinde ihtilafı halinde İngilizce metin muteber olacaktır.

Çin Cumhuriyeti ve Türkiye aralarında Kültür Anlaşması imzalandıktan sonra Tayvan Dışişleri Bakanı George K.C Yeh, Ankara Üniversitesi'ndeki Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı'nı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında Gergoe K.C Yeh, Sinoloji Anabilim Dalı'nda sadece bir profesör ve bir öğrencinin bulunduğunu görmüş ve bunun üzerine iki ülke arasında öğrenci değişim programı ve profesör programları geliştireceğine ve kitaplar bağışlayacağına söz vermiştir.²⁴⁴ Tayvan Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'ye gelmesi üzerine Türkiye'nin gazetelerinden Ulus Gazetesi "Dün İstanbul'a gelen Çin Dışişleri Bakanı bugün Ankara'da olacak"²⁴⁵, Cumhuriyet Gazetesi "Türk-Milliyetçi Çin kültür antlaşması"²⁴⁶, Vatan Gazetesi "Uzaklardan gelen misafir"²⁴⁷, başlıklı haberler yayımlamıştır.

Tayvan ve Türkiye dışişleri bakanları tarafından imzalanan Kültür Anlaşmasının T.C. Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu altında yürütüleceği 16 Ekim 1957 tarihinde, Tayvan Dışişleri Bakanlığı, T.C Dışişleri Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilan edilmiştir.²⁴⁸ Tayvan'da ise Kasım 1957'de anlaşmanın Tayvan Eğitim

²⁴⁴ 外交部，中土(土耳其)文化專約(及與希土另訂條約事)，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki Kültür Anlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-10-01-02-003, s. 9.

²⁴⁵ "Dün İstanbul'a gelen Çin Dışişleri Bakanı bugün Ankara'da olacak", Ulus Gazetesi, 11 Şubat 1957.

²⁴⁶ "Türk-Milliyetçi Çin kültür antlaşması", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Şubat 1957.

²⁴⁷ "Uzaklardan gelen misafir", Vatan Gazetesi, 15 Şubat 1957.

²⁴⁸ 外交部，中土(土耳其)文化專約及交流，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki Kültür Anlaşması ve etkileşimi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-001, s. 178.

Bakanlığı ana sorumluluğunda ve Tayvan Dışişleri Bakanlığı, Haber Bürosu ve Çin-Türk Kültür ve Ekonomik Derneğinin yardımcı sorumluluğunda yürütüleceği ilan edilmiştir.²⁴⁹

4 Aralık 1957 tarihinde, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'nda Çince kitaplar Bağış Töreni düzenlenmiştir. Hergün Ekspres Gazetesi bu haberi şu şekilde yayımlamıştır: “Çin Büyükelçisi Dr. Shao Yu-lin, Hükümeti adına, Maarif Vekilimiz Sayın Celal Yardımcı'ya 1.145 cilt kitap takdim etmiştir. Bu münasebetle, kısa bir demeçte bulunan Dr. Shao, Çin'in ve Türkiye'nin mukadderat benzerliğine işaretler, iki memleket arasındaki çok eski ve dostane münasebetleri hatırlatmıştır. Takdim edilen kitaplar arasında, 25 Çin Hanedanının tarihi, modern Çin tarihi ve dünya siyasi çevrelerinde geniş ilgi uyandıran Reiscumhur Chiang Kai-shek'in “Çin'de Sovyet Rusya” adlı kitabı bilhassa kayda değer.”²⁵⁰ Hergün Ekspres Gazetesi'nin yanında Zafer ve Ulus gazeteleri de bu törenin haberini yayımlamıştır. 14 Aralık 1957 tarihinde Tayvan Cumhurbaşkanı tarafından “Çin Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Kültür Anlaşması” ilan edilmiştir.

Çin Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Kültür Anlaşması 31 Ocak 1958 tarihinde BM Antlaşması'nın 102. maddesi çerçevesinde Genel Sekreterlik tarafından kaydedilmiştir.²⁵¹

3.2.1. Kültür Anlaşması Çerçevesinde Öğrenci Değişim Programı

Tayvan ve Türkiye dışişleri bakanları tarafından imzalanan Kültür Anlaşmasının en önemli getirilerinden bir tanesi iki ülke arasında öğrenci değişim programlarının oluşturulmasıdır. Bu kapsamda 24 Haziran 1958 tarihinde Tayvan tarafından Türk

²⁴⁹ *Ibid.*, s. 240.

²⁵⁰ Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye İlişkilerin Geliştirilmesi, s. 58.

²⁵¹ Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki Kültür Anlaşması, s. 197.

öğrencilere verilecek olan bursun detayları belli olmuştur.²⁵² Buna göre:

1. Lisans öğrencileri için burs en fazla iki sene, yüksek lisans öğrencileri için en fazla dört sene sürecektir.
2. Ayda 800 NTD verilecektir.
3. Türkiye-Tayvan arasında gidiş ve dönüş uçak bileti bursa dahil olmayacaktır. Öğrenciler, yurt vb. Konaklama hizmetlerinden ücretsiz faydalandırılacaktır.

Aynı yıl T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da Tayvanlı öğrencilere verilecek bursunun detayları açıklanmıştır:²⁵³

1. Ayda 250 TL verilecektir.
2. Gidiş-dönüş yol ücreti bursa dâhil olmayacaktır.
3. Okul ücretleri ve tıbbi masraflar T.C. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanacaktır.
4. Türkiye içindeki seyahatlerde demiryolu ve havayolu için %50 indirim uygulanacaktır.
5. Burs 2 seneliğine verilecektir.

Diğer taraftan, 11 Ekim 1958 tarihinde Türkiye’den dönen Tayvan İslam Misyonu, hazırladığı raporda “Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin, Tayvan’dan bir öğrenciyi öğrenci değişim programı kapsamında davet ettiği” belirtilmiştir. Buna karşılık olarak kendilerinin, Çin’i geri aldıkları zaman imama ihtiyaçları olacağından

²⁵² 外交部, 中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-004, s. 36.

²⁵³ 外交部, 中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-001, s. 268-269.

Türkiye'ye ilahiyat için birkaç öğrenci gönderilmesinin uygun olacağı, ifade edilmiştir.²⁵⁴ 1 Aralık'ta Tayvan'ın Türkiye Büyükelçisi C.J. Chang, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne gidecek öğrencilere verilecek bursun detaylarını rica etmiştir. 15 Aralık'ta bursun detayları İlahiyat Fakültesinin Dekanı Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen tarafından verilmiştir.²⁵⁵ Buna göre:

1. Tayvanlı öğrenciler, Türkiye'ye her zaman kabul edilebilecektir.
2. Genel kural olarak burs iki sene verilecektir; ancak öğrencinin yeteneğine göre bu süre uzatılabilir.
3. Adaylar en az lise mezunu olmalıdır.
4. Ayda 200 TL burs verilecektir. Gerekirse, fakültenin özel fonundan yardım alınabilecektir.

Normal öğrenci değişim programı yanında, Şubat 1959'da T.C. Dışişleri Bakanlığının 560-016/D IV-2-2 kararı ile askeri-öğrenci değişim programı kabul edilmiştir.²⁵⁶ Nisan 1959'da Tayvan Savunma Bakanlığı on askeri öğrenciyi Türkiye'ye göndermeyi planlamıştır.²⁵⁷ Tayvan ve Türkiye arasında değişime konu olacak öğrencilerin sayısı ve masrafları konusunda birçok kez bilgi alış verişinde bulunulmuş sonuç olarak, on askeri öğrenci yerine iki askeri öğrencinin Kara Harp Akademisi'nde değişim öğrencisi olarak öğrenim görmesi Türkiye tarafından kabul edilmiştir.²⁵⁸

Sonraki yıllarda yine bu konuda gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde çok sayıda öğrenci değişim programından yararlanmıştır. Öğrenci değişim programı

²⁵⁴ Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, 11-04-02-09-01-004, s. 80.

²⁵⁵ *Ibid.*, s. 154.

²⁵⁶ *Ibid.*, s. 182-183.

²⁵⁷ *Ibid.*, s. 197.

²⁵⁸ *Ibid.*, s. 267-268.

çerçevesinde Tayvan'da gelmiş olan Ali Rıza Bekin Temmuz 1963'te Ulusal Cheng-chi Üniversitesinden mezun olmuş ve Türkiye'ye dönerek Ankara Üniversitesi Sinoloji Anabilim Dalı'nda göreve başlamıştır. Öğrenci değişim programı bu şekilde düzgün bir şekilde ilerlemiş olsa da askeri öğrenci değişim programında çeşitli pürüzler çıkmıştır. Talat Aydemir önderliğindeki askerlerin 20 Mayıs Ayaklanması sebebiyle Türkiye'deki askeri okullara 1963'ten 1965'e kadar hiçbir Tayvanlı askeri öğrenci kabul edilememiştir.²⁵⁹

30 Eylül 1964 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 28 Temmuz 1964'deki No.5600 sayılı nota istinadan 1964-65 döneminde yeni bir burs vereceğini belirtmiştir.

Mart 1965'te Türkiye tarafından verilecek bu yeni bursun detayları aşağıda belirtilmiştir:²⁶⁰

1. 8 aylık araştırma süresince, ayda 800 TL verilecek; doktora için Türkiye'de çalıştığı zaman ayda 600 TL verilecek; lisans için Türkiye'de çalıştığı zaman ayda 400 TL verilecektir.
2. Bursların hepsi 1 Ekim 1965'te geçerli olacaktır.
3. Bursu alanların Türkiye'ye gidiş ve dönüş masrafı kendilerince ya da onların hükümetlerince karşılanacaktır.
4. Mümkün olursa, bursu alanlara konaklama verilecek, mümkün olmazsa da pansiyon ya da konaklama ayarlanacaktır.
5. Özellikle Edebiyat, Dilbilim, Tarih, Coğrafya, Arkeoloji, Güzel Sanatlar, Tarım

²⁵⁹ 外交部,中土(土耳其)交換教授學生,中央研究院近代史研究所檔案館藏,(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-006, s. 51-54.

²⁶⁰ 外交部,中土交換教授學生,中央研究院近代史研究所檔案館藏,(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-002, s. 15, 56-57.

ve Ekonomi gibi alanlarda çalışmalar yapmak isteyen adaylara tercih imkânı sağlanacaktır.

6. Araştırma ğrencileri adaylar 40 yaşın altında olmalı, doktora öğrencileri 35 yaşın altında olmalı ve lisans öğrencileri 25 yaşın altında olmalıdır.
7. İngilizce veya Fransızcaı iyi bilen adaylar tercih edilecektir.
8. 31 Mayıs 1965 tarihinde önce aşağıda belirtilen belgelerin Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmesi gerekmektedir.
 - a) Diplomanın fotokopisi
 - b) Sağlık raporu
 - c)  tane fotoğraf
 - d) İki tane başvuru formu

Kültür Anlaşması erecesinde 1965 yılında Tayvan'nden burs alan Türk öğrencilerden zkan İzgi ve Meserret Ataman zel ğrenci olarak Ulusal Tayvan niversitesi'nde okumuş ve ayda 1400 NTD burs almıştır.²⁶¹ 1966 yılında Pulat Otkan, Nisan 1967'de Kamber Bayranlı Tayvan'a ğrenci değişimi çerçevesinde gelmişlerdir.²⁶²

3.2.2. Kültür Anlaşması erevesinde Profesör Değişim Programı

1 Ekim 1958 tarihinde Ulusal Cheng-chi niversitesi'nde görevli Profesör K.S Ma ilk değişim profesörü olarak Tayvan tarafından Türkiye'ye tayin edilmiş; yerine Ankara niversitesinde görevli Profesör Muhaddere Nabi Özerdim de Tayvan'a gönderilmiştir.²⁶³

²⁶¹ *Ibid.*, s. 103.

²⁶² *Ibid.*, s. 179-180.

²⁶³ Dışışleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve ğrenci değişim programı, 11-04-02-09-01-004, s. 74.

Kültür Anlaşması'nın imzalandığı 1957 yılından beri profesör değişim programına devam edilmiştir. Ancak 1961 yılında bu programda sıkıntılarla karşılaşmıştır. Birinci olarak, Türkiye'nin ekonomik durumu 1960'taki 27 Mayıs Darbesi nedeniyle bozulmuştur. Bundan dolayı değişim profesörlerinin masrafları karşılanamamıştır. İkinci olarak, Tayvan'dan gelen profesörler Türkiye'de üniversiteye bir katkıda bulunmamış ve öğrencileri Çince öğrenmeye teşvik edememiştir. Üçüncü olarak, Türkiye'den Tayvan'a gelen profesörlere Türkiye'de kazandıklarından daha az para verilmiştir. Bunun yanı sıra Tayvanlıların ve Türklerin yaşam biçimleri farklı olduğu için Türkiye'den gelen profesörler yaşamak için daha fazla para harcamak zorunda kalmıştır.²⁶⁴

Türkiye 27 Mayıs Darbesi nedeniyle mali sıkıntı çekmiş, bundan dolayı Tayvan ve Türkiye arasında profesör değişim programı geçici olarak durdurulmuştur. Tayvan sürekli Türkiye ile müzakere yaptığı için nihayet 1962'de Türkiye tekrar Tayvan'a profesör göndereceğini belirtmiştir. Dr. Bahattin Ögel, Kültür Anlaşması imzalanmasından sonra Tayvan'a ikinci olarak atanan profesördür.²⁶⁵

İki ülke arasında imzalanan Kültür Anlaşması sayesinde Tayvan ve Türkiye arasındaki kültürel ilişkiler gelişmiştir. 1958'de Tayvan bursu alarak Tayvan'da eğitim gören Ali Rıza Bekin Türkiye'ye dönüp Ankara Üniversitesi Sinoloji Bölümünde görev yapmış; 1963'te Tayvan bursu alan Ayşe Onat Türkiye'ye dönüp Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev yapmış; 1965'te Türkiye Cumhuriyeti bursu alan Wu Hsing-tung Tayvan'a dönüp Ulusal Cheng-chi Üniversitesi Türk Dili ve Kültürü Bölümü'nde görev yapmış; 1966'a Tayvan bursu alan Pulat Otkan Türkiye'ye dönüp Ankara Üniversitesi Sinoloji Bölümü'nde görev yapmıştır.

²⁶⁴ 外交部,中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-005, s. 2-5.

²⁶⁵ *Ibid.*, s. 151.

3.3. Türk Dili ve Kültürü Bölümü

1956 yılında Ulusal Chengchi Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü ilk kurulduğunda bölümde sadece Korece ve Rusça eğitim verilmiştir. 1957 yılında Kültür Anlaşması'nın imzalanmasıyla, Tayvan ve Türkiye'nin ikisi de komünizme karşı olduğu için Türkçe 1958 yılında, Chiang Kai-shek tarafından Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümüne eklenmiştir.

Ekim 1989'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Rüçhan Arık, Arkeoloji Bölümü Prof. Dr. Oluş Arık (Rüçhan Arık'ın kocası), Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Bülent Okay, Tayvan'a gelerek Ulusal Cheng-chi Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir. 1991'de Ulusal Cheng-chi Üniversitesi Akademik İşleri Dairesi Dekanı Luo Tsung-tao ve Yabancı Diller ve Edebiyat Fakültesi Dekanı Chin Ling, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Türkçe Anabilim Dalı Başkanı Wu Hsing-tung Türkiye'ye gelerek Ankara Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir.

18 Mart 1993 tarihinde Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay, Tayvan'a gelerek Ulusal Chengchi Üniversitesi'ni ziyaret etmiş ve Prof. Dr. King-yuh Chang ile "Ankara Üniversitesi (Türkiye) NCCU (Tayvan) arasında ortak bilimsel ve eğitimsel alanlarda değişim-işbirliği metni"ni tartışmıştır. Bu çerçevede üniversiteler düzeyinde işbirliği antlaşması imzalanmış ve bu üniversiteler kardeş üniversite olmuştur. Nisan 1996'da Ulusal Cheng-chi Üniversitesi Rektörü Cheng Ting-wang, Ankara Üniversitesi 50. Yıl Kutlamaları sebebiyle Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay'ın davetiyle Türkiye'ye gelmiştir. Rektör Cheng Ting-wang, bu seyahatinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşme

fırsatı bulmuştur.²⁶⁶

2000 yılında, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü'ndeki Türkçe Anabilim Dalı, Türk Dili ve Kültürü Bölümü'ne dönüşmüştür. Mart 2000'de Ankara Üniversitesi, Ulusal Cheng-chi Üniversitesi Rektörü Cheng Ting-wang'na Onursal Doktora Diploması vermiştir. Mayıs 2000'de Ulusal Cheng-chi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay'a Onursal Doktora Diploması vermiştir.²⁶⁷

12 Kasım 2004 tarihinde Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nusret Aras, Ulusal Chengchi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Jei-Cheng Cheng ile “Ankara Üniversitesi ile National Chengchi Üniversitesi arasında Akademik İşbirliği Protokolü” imzalamıştır. Aslına bakırsa, Ulusal Cheng-chi Üniversitesi sadece Ankara Üniversitesi ile değil, 2006'dan beri Bilkent Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Koç Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi ile de protokoller imzalamıştır.²⁶⁸

26 Haziran 2011 tarihinde, Ulusal Chengchi Üniversitesi Rektörü Wu Se-hwa Türkiye'ye gelerek Ankara Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir. 27 Haziran'da “Ankara Üniversitesi ile National Chengchi Üniversitesi arasında Akademik İşbirliği Protokolü” adında yeni bir protokol imzalanmıştır. Protokole göre senede dört öğrenci değişime tabi olacaktır. Ulusal Chengchi Üniversitesi Rektörü Wu Se-hwa, yeni protokol imzalandıktan sonra Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemal Taluğ tarafından Ankara Üniversitesi'nin mezuniyet törenine davet edilmiştir. Rektör Wu Se-hwa, 28 Haziran'da daha önce Tayvan'a gelip Ulusal Chengchi Üniversitesi'ni ziyaret eden üç Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay, Prof. Dr. Nusret Aras ve Prof. Dr.

²⁶⁶ 政治大學土耳其語文學系, 政治大學, (Türk Dili ve Kültürü Bölümü, Ulusal Chengchi Üniversitesi) <http://turkish.nccu.edu.tw/main.php> (22.08.2017).

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ 國際事務合作處, 政治大學, (Uluslararası İşbirliği Ofisi, Ulusal Chengchi Üniversitesi) <http://oic.nccu.edu.tw/files/11-1000-148.php> (22.08.2017).

Cemal Taluğ ile bir araya gelmiştir.²⁶⁹

Tayvan Dışişleri Bakanlığı tarafından davet edilen, Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erkan İbiş, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ayhan Elmalı, eski Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay ve Ziraat Fakültesi Dekanı Ahmet Çolak'tan oluşan Ankara Üniversitesi Heyeti 9 Temmuz 2013 tarihinde Tayvan'a gelerek Ulusal Cheng-chi Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir.²⁷⁰ 25 Temmuz 2013 tarihinde yedi yıldır Tayvan'da Türkçe dersleri veren Doç. Dr. Dursun Köse ve Ulusal Chengchi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nü ziyaret etmiş ve Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erkan İbiş'le görüşmüştür.²⁷¹

3.4. Türk-Çin Dostluk Cemiyeti

Mart 1958'de Başkent Taipei'de Çin-Türk Kültür ve Ekonomi Derneği kurulmuştur. Derneğin amacı, Tayvan ve Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Tayvan'ın Türkiye Büyükelçisi Shao Yu-lin'ne göre, “gizli diplomasi'nin çağı geçmiş ve onun yerine milli diplomasi gelmiştir.” Bundan dolayı Tayvan'ın başka ülkeler ile kültürel ve ekonomik ilişkiler kurmasına olan ihtiyacı

²⁶⁹ 政治大學土耳其語文學系，政治大學，(Türk Dili ve Kültürü Bölümü, Ulusal Chengchi Üniversitesi) <http://turkish.nccu.edu.tw/main.php> (22.08.2017).

吳興東，政大與安卡拉大學兩校簽約，土女時代，(Wu Hsing-tung, Ulusal Chengchi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi arasındaki protokollar, Türk Kızları), <http://tkturkey.com> (22.08.2017).

²⁷⁰ 安卡拉大學訪政大-延續數代濃厚情，政治大學，(Ankara Üniversitesi Heyeti Ulusal Chengchi Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir, Ulusal Chengchi Üniversitesi), http://www.nccu.edu.tw/zh_tw/news/%E5%AE%89%E5%8D%A1%E6%8B%89%E5%A4%A7%E5%AD%B8%E8%A8%AA%E6%94%BF%E5%A4%A7-%E5%BB%B6%E7%BA%8C%E6%95%B8%E4%BB%A3%E6%BF%83%E5%8E%9A%E6%83%85%E8%AA%BC-18781617?locale=en (22.08.2017).

²⁷¹ “Tayvanlı Öğrenciler Üniversitemizde”, Ankara Üniversitesi, <https://www.ankara.edu.tr/tayvanli-ogrenciler-universitemizde/> (22.08.2017).

artmıştır. Büyükelçi Shao Yu-lin'in Türkiye'de kaldığı iki sene de edindiği izlenimlere göre, Türkiye'deki devlet yetkilileri ve parti liderleri yönettiği işler dışında yabancı diplomatlar ile fazla ilişkiler kurma arzusu içinde olmamışlardır. Bu durum kamuoyunda da böyle gözükmemektedir. Bu sebeple herhangi bir çeşit derneğin kurulması zordur. Shao Yu-lin bu durumun değişmesi için defalarca T.C. Dışişleri Bakanı ve milletvekilleri ile görüşmüş Tayvan ve Türkiye arasında Kültürel ve Ekonomik Derneği'nin kurulmasını arzuladıklarını dile getirmiştir.²⁷²

Sonunda, Tayvan ve Türk milleti arasında daha iyi bir anlayış ve daha yakın bir işbirliği sağlamak için Ocak 1960'ta Türk-Çin Dostluk Cemiyeti, Türkiye tarafından kabul edilip Ankara'da kurulmuştur. Türk-Çin Dostluk Cemiyeti Reisi İzmir Mebusu Osman Kapani, ikinci reisi Başvekil Umumi Murakabe, Heyeti Reisi Muhlis Ete olmuştur.²⁷³ Türk-Çin Dostluk Cemiyeti kurulduktan sonra film gösterileri, resim sergisi ve Çin gecesi düzenlenmiştir.

Mayıs 1965'te dış siyaset konusundaki köşe yazılarıyla tanınan Sami Kohen Tayvan'a gelmiştir. Sami Kohen Tayvan'da on gün kalarak çeşitli kişilerle röportajlar yapmıştır. Sami Kohen Türkiye'ye döndükten sonra Milliyet Gazetesi'nde Tayvan hakkında dört tane röportaj yazmıştır. Bunlar "Öbür Çin-Formoza Çinlileşiyor; Öbür Çin-Çan-Kay-Şek'in rüyası; Öbür Çin-Japonya'dan sonra ikinci; Taipei'de dört tane

²⁷² 外交部，土(土耳其)友好協會；我國學生作品在土展覽；中國軍官赴土深造；中印在土聯繫；土耳其土地改革，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Türk-Çin Dostluk Cemiyeti; Tayvanlı öğrencilerin eserlerinin Türkiye'de sergilenmesi; Çin Cumhuriyeti askerlerinin eğitim almak için Türkiye'ye gönderilmesi; ÇHC ve Hindistan'ın Türkiye'de ilişkilerinin kurulması; Türkiye'nin toprak reformu yapması, The Archives of Institute of Modern History of Academia Sinica), 11-04-02-06-01-001, s. 2-4.

²⁷³ *Ibid.*, s. 27, 41.

Türk öğrencisi var” şeklinde sıralanabilir.²⁷⁴

3.5. Tayvan ve Türkiye Arasındaki Diğer Kültürel İşbirlikler

3.5.1. Tayvan Bursları

Tayvan Bursu, 2004 yılında diğer ülkeler ile ilişkileri geliştirmek için Tayvan Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Bilim ve Teknoloji Bakanlığı tarafından oluşturulmuş bir burstur. Yabancılar geleneksel Çince’nin öğretilmesini teşvik etmek için 2005’te Millî Eğitim Bakanlığı’nca Çin Dili Eğitim Bursu oluşturulmuştur. 2011’de Tayvan Bursu, Dışişleri Bakanlığı Tayvan Bursu ve Millî Eğitim Bakanlığı Tayvan Bursu olarak ikiye ayrılmıştır. Dışişleri Bakanlığı’nca Tayvan Bursu, Tayvan ile resmi ilişkileri olan ülkelerin öğrencilerine verilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı’nca verilen Tayvan Bursu ise tüm uluslararası öğrencilere verilmektedir. 2005’ten 2017’ye kadar Ankara’daki Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu tarafından yapılan mülakattan geçip Tayvan Bursu alan Türk öğrenci sayısı elli altıya ulaşmıştır. Bu elli altı kişiden altısı burstan vazgeçerek Tayvan’a gelmemiş, kalanlardan on dokuzu lisans, yirmi dördü yüksek lisans ve yedisi doktora okumuştur. 2013’ten 2017’ye kadar otuz beş Türk öğrenci Millî Eğitim Bakanlığı Huayu Zenginleştirme Bursu almıştır.

2006’da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Bölümünden mezun olan Uğur Rıfat Karlova aynı sene Tayvan Bursu’nu kazanmıştır. Uğur Rıfat Karlova bursu alarak Ulusal Tayvan Normal Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi yüksek lisans okumuş ve 2009’da mezun olmuştur. Uğur Rıfat Karlova 2006’da televizyonculukla uğraşmaya başlamıştır. Uğur Rıfat Karlova çeşitli televizyon reklamlarına ve dizilere katılmıştır. Ekim 2012’de Tayvan’ın Emmy Ödülü olarak

²⁷⁴ 外交部，土耳其人士訪華，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı,Türklerin Tayvan’ı ziyaret etmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-001, s. 73-78.

sayılan Altın Çan Televizyon Ödüllerinde “En iyi Gezi Programı” sunucu ödülünü almıştır. Uğur Rıfat Karlova Altın Çan Ödülleri alan ilk yabancı olmuştur.²⁷⁵

3.5.2. Akademik İşbirliği

3 Şubat 2012 tarihinde Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu, Mustafa Kemal Üniversitesi ile “Kültür, Eğitim ve Akademik alanda Tayvan Üniversiteleri ile İşbirliği Anlaşması”nı, imzalamıştır. Anlaşma çerçevesinde, öğrenci ve personel değişimiyle birlikte Çince kursu verilmesi de öngörülmüştür.²⁷⁶

21 Ekim 2013 tarihinde Ulusal Chengchi Üniversitesi’nde Tayvan-Türkiye-ÇHC Konferansı düzenlenmiştir. Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Başkanı Alev Kılıç, Ankara Strateji Enstitüsü Başkanı Mehmet Özcan ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Başkan Yardımcısı Selçuk Çolakoğlu, Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Müdürü ve Türkçe Bölümü’nden profesörler bu konferansa katılım göstermiştir. Konferansta AVİM ve Ulusal Chengchi Üniversitesi Uluslararası İlişkileri Enstitüsü arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır.²⁷⁷

Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı tarafından 5 Haziran 2014 tarihinde Ankara’da 25. Ankara Uluslararası Film Festivali düzenlenmiştir. Bu festival,

²⁷⁵ “Tayvan’da Altın Çan Televizyon Ödülü’nü kazanan Uğur Rıfat Karlova bu ödüle layık görülen ilk yabancı sanatçıdır”, SETN,

<http://www.setn.com/News.aspx?NewsID=240812> (28.03.2018).

Ferhat Akgün, “Okumak için gitti yıldız oldu!”, Milliyet,

<http://www.milliyet.com.tr/okumak-icin-gitti-yildiz-oldu--gundem-1122766/> (28.03.2018)

²⁷⁶ “MKÜ ile TAIPEİ İşbirliği Anlaşması Yapıldı” , İskenderun,

<http://iskenderun.org/haber/mku-ile-taipei-isbirligi-anlasmasi-yapildi-h19733.html> (28.03.2018).

²⁷⁷ 台海兩岸及台土中(共)三邊關係座談會, 政治大學, (Tayvan-Çin-Türkiye İlişkileri Konferansı, Ulusal Chengchi Üniversitesi),

http://www.nccu.edu.tw/zh_tw/faculty/%E5%8F%B0%E6%B5%B7%E5%85%A9%E5%B2%B8%E5%8F%8A%E5%8F%B0%E5%9C%9F%E4%B8%AD-%E5%85%B1-%E4%B8%89%E9%82%8A%E9%97%9C%E4%BF%82%E5%BA%A7%E8%AB%87%E6%9C%83-22915028 (04.06.2018).

Halkbank'ın ana sponsorluğunda ve T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle birlikte Başbakanlık Tanıtım Fonu, Çankaya Belediyesi, Denk Sinema, Ströer Kentvizyon, Eurimages, basın sponsorları, sosyal medya sponsorları ve hizmet sponsorlarının katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte British Council, Fransız Kültür Merkezi, Romanya Kültür Merkezi, Goethe Enstitüsü, ABD, Tayvan, Polonya, Finlandiya, Avusturya, Avustralya ülkeleri bu etkinliği desteklemiştir.²⁷⁸ Tayvan bu festivale karşı cins ve eşcinsel ilişkileri içeren “Kız arkadaş, erkek arkadaş” ve Tayvan'ın eski zaman mafyası ve geleneksel kültürünü içeren “Meng Jia” filmi ile katılmıştır.

Tayvan ve Türkiye arasında verilen burslar ve medya iletişimin yayılması, üniversiteler arasında akademik işbirliği anlaşmaları imzalanması Tayvan-Türkiye arasında kültür ilişkilerinin gelişimi için önem taşımaktadır. Şimdiye kadar, Ulusal Tayvan Üniversitesi (NTU), Ulusal Chengchi Üniversitesi (NCCU), Ulusal TsingHua Üniversitesi (NTHU), Ulusal Chiao Tung Üniversitesi (NCYU), Ulusal ChengKung Üniversitesi (NCKU), Ulusal Sun Yat-sen Üniversitesi (NSYSU), Ulusal Tayvan Güzel Sanatlar Üniversitesi (NTUA), Ulusal Taipei Güzel Sanatlar Üniversitesi (TNUA), Ulusal Tayvan Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (NTUST) ve Ulusal Taipei Teknoloji Üniversitesi (NTUT) ile Ankara Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi, üniversiteler arasında profesör ve öğrenci değişim işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Hsinchu Bilim Parkı ve Hacette Üniversitesi Tekno Parkı ile arasında ise

²⁷⁸ “Başkent'i 25. Ankara Uluslararası Film Festivali Heyecanı Sardı”, Haberler, <https://www.haberler.com/baskent-i-25-ankara-uluslararasi-film-festivali-6080980-haberi/> (28.03.2018).

Bilim ve Teknoloji işbirliği anlaşması imzalanmıştır.²⁷⁹

3.5.3. Kültürel İlişkiler

Tayvan ve Türkiye arasında çeşitli ortak kültürel etkinlikler düzenlenmiştir. 23 Ağustos 2005 tarihinde Taipei Ot-Dağ Halk Orkestrası (*Taipei Grass-Mountain Folk Orchestra*) 6. Uluslararası Anadolu Günleri Kültür ve Sanat Fesitvali'ne katılmıştır.

25 Kasım 2009 tarihinde Tayvan Dışişleri Bakanlığı tarafından Batı Asya Gençlik Tayvan Kültürü Kampı (*West Asia Youth Taiwan Culture Camp*) düzenlenmiştir. Rusya, Ukrayna, Suudi Arabistan, Türkiye, Umman, Ürdün, Kuveyt, BAE ve Bahreyn'den gelen gençler bu kampa katılmıştır. Batı Asya Gençlik Tayvan Kültürü Kampı'nın adı, sonradan Batı Asya ve Kuzey Afrika Kültürü Kampı olarak değiştirilmiştir. 30 Haziran 2010 tarihinde düzenlenen Batı Asya ve Kuzey Afrika Kültürü Kampına Türkiye'nin de aralarında bulunduğu yedi ülkeden yirmi beş genç katılmıştır. Bu kampın amacı, Batı Asya ve Kuzey Afrika'den gelen elitlerin farklı yönler ve perspektifler ile Tayvan'ı daha iyi tanımasıdır. Bu tarz kamp etkinlikleri daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Tayvan Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen, Ulusal Chengchi Üniversitesi öğrencilerinden oluşan “Gençlik Elçileri Heyeti” 2013 yılında Tayvan kültürünü tanıtmak amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Heyet, 21 Ağustos- 3 Eylül tarihleri arasında Ankara, Beypazarı, Niksar, Çorum ve Bolu'yu gezmiş buralarda Tayvan kültürünü tanıtmıştır.

Devlet dışında, Tayvanlı gençler de kültür elçisi olarak Tayvan ve Türkiye arasında ilişkilerin geliştirilmesinde çaba göstermiştir. Tayvan'da Ulusal Chengchi Üniversitesi'nin Türk Dili ve Kültürü Bölümü'nden mezun olan beş kız 2012 yılında

²⁷⁹ Tayvan ile Türkiye İlişkileri”, Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara, http://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/423.html (10.11.2017).

“Türk Kızları” ismiyle bir Facebook sayfası açmıştır. Bu Facebook sayfası büyüyerek 2014 yılında internet sitesine dönüşmüştür.²⁸⁰ 2015 yılında daha da genişleyip firma haline gelmişlerdir. Bu site şimdi ise Çince dünyasında Türkiye odaklı en büyük kültürel sitesi olma özelliğine sahiptir. Türk Kızları’nda Gezi, Yemek, Gündem Haberleri, Dil Öğrenimi, Kültür vb. konularda içerikler bulunmaktadır.

²⁸⁰ “Türk Kızları”, <http://tkturkey.com/> (28.03.2018).

SONUÇ

Çin Anakarası'nda eskiden beri hüküm süren Çing Hanedanlığı'nın 1912 yılında yıkılarak yerine Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından sağlanan barış ortamı uzun sürmemiştir. 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi'nin de etkisiyle Çin'de bir takım anti-emperyalist gösteriler düzenlenmeye başlamış ve 1921 yılında ÇKP kurulmuştur. Komünizmi ülke için bir tehdit olarak gören Chiang Kai-shek ülkeyi komünistlerden temizlemek için bir savaş başlatmış ve böylelikle yıllar süren bir iç savaş dönemine girilmiştir. Uzun yıllar süren ve çok sayıda can kaybına neden olan Çin İç Savaşı 1949 yılında ÇKP'nin hâkimiyetiyle sona ermiş ve yenilgiye uğrayan Çin Cumhuriyeti Hükümeti elinde kalan birkaç adadan biri olan Tayvan'a taşınmıştır. Aynı yıl Çin Anakarası'nda Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Çin Cumhuriyeti, diğer bir deyişle Tayvan, 1971'ye kadar Çin Anakarası'nın tek ve meşru temsilcisi olarak BM'de yer almıştır. Ancak uluslararası konjonktürün etkisiyle dönemin süper güçleri kendilerine zayıf bir ortak yerine güçlü bir ittifak edinmek istediklerinden ÇHC'yi tanıyarak Tayvan ile resmi ilişkilerini kesmişlerdir. Sonuç olarak Tayvan BM üyeliğinden çıkarılmış, yerine ÇHC alınmıştır.

Söz konusu gelişmenin ardından Tayvan, uluslararası arenada oldukça yalnızlaştığından bu durumu tersine çevirmek için Çin Anakarası ve adaların tek ve meşru temsilcisi olduğu iddiasını barındıran sıfır toplamlı modelden vazgeçerek esnek dış politika izlemeye başlamış ve kendisini resmi olarak tanımayan ülkeler ile ticari ve kültürel ilişkilerini ilerletmeye çabalamıştır. Bu doğrultuda Tayvan gerek uyguladığı başarılı ekonomi politikalarıyla gerekse esnek bir diplomasi ile ekonomik kalkınmasını büyük ölçüde tamamlamış ve dünyaya yüksek teknoloji ürünleri ihraç eder hale gelmiştir.

Tayvan'ın Türkiye ile olan ilişkileri ise çok eskilere dayansa da asıl yoğunluğun 1934 yılında imzalanan Çin Cumhuriyeti-Türkiye Dostluk Antlaşması ile başladığı

söylenbilir. Coğrafi olarak birbirlerine uzak olsalar da iki ülke arasındaki kültürel ve ticari ilişkiler yıldan yıla artış göstermiş ve ilk yıllarda binlerle ifade edilen dış ticaret hacmi son yıllarda 2 milyar dolarlar düzeyine ulaşmıştır. Bununla birlikte iki ülke arasında kültürel ilişkiler çerçevesinde bilhassa eğitim konusunda yüksek bir işbirliği sağlanmıştır. Bu kapsamda birçok Tayvanlı ve Türk öğrenci, değişim programlarından faydalanarak yabancı bir ülkede eğitim görme fırsatı kazanmıştır. Bu kültürel işbirliğinin iki ülke halkı arasındaki tanınırlığı artırdığı ve ilişkileri ilerlettiği ortadadır.

1971 yılında uluslararası konjonktürün de etkisiyle Türkiye, Çin Anakarası'nın asıl temsilcisi olarak ÇHC'yi tanıyarak Tayvan ile olan resmi ilişkilerini kesme kararı almıştır. Türkiye'nin Tayvan ile ilişkilerini kesmiş olması Tayvan açısından her ne kadar olumsuz bir gelişme olsa da ÇHC ile resmi ilişki kurarken Tayvan'ın ÇHC'nin vazgeçilmez bir parçası olduğunu savunan görüşler yerine bu husustan hiç bahsetmeyen bir modeli örnek alması aslında olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Çünkü bu modelde Tayvan'ın resmi olarak ÇHC'nin bir parçası olduğuna yönelik bir tasvir yer almadığından tek başına bağımsız bir ülke olmasının önünde engel teşkil eden bir durum da bulunmamaktadır.

Tayvan'ın BM üyeliğinden çıkarılmasının ardından Tayvan ve Türkiye'nin resmi ilişkileri de sona ermiş ancak diplomatik ilişkiler seyrek de olsa gayri resmi olarak devam etmiştir. Bu tarihten sonra Tayvan ve Türkiye arasında diplomatik olarak bir resmi temas söz konusu olmasa da ticari ve kültürel konularda birçok görüşme gerçekleşmiş, iki ülke de birbirlerinin topraklarında ticari ve kültürel misyonlar kurmuş, öğrenci ve profesör değişim programlarıyla birbirlerinin eğitimlerine katkı sağlamış, zor zamanlarda insani yardımlarda bulunarak birbirlerine destek olmuşlar ve aralarındaki işbirliğini güçlendirmişlerdir. Kısaca Türkiye ve Tayvan resmi bir ilişki kuramasa da birbirlerine karşı hep dostluk anlayışı çerçevesinde hareket etmişler ve kültürel ilişkileri ilerletmekten geri kalmamışlardır.

Sonuç olarak, Tayvan ve Türkiye coğrafi ve siyasi açıdan birbirlerine uzak olmalarına rağmen ticari ve kültürel ilişkilerini ilerletmeleri her iki ülkenin de yararına gözükmektedir. İki lke arasındaki ilişkilerin 1971’de resmi olarak kesilmesine rağmen, fiilen devam ettirildiği görülmektedir. Bu ilişkilerin sürdürülmesinde Türkiye’nin ekonomik, Tayvan’ın ise daha çok siyasi beklenetilerinin rol oynadığı görülmektedir. Tayvan Türkiye ile ilişkilerini sürdürerek “fiilen tanınma” yı sağlamaya çalışmış, Türkiye ise 1960’lardan sonra hızla büyüyen Tayvan ekonomisinin sağladığı olanaklardan yararlanmak istemiştir. Nitekim resmi ilişkilerin kesilmesiyle bozulan ticari ilişkiler yıllar itibarıyla iyileşmiş ve bu iyileşme beraberinde kültürel ilişkileri de ilerletmiştir. İki lke arasında artan ticaret hacmi ve iyileşen ekonomik ve kültürel ilişkiler neticesinde siyasi ilişkilerin de güçleneceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, iki ülkenin de mümkün olan her konuda işbirliğine devam etmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

A- Kitaplar:

1-Türkçe

Adıbelli, Barış, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Armaoğlu, Fahir. H., *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 18.B, İstanbul, Akım Yayınevi, 2012.

Dillon, Michael, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, Çev: Eylem Ümit Atılğan -Aydın Atılğan, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2016.

Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Heper, Metin, *İsmet İnönü*, Çev: Sermet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

Wasserstrom, Jeffery N., *21. Yüzyılda Çin: Çin Hakkında Bilmek İstedığınız Her şey*, Çev: Hür Güldü, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

2-İngilizce

Caughey, John Hart, *The Marshall Mission to China, 1945-1947: The Letters and Diary of Colonel John Hart Caughey*, Roger B. Jeans(ed.) United States of America (USA), Rowman&Littlefield Publishers, 2011.

Ferguson, Niall, *The War of the World: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*, New York, The Penguin Press, 2006.

Hansen, Bent, *A World Bank Comparative Study: The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth-Egypt and Turkey*, Washington, Oxford University Press, 1991.

International Business Publications(ed.), *Taiwan: Country Study Guide- Volume1 Strategic Information and Developments*, USA, 2012.

Knapp, Ronald G., “The Shaping of Taiwan's Landscapes”, Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999.

Lew, Christopher R. and Edwin Pak-wah Leung, *Historical Dictionary of the Chinese*

Civil War: Historical Dictionaries of War, Revolution, and Civil Unrest, Maryland, Scarecrow Press, 2013.

Patterson(ed.), David S., “Foundations of Foreign Policy 1969-1972, Foreign Relations of the United States”, V1, United States Government Printing Office, Washington, 2003.

Rawnsley, Gary D., *Taiwan's Informal Diplomacy and Propaganda*, Palgrave Macmillan, UK, 2000.

Schwar(ed.), Harriet Dashiell, “White House of Press Release, Foreign Relations of The United States, 1958-1960, China, Volume XIX”, Washington, United States Government Printing Office, 1996.

Tonio, Andrade, *How Taiwan Became Chinese: Dutch, Spanish, and Han Colonization in the Seventeenth Century*, New York, Columbia University Press, 2008.

Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press, 1976.

Yearbook of The United Nations 1971, Volume 25, New York, Office of Public Information United Nations, 1974.

3-Çince

中共中央文獻研究室 編，周恩來年譜 1898-1949 (修訂版),中國，中央文獻出版社, (ÇHC Merkez Komitesi'nin Parti Belgeleri Araştırma Ofisi(ed), *Zhou En-lai Kronikleri 1898-1949 (Revize Edilmiş)*, Çin, Merkez Parti Edebiyatı Basını), 1989.

王泰升等，追尋臺灣法律的足跡：事件百選與法律史研究,台灣，五南出版社，第二版, (Wang Taisheng(ed.), *Tayvan Hukuk Mevzuatının Peşinde: 100 Olay ve Hukuk Tarihinin İncelenmesi*, Tayvan, Wu-Nan Yayınevi), 2014.

外交部公眾外交協調會，外交部聲明及公報彙編，台北市，外交部, (Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu, Dışişleri Bakanlığı Bildirisi ve Tebliği, Taipei, Dışişleri Bakanlığı), 2013.

- 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國七十八/七十九年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1989/1990 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı), 1990.
- 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國八十年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1991 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı), 1991.
- 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國八十一年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1992 Diplomatik, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı), 1992.
- 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國八十二年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1993 Diplomatik, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı), 1994.
- 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國八十三年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1994 Diplomatic Yıllığı, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı), 1994.
- 外交部外交年鑑編輯委員會，中華中華民國八十四年外交年鑑，臺灣，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1995 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı), 1995.
- 唐德剛，晚清七十年 (5) 袁世凱，孫文與辛亥革命，台北市，遠流出版社 (Tong Te-Kong, *Çing Hanedanlığı'nın son 70 yılı (5) Yuan Shih-kai, Sun Yat-sen ve Xinhai Devrimi*, Taipei, Yuan-Liou Yayınevi), 1998.
- 秦孝儀(編)，總統蔣公大事長篇初稿：卷七下冊 (1949)，臺北，中國國民黨黨史委員會，(Chin Hsiaoyi(ed.), *Başkan Chiang Kai-shek'in Biyografisi, 7. Volum, Taipei, KMT Parti Tarih Komitesi*), 1978.
- 連橫，臺灣通史，臺北市，台灣銀行經濟研究室，(Lian Heng, *Tayvan Tarihi, Tayvan Bankası Ekonomi Araştırma Odası Taipei*), 1962.
- 黃維民，中東國家通史-土耳其卷，北京，商務圖書館，(Huang Weimin, *Ortadoğu Tarihi: Türkiye, Pekin, The Commercial Press*), 2002.
- 臺灣銀行經濟研究室，清史稿臺灣資料集輯，台北市，國史館台灣文獻，(Tayvan Bankası Ekonomi Araştırma Odası, *Çing Hanedanlığı Tayvan Bilgileri Koleksiyonu, Taipei, Taiwan Historica*), 1968.
- 羅致政，漂移的島嶼-大國夾縫中的台灣，台灣，前衛出版社，(Lo Chih-cheng, *Sallanan ada-güçlü ülkeler arasındaki Tayvan, Tayvan, Avanguard Publisher*), 2009.

B- Makaleler ve Kitap Bölümleri:

1- Türkçe

Derman, Giray Saynur ve Vefa Kurban, “Kıbrıs Sorunun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/33, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2016-Güz.

Erol, Mehmet Seyfettin, “İsmet İnönü Hükümeti Dış Politikası”, Haydar Çakmak(ed.), *Türk Dış Politikası 1919-2012*, 2.B., Barış Platin Kitap, Ankara, 2012.

Sarıtaş, Eyüp “1935 Yılından İtibaren Türkiye’de Yapılan Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası*, 2(15), 2009.

2- İngilizce

Chen, C.V., Chao-Chin Su ve Yong-Huang Lin, “The Rule of Law in China and Taiwan-Toward ‘One China, Better System’”, *Issues&Studies* 46, No. 4, 2010.

Eastman, Lloyd E., “Facets of an Ambivalent Relationship: Smuggling, Puppets, and Atrocities During the War, 1937-1945”, Akira Iriye(ed.) *The Chinese and the Japanese: Essays in Political and Cultural Interactions*, New Jersey, Princeton University Press, 1980.

Eastman, Lloyd E., “Nationalist China During the Nanking Decade, 1927-1937”, Eastman, Lloyd E. ve diğerleri, *The Nationalist Era In China 1927-1949*, Cambride, Cambridge University Press, 1991.

Eastman, Lloyd E., “Nationalist China during the Sino-Japanese War, 1937-1945”, Eastman Lloyd E., and Jerome Ch’en ...(ed.), *The Nationalist Era in China 1927-1949*, Cambride, Cambridge University Press, 1991.

Hamilton, James D. “Historical Oil Shocks”, Randall E Parker and Robert Whaples(ed.), *Routledge Handbook of Major Events in Economic History*, New York, Routledge, 2013.

Iriye, Akira, “Japanese Aggression and China's International Position 1931-1949”, John K. Fairbank and Albert Feuerwerker(ed.), *The Cambridge History of China, Vol. 13, Republican China 1912-1949*, Part 2, Cambride, Cambridge University

Press, 2008.

Lamley, Harry J., “Taiwan Under Japanese Rule, 1895-1945 the Vicissitudes of Colonialism”, Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M. E. Sharp, 1999.

Page, John, “The East Asian Miracle: Four Lessons for Development Policy”, Stanley Fischer and Julio J. Rotemberg(ed.), *NBER Macroeconomics Annual 1994*, Volume 9, USA, MIT Press, 1994.

Ping-Hui, Liao David Der-wei Wang(ed.), *Taiwan Under Japanese Colonial Rule 1895-1945*, New York, Columbia University Press, 2006.

Rubinstein, Murray A., “Taiwan's Socioeconomic Modernization, 1971-1996”, Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999.

Tucker, Nancy Bernkopf, “Strategic Ambiguity or Strategic Clarity”, Nancy Bernkopf Tucker(ed.), *Dangerous Strait: The U.S- Taiwan- China Crisis*, New York, Columbia University Press, 2005.

Utkulu, Utku, “The Turkish Economy: Past and Present”, Debbie Lovatt(ed.), *Türkey since 1970: Politics, Economics and Society*, New York, Palgrave, 2001.

Wang, Peter Chen-main, “A Bastion Created, a Regime Reformed, an Economy Reengineered, 1949-1970”, Murray A. Rubinstein(ed.), *Taiwan: A New History*, New York, M.E. Sharp, 1999.

3- Çince

王光，中土外交關係之過去，現在與未來，東方雜誌 1934 年第 31 卷 22 期，(Wang Guang, “Çin Cumhuriyeti-Türkiye Cumhuriyeti İlişkilerinin Geçmişi, Şimdisi ve Geleceği”, *The Eastern Miscellany*, 1934, Cilt 31, Sayı 22), 1934.

黃奎博，周容卉，我國<南向政策>之回顧與影響，展望與探索，第 12 卷，第 8 期，(Huang, Kwei-Bo, Chou, Rong-Hui, “The Retrospect and Influence of Taiwan’s Southward Policy”, *Prosepct&Exploration*, Volume 12, Number 8), 2014.

C- Arşiv Belgeleri:

1- Türkiye

“TBMM Birleşik Toplantı”, *TBMM Tutanak Dergisi*, 4. Dönem 4. Cilt 7. Birleşim, 1965.

“Çin Dışişleri Bakanı George K.C. Yeh’in İstanbul’u ziyaretinden sonra yazdığı teşekkür telgrafı”, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tarih: 26.02.1957, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No:116.734.24.

“Çin’in İstanbul’da Konsolosluk açmak istediği”, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tarih: 30.07.1945, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No:257.728.21.

“Milliyetçi Çin Hükümeti ile memleketimiz arasında bir Kültür Anlaşması yapılması hususunda Hariciye Vekaleti’ne yetki verilmesi” Bkz: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Md.lüğü, Tarih:11.02.1957, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No:145.111.10.

“Milliyetçi Çin uyruklu Prof. Dr. K. S. Ma’nın Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Kürsüsü Profesörlüğünde çalıştırılması”, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Md.lüğü, Tarih:17.02.1959, Fon Kodu:30.18.1.2, Yer No:151.75.11.

Çin Cumhuriyeti Anayasası, Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Tarih:1948, Fon Kodu:490.1.0, Yer No: 605.94.2.

2- Tayvan

外交部，土(土耳其)友好協會；我國學生作品在土展覽；中國軍官赴土深造；中印在土聯繫；土耳其土地改革，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Türk-Çin Dostluk Cemiyeti; Tayvanlı öğrencilerin eserlerinin Türkiye’de sergilenmesi; Çin Cumhuriyeti askerlerinin eğitim almak için Türkiye’ye gönderilmesi; ÇHC ve Hindistan’ın Türkiye’de ilişkilerinin kurulması; Türkiye’nin toprak reformu yapması, The Archives of Institute of Modern History of Academia Sinica), 11-04-02-06-01-001.

外交部，土耳其人士訪華，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı,Türklerin Tayvan’ı ziyaret etmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-001.

外交部，土耳其參議員但維杜魯訪華；土耳其國會外交委員會主席貝康訪華；土耳其阿克坦博士訪華；土耳其農業銀行人士訪華；土耳其總理子媳訪華，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Türk yetkililerinin ve akademisyenlerinin Tayvan'ı ziyaret etmesi, the Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-009.

外交部，土耳其對中共態度，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Türkiye'nin ÇHC'ye karşı tutumu, the Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-03-01-001

外交部，土耳其與中共接觸事來往函電，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC arasındaki yazışmalar, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-03-01-002.

外交部，土耳其與中共接觸重要談話紀錄，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve ÇHC arasındaki önemli konuşma kayıtları, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-03-01-003.

外交部，中土(土耳其)文化專約(及與希土另訂條約事)，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki Kültür Anlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-10-01-02-003.

外交部，中土(土耳其)修約，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşmasının Revize Edilmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-10-01-03-004.

外交部，中土訂約，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-001.

外交部，中土訂約，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-005.

外交部，中土訂約，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışışleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History,

Academia Sinica), 11-04-02-06-03-006.

外交部，中土貿易協定，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Ticaret Antlaşması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-03-007.

外交部，中國軍官赴土深造，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, “Çin Cumhuriyeti askerlerinin eğitim almak için Türkiye’ye gönderilmesi”, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-01-001.

外交部，加強中土(土耳其)邦交，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti-Türkiye Cumhuriyeti İlişkilerinin Geliştirilmesi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-01-003.

外交部，外交部次長楊西崑 1971 年訪問土耳其、伊朗，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakan Yardımcısı Yang’ın 1972 yılında Türkiye ve İran’a ziyarette bulunması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-024.

外交部，我國與土耳其經貿往來(一)，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Tayvan-Türkiye Ticari İlişkileri<1>, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-30-01-04-002.

外交部，我國與土耳其經貿往來(二)，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Tayvan-Türkiye Ticari İlişkileri <2> , The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-30-01-04-003.

外交部，我國與土耳其經貿往來(三)，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Tayvan-Türkiye Ticari İlişkileri <3> , The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-30-01-04-004.

外交部，參謀總長彭孟緝訪問土耳其，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanı Peng Meng-chi’nin Türkiye’ye ziyarette bulunması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 112.21/0002.

外交部，蔣緯國司令訪問土耳其，中央研究院近代史研究所檔案館藏，(Dışişleri

Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Generali Chiang Wei-kuo'nun Türkiye'ye ziyarette bulunması, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-06-02-027.

外交部, 中土(土耳其)文化專約及交流, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki Kültür Anlaşması ve etkileşimi, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-001.

外交部, 中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-004.

外交部, 中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-001.

外交部, 中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-006.

外交部, 中土(土耳其)交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-005.

外交部, 中土交換教授學生, 中央研究院近代史研究所檔案館藏, (Dışişleri Bakanlığı, Çin Cumhuriyeti- Türkiye Cumhuriyeti arasındaki profesör ve öğrenci değişim programı, The Archives of Institute of Modern History, Academia Sinica), 11-04-02-09-01-002.

外交部國際合作署副署長訪華簡歷及行程表, 國史館, (TİKA Başkan Yardımcısı'nın Tayvan'ı ziyaret etmesi, Academia Historica), 113000000356A.

李登輝總統文物, 李登輝底片資料輯集-中華民國八十二年三月, 國史館, (Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui'nin Eserleri, Lee Teng-hui 1993 yılı koleksiyonu,

Academia Historica), 007-030208-00008-036.

蔣經國總統文物，外交-駐外單位之外交部收電(十五)，國史館，(Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Diplomasi-Büyükelciliği'nden gelen telgraflar <15>, Academia Historica), 005-010205-00160-030.

蔣經國總統文物，外交-駐外單位之外交部收電(十五)，國史館，(Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Diplomasi-Büyükelciliği'nden gelen telgraflar <15>, Academia Historica), 005-010205-00160-049.

蔣經國總統文物，外交-駐外單位之外交部收電(十六)，國史館，(Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Diplomasi-Büyükelciliği'nden gelen telgraflar <16>, Academia Historica), 005-010205-00161-041.

蔣經國總統文物，外交-關於聯合國代表權等外交部收電(十一)，國史館，(Cumhurbaşkanı Chiang Ching-kuo'nun Eserleri, Diplomasi-Telgraflar <11>, Academia Historica), 005-010205-00181-0105.

嚴家淦總統文物，中華民國六十五年嚴家淦總統活動輯(九)，國史館，(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1976 yılı koleksiyonu <9>, Academia Historica), 006-030205-00029-007.

嚴家淦總統文物，中華民國六十五年嚴家淦總統活動輯(三)，國史館，(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1976 yılı koleksiyonu <3>, Academia Historica), 006-030205-00023-006.

嚴家淦總統文物，中華民國六十六年嚴家淦總統活動輯(一)，國史館，(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1977 yılı koleksiyonu <1>, Academia Historica), 006-030205-00053-010.

嚴家淦總統文物，中華民國六十六年嚴家淦總統活動輯(二十七)，國史館，(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1977 yılı koleksiyonu <27>, Academia Historica), 006-030205-00079-010.

嚴家淦總統文物，中華民國六十四年嚴家淦總統活動輯(十)，國史館，(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975 yılı koleksiyonu <10>, Academia Historica), 006-03020-00010-004.

嚴家淦總統文物，中華民國六十四年嚴家淦總統活動輯(十)，國史館，(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975

yılı koleksiyonu <10>, Academia Historica), 006-030205-00016-001.

嚴家淦總統文物, 中華民國六十四年嚴家淦總統活動輯(十九), 國史館,
(Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975
yılı koleksiyonu <19>, Academia Historica), 006-030205-00019-007.

D- Gazeteler:

“Başvekil Milliyetçi Çin Meclisinde konuştu”, Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1958.

“Dün İstanbul’a gelen Çin Dışişleri Bakanı bugün Ankara’da olacak”, Ulus Gazetesi, 11
Şubat 1957.

“İzmirli iş adamları Çin’in tanınması için hükümete başvurdu”, Akşam Gazetesi, 20
Nisan 1965.

“Kızıl Çin İşbirliği İstiyor”, Milliyet Gazetesi, 28 Mart 1965.

“Milliyetçi Çin ile bütün ilişkilerimizi dünden itibaren kestik.”, Zafer Gazetesi, 6
Ağustos 1971.

“Milliyetçi Çin ile diplomatik ilişkileri kesiyoruz.”, Akşam Gazetesi, 4 Ağustos 1971.

“Milliyetçi Çin Kıta Çini’ni şartlı olarak tanımamızı istiyor”, Cumhuriyet Gazetesi, 22
Şubat 1971.

“Türkiye Kızıl Çin’i tanırsa Milliyetçi Çin diplomatik ilişkisini kesecek”, Ulus
Gazetesi, 11 Temmuz 1971.

“Türk-Milliyetçi Çin kültür antlaşması”, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Şubat 1957.

“Uzaklardan gelen misafir”, Vatan Gazetesi, 15 Şubat 1957.

“Ya bizi veya Pekin’i tercih edin”, Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1971.

Armaoğlu, Fahir. H., “Türkiye ve Uzakdoğu”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Eylül 1964.

Nesin, Aziz, “Çin’i tanımak”, Akşam Gazetesi, 8 Eylül 1964.

T.C. Resmî Gazete, Sayı: 2722, 6 Haziran 1934.

E- Elektronik Kaynaklar:

“Shimonoseki Antlaşması”, <http://www.taiwandocuments.org/shimonoseki01.htm>
(04.06.2018).

“Republic of China (Taiwan) Government Entry Point Birth of the Republic of China”,
<http://www.taiwan.gov.tw/ct.asp?xItem=27744&ctNode=1929&mp=1001>
(05.02.2017).

“Kentleri Kırsal Alanlardan Kuşatma Politikasıyla Devrimci Yol Nasıl Açıldı?” , News
of the Communist Party of China,
<http://cpc.people.com.cn/BIG5/64156/64157/4418377.html> (01.06.2018).

遼瀋會戰, <http://lov.vac.gov.tw/Protection/Content.aspx?i=25&c=3> (05.12.2017).

平津會戰, <http://lov.vac.gov.tw/Protection/Content.aspx?i=27&c=3> (04.06.2018).

徐蚌會戰, <http://lov.vac.gov.tw/Protection/Paper.aspx?i=26&c=3> (04.06.2018).

“Chiang Kai-shek Batı’ya gitmek istemiş ancak ‘O’ Chiang Kai-shek’e Tayvan’a
çekilmesini teklif etmiştir”, Liberty Times,
<http://news.ltn.com.tw/news/politics/breakingnews/1638189> (04.06.2018).

“Mutual Defense Treaty between the United States of America and the Republic of
China”, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/chin001.asp (04.06.2018).

“Always in My Heart, Taiwan Review”, Ministry of Foreign Affairs, Republic of China
(Taiwan),
<https://taiwantoday.tw/news.php?unit=4,29,31,45&post=3961>(04.06.2018).

Risen, James, “U.S. Warns China on Taiwan, Sends Warships to Area”, Los Angeles
Times,
http://articles.latimes.com/1996-03-11/news/mn-45722_1_taiwan-strait
(04.06.2018).

“Tayvan Boğazı krizi, Japonya Başbakanı’nın Uykularının Kaçmasına Neden Oldu”,
People’s Daily Online,
<http://www.people.com.cn/BIG5/channel2/17/20001103/298477.html>
(04.06.2018).

“‘Tayvanlı Yurttaşlarımıza’ başlıklı belge yayımlandı”, People’s Daily,
<http://www.people.com.cn/GB/historic/0101/5549.html> (04.06.2018).

九二共識-兩岸和平繁榮的關鍵，行政院大陸委員會, (1992 Mutabakatı - Tayvan ve

Çin Arasındaki Barış ve Refah'ın Anahtarı, Ankara İşleri Konseyi),
[http://www.mac.gov.tw/public/MMO/MAC/%E6%91%BA%E9%A0%81-%E4%B8%AD\(%E5%AE%9A%E7%A8%BF%E7%89%88\).pdf](http://www.mac.gov.tw/public/MMO/MAC/%E6%91%BA%E9%A0%81-%E4%B8%AD(%E5%AE%9A%E7%A8%BF%E7%89%88).pdf) (04.06.2018).

總統接受台視「主流論壇」節目訪問，中華民國總統府, (Cumhurbaşkanı TTV Kanalının “Ana Akım Forumu” Programından Gelen Röportaj Teklifini Kabul Etti, Çin Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı),
<http://www.president.gov.tw/NEWS/2023/%E4%B9%9D%E4%BA%8C%E5%85%B1%E8%AD%98> (04.06.2018).

“Hu Jintao: Tayvan, Ulusal Birleşme Konseyi'nin İşlevini Durdurarak Tek-Çin Politikasını Kasıtlı Olarak Provoke Etti”, Sina, <http://news.sina.com.cn/c/2006-02-28/19508324939s.shtml> (04.06.2018).

“Worldwide Press Freedom Index 2007”, Reporters without borders, <https://rsf.org/en/worldwide-press-freedom-index-2007> (01.08.2017).

“WHO invites ‘Chinese Taipei’ to WHA”, Taipei Times, <http://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2009/04/30/2003442391> (17.07.2017).

“Yeh Ching-chuan, Dünya Sağlık Asamblesi'nde bir konuşma yapmış ve konuşmasını Tayvanca ‘teşekkür ederim’ diyerek bitirmiştir”, CRNTT, <http://hk.crntt.com/doc/1009/7/3/8/100973874.html?coluid=7&kindid=0&docid=100973874> (17.07.2017).

“Salvador’a ziyarette bulunduğunda bir dönüm noktası olarak Cumhurbaşkanı Ma, Hillary Clinton ile 24 saniye görüşmüştür”, TVBS, <http://news.tvbs.com.tw/politics/132488> (04.06.2018).

“Wang Jin-pyng, mevzuatın yürürlüğe girmesinden önce gözden geçireceklerini ve hükümetin ve farklı partilerin bakış açılarını reddettiklerini söyledi”, China Times, <http://www.chinatimes.com/realtimenews/20140406001598-260401> (04.06.2018).

“Çin ABD'ye protesto çekti”, BBC, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38194511> (10.12.2017).

Jeff Mason, Stephen J. Adler, Steve Holland, “Exclusive: Trump spurns Taiwan president's suggestion of another phone call”, Reuters,

<https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-taiwan-exclusive/exclusive-trump-spurns-taiwan-presidents-suggestion-of-another-phone-call-idUSKBN17U05I>
(06.04.2018).

“Dışişleri Bakanı, Reuters'in Başkan Tsai'nin Röportajda Söylediklerini Yanlış Yorumlamaktan Dolayı Özür Dilediğini Söyledi”, United Daily News, <https://udn.com/news/story/6656/2435797> (04.06.2018).

“Foreign Policy Guidelines”, Ministry of Foreign Affairs Republic of China (Taiwan), <https://www.mofa.gov.tw/en/cp.aspx?n=B7411BDCD003C9EC> (13.03.2018).

“Özel Köşe: Shen Lyu-shun-> Uluslararası Arenada “Tek Çin” çerçevesinde çeşitli terim kullanılması”, China Times, <http://opinion.chinatimes.com/20161206005504-262104> (04.06.2018).

“Taiwan Relations Act”, <https://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html>
(27.04.2017).

“U.S.-PRC Joint Communiqué (1982)”, American Institute in Taiwan, <https://www.ait.org.tw/our-relationship/policy-history/key-u-s-foreign-policy-documents-region/u-s-prc-joint-communique-1982/> (04.06.2018).

“President Reagan’s Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today”, The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/asia/report/president-reagans-six-assurances-taiwan-and-their-meaning-today> (04.06.2018).

江副院長接見土耳其國會議員乙行，立法院，(Türk milletvekilleri Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Chiang’ı ziyaret etmiştir, Teşrii Yuan), <https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=39003>
(04.06.2018).

江副院長接見土台基金會會長沙興及土耳其國會議員一行，立法院，(Türkiye milletvekilleri Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Chiang’ı ziyaret etmiştir, Teşrii Yuan), <https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=39149>
(04.06.2017).

臺灣 - 土耳其科技合作研討會，公務出國報告資訊網，(Tayvan - Türkiye Bilim ve Teknoloji İşbirliği Semineri, Resmi Yurtdışı Raporu), http://event.fepz.org.tw/ReportFront/report_detail.jsp?sysId=C09602477

(04.06.2017).

洪副院長接見土耳其國會議員乙行 5 人，立法院, (Türkiye milletvekilleri Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Hung’i ziyaret etmiştir, Teşrii Yuan), <https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=41781>(04.06.2017)

“Türk ve Tayvan umuma mahsus pasaport hamillerine sınırda vize /e-Vize uygulamasının 15 Mayıs 2013 tarihinde başlatılması”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turk-ve-tayvan-umuma-mahsus-pasaport-hamillerine-sinirda-vize-_e-vize-uygulamasinin-15-mayis-2013-tarihinde-baslatilmasi.tr.mfa (22.11.2017).

“Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara Temsilcisi Chen Chin-hsien USAK’ta bir konuşma yapmıştır”, Oceanews, https://www.ocacnews.net/overseascommunity/article/article_story.jsp?id=162366 (22.11.2017).

中華民國一百零三年外交年鑑, (Çin Cumhuriyeti 2014 Diplomatik Yıllığı) http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2014/07.pdf (20.01.2018).

“THY'nin Taipei Seferleri Başladı”, Haberler, <https://www.haberler.com/thy-nin-taipei-seferleri-basladi-7138336-haberi/> (04.06.2018).

Uçuş başladıktan 4 ay sonra Eva Air ayın 25’inde Taipei-İstanbul seferlerini iptal etmiştir, Apple Daily, <https://tw.appledaily.com/new/realtime/20160721/912644/> (25.11.2017).

“Türk Pasaportu Sahiplerine ROC (Tayvan)’a E-Vize Uygulaması”, Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan), https://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/416.html (20.04.2017).

中華民國八十六年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1997 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac1997/86-3.html (20.01.2018).

中華民國八十七年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 1998 Diplomatik Yıllığı), http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-

8/almanac/almanac1998/section_3/page3-1-2.htm (20.01.2018).

中華民國八十八年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 1999 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac1999/mo6/12.htm (20.01.2018).

中華民國八十九年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2000 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2000/mofa_23.htm (20.01.2018).

中華民國九十年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2001 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2001/mainframe.htm (20.01.2018).

中華民國九十三年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2004 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2004/11/11_05.htm (20.01.2018).

中華民國九十四年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2005 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2005/WebPages/MICO/11/11_00.htm (20.01.2018).

中華民國九十五年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2006 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2006/html/01.html (20.01.2018).

鍾副院長接見土耳其國會副議長丁契爾伉儷，立法院，(Teşrii Yuan Bakan Yardımcısı Chung ile TBMM Başvekili Ali Dinçer bir araya gelmiştir, Teşrii Yuan),
<https://www.ly.gov.tw/Pages/Detail.aspx?nodeid=5255&pid=39545> (20.01.2018).

中華民國九十五年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2006 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2006/html/01.html (20.01.2018).

中華民國九十六年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2007 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2007/html/aa.htm (20.01.2018).

中華民國九十七年外交年鑑，外交部，(Çin Cumhuriyeti 2008 Diplomatik Yıllığı),

http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2008/html/01.html (20.01.2018).

中華民國九十八年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2009 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2009/html/01A.html (20.01.2018).

中華民國九十八年外交年鑑, 外交部, (Cumhuriyeti 2009 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2010/2.1.2.pdf (20.01.2018).

中華民國一百零三年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2014 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2014/25.pdf
(28.03.2018).

中華民國一百零五年外交年鑑, 外交部, (Çin Cumhuriyeti 2016 Diplomatik Yıllığı),
http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/YearBook/105/PDF/%E5%A4%96%E4%BA%A4%E5%B9%B4%E9%91%91%E5%AE%8C%E6%95%B4%E6%8E%92%E7%89%88.pdf (28.03.2018).

Taiwan-Turkey business association launched to promote closer trade, Focus Taiwan,
<http://focustaiwan.tw/news/aeco/201508210023.aspx> (18.03.2018).

2017 年台灣 20 大國際品牌揭曉, 經濟部, (2017'de Tayvan İlk Yirmi Markası, Tayvan Ekonomi Bakanlığı),
https://www.moea.gov.tw/MNS/populace/news/News.aspx?kind=1&menu_id=40&news_id=75620 (18.03.2018).

政治大學土耳其語文學系, 政治大學, (Türk Dili ve Kültürü Bölümü, Ulusal Chengchi Üniversitesi) <http://turkish.nccu.edu.tw/main.php> (22.08.2017).

吳興東, 政大與安卡拉大學兩校簽約, 土女時代, (Wu Hsing-tung, Ulusal Chengchi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi arasındaki protokoller, Türk Kızları),
<http://tkturkey.com> (22.08.2017).

安卡拉大學訪政大-延續數代濃厚情, 政治大學, (Ankara Üniversitesi Heyeti Ulusal Chengchi Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir. Ulusal Chengchi Üniversitesi),
http://www.nccu.edu.tw/zh_tw/news/%E5%AE%89%E5%8D%A1%E6%8B%89%E5%A4%A7%E5%AD%B8%E8%A8%AA%E6%94%BF%E5%A4%A7-%E5%BB%B6%E7%BA%8C%E6%95%B8%E4%BB%A3%E6%BF%83%E5

%8E%9A%E6%83%85%E8%AA%BC-18781617?locale=en (22.08.2017).

“Tayvanlı Öğrenciler Üniversitemizde”, Ankara Üniversitesi,
<https://www.ankara.edu.tr/tayvanli-ogrenciler-universitemizde/> (22.08.2017).

“Tayvan'da Altın Çan Televizyon Ödülü'nü kazanan Uğur Rıfat Karlova bu ödüle layık
görülen ilk yabancı sanatçıdır”, SETN,
<http://www.setn.com/News.aspx?NewsID=240812> (28.03.2018).

Akgün, Ferhat, “Okumak için gitti yıldız oldu!” , Milliyet,
<http://www.milliyet.com.tr/okumak-icin-gitti-yildiz-oldu--gundem-1122766/>
(28.03.2018)

“MKÜ ile TAIPEİ İşbirliği Anlaşması Yapıldı” , İskenderun,
<http://iskenderun.org/haber/mku-ile-taipei-isbirligi-anlasmasi-yapildi-h19733.html> (28.03.2018).

台海兩岸及台土中(共)三邊關係座談會 , 政治大學, (Tayvan-Çin-Türkiye İlişkileri
Konferansı, Ulusal Chengchi Üniversitesi),
http://www.nccu.edu.tw/zh_tw/faculty/%E5%8F%B0%E6%B5%B7%E5%85%A9%E5%B2%B8%E5%8F%8A%E5%8F%B0%E5%9C%9F%E4%B8%AD-%E5%85%B1-%E4%B8%89%E9%82%8A%E9%97%9C%E4%BF%82%E5%BA%A7%E8%AB%87%E6%9C%83-22915028 (04.05.2018).

“Başkent'i 25. Ankara Uluslararası Film Festivali Heyecanı Sardı”, Haberler,
<https://www.haberler.com/baskent-i-25-ankara-uluslararasi-film-festivali-6080980-haberi/> (28.03.2018).

“Tayvan ile Türkiye İlişkileri”, Taipei Ekonomi ve Kültür Misyonu Ankara,
http://www.roc-taiwan.org/tr_tr/post/423.html (10.11.2017).

國際事務合作處, 政治大學, (Uluslararası İşbirliği Ofisi, Ulusal Chengchi
Üniversitesi) <http://oic.nccu.edu.tw/files/11-1000-148.php> (22.08.2017).

“Kahire Deklarasyonu, 1 Aralık 1943”,
http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46tx.html
(04.06.2018).

“Potsdam Deklarasyonu, 26 Temmuz 1945”,
<http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html> (04.06.2018).

“Instrument of surrender, 2 Eylül 1945”,
<https://www.archivesfoundation.org/documents/japanese-instrument-surrender-1945/> (04.06.2018).

“Tayvan melekleri”, Sabah,
<http://arsiv.sabah.com.tr/1999/09/26/g02.html> (04.06.2018).

“Tayvan: Türkiye ile Ticaret”, www.ekonomi.gov.tr (25.12.2017).

“24 Ocak kararlarının tanıkları konuştu”, Anadolu Ajansı,
<http://aa.com.tr/tr/ekonomi/24-ocak-kararlarinin-taniklari-konustu/1039477>
(25.12.2017).

“Türk Kızları”, <http://tkturkey.com/> (28.03.2018).

“Deprem Tayvan’ı da 7,6’yla vurdu”, Hurriyet,
<http://www.hurriyet.com.tr/deprem-tayvani-da-7-6-yla-vurdu-39103117>
(04.06.2018).

F- Diğer Kaynaklar:

林實芳，百年對對，只恨看不見：台灣法律夾縫下的女女親密關係，碩士論文，(Lin Shih-fang, The Legal and Historical Denial of Female Same-sex Intimate Relationship in Taiwan History), Unpublished Master Thesis, Taiwan, 2008.

娜姿妃，中國與土耳其外交關係之研究，碩士論文，政治大學，台北，(Nazife Gövce, “Çin ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkiler Araştırması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Chengchi Üniversitesi, Taipei), 2012.

呂承聰，長城外的記憶，萬里尋古-從安卡拉大學漢學系看土耳其漢學研究，碩士論文，台灣，(Cheng-Tsung Lu, Bring Back the Memory outside the Great Wall-Turkish Sinological Research from Perspectives of Department of Sinology-Ankara University, Unpublished Master Thesis, Taiwan), 2015.

ÖZET

Tayvan ve Türkiye ilişkileri yıllar itibarıyla birçok alanda ilerleme göstermiştir. Uluslararası konjonktürün etkisiyle iki ülke arasındaki resmi ilişkiler kesilse de kültürel ve ticari ilişkiler gayri resmi olarak devam etmiştir. Çalışmanın konusunu, 1923 ile 2017 yılları arası Tayvan ve Türkiye arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle Tayvan adası ve Çin Cumhuriyeti'nin tarihsel arkaplanı dönemin önemli gelişmelerine değinilerek anlatılmıştır. Daha sonra, Tayvan ve Türkiye arasındaki resmi ilişkilerin kesildiği dönem ele alınmıştır. Son olarak, iki ülke arasındaki kültürel ve ekonomik konularda yaşanan gelişmeler anlatılarak konu toparlanmıştır.

ABSTRACT

Taiwan-Turkey relations has improved in many aspects over the years. Although cultural and commercial relations have still continued, the official relations have ceased because of the international conjuncture. The subject of the study is the relations between Taiwan and Turkey from 1923 to 2017.

In this study, first the historical background of Taiwan islands and the Republic of China were mentioned by emphasizing the important developments of the era. Then, the period of official cessation between Taiwan and Turkey was discussed. Finally, the article is summarized by explaining the developments of cultural and economic issues between these two countries.

EKLER

- I. 19 Şubat 1989 tarihinde Tayvan Dışişleri Bakan Yardımcısı Chen Chien-jen, Türkiye'ye gelerek eski Başbakan Süleyman Demirel ile bir araya gelmiştir. (Çin Cumhuriyeti 1989/1990 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı, 1990, s. 80).

駐土耳其林代表義民將我捐助土國紓解因波斯灣戰爭所受損失之二百萬美元支票面交土衛生部次長歐斯曼 Ferhan ÖZMEN (民國八十年一月十六日)

駐杜拜辦事處翁代處長家鑾介紹阿拉伯聯合大公國空手道協會官員與我臺北市空手道代表隊隊員晤面時合影 (民國七十九年十二月二十五日)

- II. 16 Ocak 1991 tarihinde başlayan Köfez Savaşı nedeniyle Tayvan Hükümeti, Türkiye Hükümeti'ni temsil eden Sağlık Bakan Yardımcısı Ferhan Özmen'e 2 milyon dolar bağışta bulunmuştur. (Çin Cumhuriyeti 1991 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı, 1991, s. 139).

土耳其總理府新聞顧問布魯斯 Necdet BULUZ
拜會駐土耳其林代表義民
(民國八十一年三月一日)

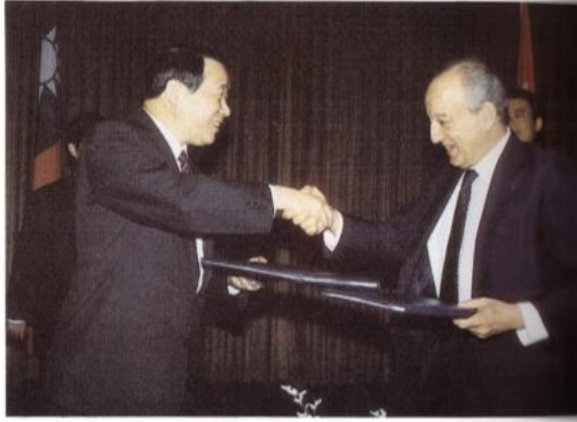

駐杜拜辦事處翁代處長家樂與榮獲第三屆精工杯
國際桌球賽冠軍之我國桌球選手林唯鐘及謝淑娟合影
(民國八十一年三月十三日)

- III. 1 Mart 1992 tarihinde Başbakanlık Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri Necdet Buluz, Tayvan'ın Türkiye Temsilcisi Yi-min Lin'i ziyaret etmiştir. (Çin Cumhuriyeti 1992 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı, 1992, s. 133).

外交部陳次長錫蕃接見美國聯邦眾議員梅南德斯
Robert MENENDEZ
(民國八十二年八月三十日)

外交部陳次長錫蕃接見土耳其外交部督察處處長
席爾曼 Metin SİRMAN
(民國八十二年九月六日)

- IV. 6 Eylül 1993 tarihinde Dışışleri Bakan Yardımcısı Stephen S. F. Chen ve T.C. Dışışleri Bakanlığı müfettişı Metin Sirman bir araya gelmiştir. (Çin Cumhuriyeti 1993 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı, 1993, s. 61).

駐土耳其林代表義民（左三）與應邀參加國慶酒會之土耳其國會議長（代總統）金多魯 CINDORUK（中）及國會國營事業委員會召集人余波奈拉 ÜÇPINARLAR（右三）等貴賓合影
（民國八十三年十月十日）

駐社拜蔡處長顯榮與應邀參加國慶酒會之阿拉伯聯合大公國國會議員阿麥德 Ali Jassim AHMED（右二）等貴賓合影
（民國八十三年十月十日）

- V. 10 Ekim 1994 tarihinde TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk, TBMM KİT Komisyonu Başkanı Hamdi Üçpınarlar ve diğer yetkilerle birlikte Tayvan Ulusal Günü'ne katılmıştır. (Çin Cumhuriyeti 1994 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı, 1994, s. 159).

外交部錢部長復接見英國國會外交委員會主席賀威爾
David HOWELL (民國八十四年一月四日)

外交部錢部長復接見土耳其國會副議長克林里
Mustafa KALEMLI (民國八十四年一月九日)

- VI. 9 Ocak 1995 tarihinde Tayvan Dışışleri Bakanı Frederick Chien ve Mustafa Kalemli bir araya gelmiştir. (Çin Cumhuriyeti 1995 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışışleri Bakanlığı, 1995, s. 55).

駐吉達林處長金雄夫婦於宿舍宴請沙國議員歐貝德
OBAID（中排右二）夫婦及其家人
（民國八十五年一月二十日）

駐土耳其林代表義民歡迎參加國慶酒會之土耳其
國會議長謝斯金 Ismet SEZGIN
（民國八十四年十月十日）

- VII. 10 Ekim 1995 tarihinde TBMM Başbakanı İsmet Sezgin, Tayvan Ulusal Günü'ne katılmıştır. (Çin Cumhuriyeti 1996 Diplomatik Yıllığı, Tayvan, Dışişleri Bakanlığı, 1996, s. 171).

- VIII. 9 Ekim 2002 tarihinde eski Başbakan Yardımcısı İsmet Sezgin, Tayvan Ulusal Günü'ne katılmış ve Tayvan'ın Türkiye Temsilcisi Yi-min Lin ile kek kesmiştir. (Çin Cumhuriyeti 2002 Diplomatik Yıllığı, http://multilingual.mofa.gov.tw/web/web_UTF-8/almanac/almanac2002/photos/03__01__02/pages/09.htm).

- IX. 15 Eylül 1975, Dünya Anti-Komünistler Birliği'nin üyesi olan Dr. Fethi Tevetoğlu, Tayvan'a gelerek Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan ile bir araya gelmiştir. (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975 yılı koleksiyonu<10>, Academia Historica, 006-030205-00010-004).

- X. 15 Aralık 1975, Tayvan Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan, Türkiye Milletvekili Sabit Osman Avcı ve Dünya Anti-Komünistler Birliği Türkiye Şubesi Başkanı Fethi Tevetoğlu ile görüşmüştür. (Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan'ın Eserleri, Cumhurbaşkanı Yen Chia-kan 1975 yılı koleksiyonu <19>, Academia Historica, 006-030205-00019-007).

- XI. 15 Mart 1993, Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın eşi Semra Özal, Tayvan'a gerçekleştirdiği bir ziyarette Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui ile bir araya gelme fırsatı bulmuştur. (Cumhurbaşkanı Lee Teng-hui'nin Eserleri, Lee Teng-hui 1993 yılı koleksiyonu, Academia Historica, 007-030208-00008-036).

- XII. 18 Mart 1993 tarihinde Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Gunal Akbay, Tayvan'a gelerek Ulusal Chengchi Üniversitesi'ni ziyaret etmiştir.

XIII. 18 Mart 1993 Ankara Üniversitesi Heyeti, Ulusal Chengchi Üniversitesi Rektörlü'nü ziyaret etmiştir.

XIV. Nisan 1996'da Ulusal Cheng-chi Üniversitesi Rektörü Cheng Ting-wang, Ankara Üniversitesi 50. Yıl Kutlamaları sebebiyle Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günel Akbay'ın davetiyle Türkiye'ye gelmiştir. Rektör Cheng Ting-wang, bu seyahatinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşme fırsatı bulmuştur.

- XV. Rektör Wu Se-hwa, 28 Haziran 2011 tarihinde daha önce Tayvan'a gelip Ulusal Chengchi Üniversitesi'ni ziyaret eden üç Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Günal Akbay, Prof. Dr. Nusret Aras ve Prof. Dr. Cemal Taluğ ile bir araya gelmiştir. (Türk Dili ve Kültürü Bölümü, Ulusal Chengchi Üniversitesi, <http://turkish.nccu.edu.tw/main.php>).

- XVI. 21 Ekim 2013 tarihinde Ulusal Chengchi Üniversitesi'nde Tayvan-Türkiye-ÇHC Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta AVİM ve Ulusal Chengchi Üniversitesi Uluslararası İlişkileri Enstitüsü arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır. (https://iir.nccu.edu.tw/photo/pic.php?CID=1&Album_ID=4&Photo_ID=82&ano=&no=40#picture).